Hayat

TARİH

MECMUASI

ayı : 9 Ekim 1972 • 5 Lira

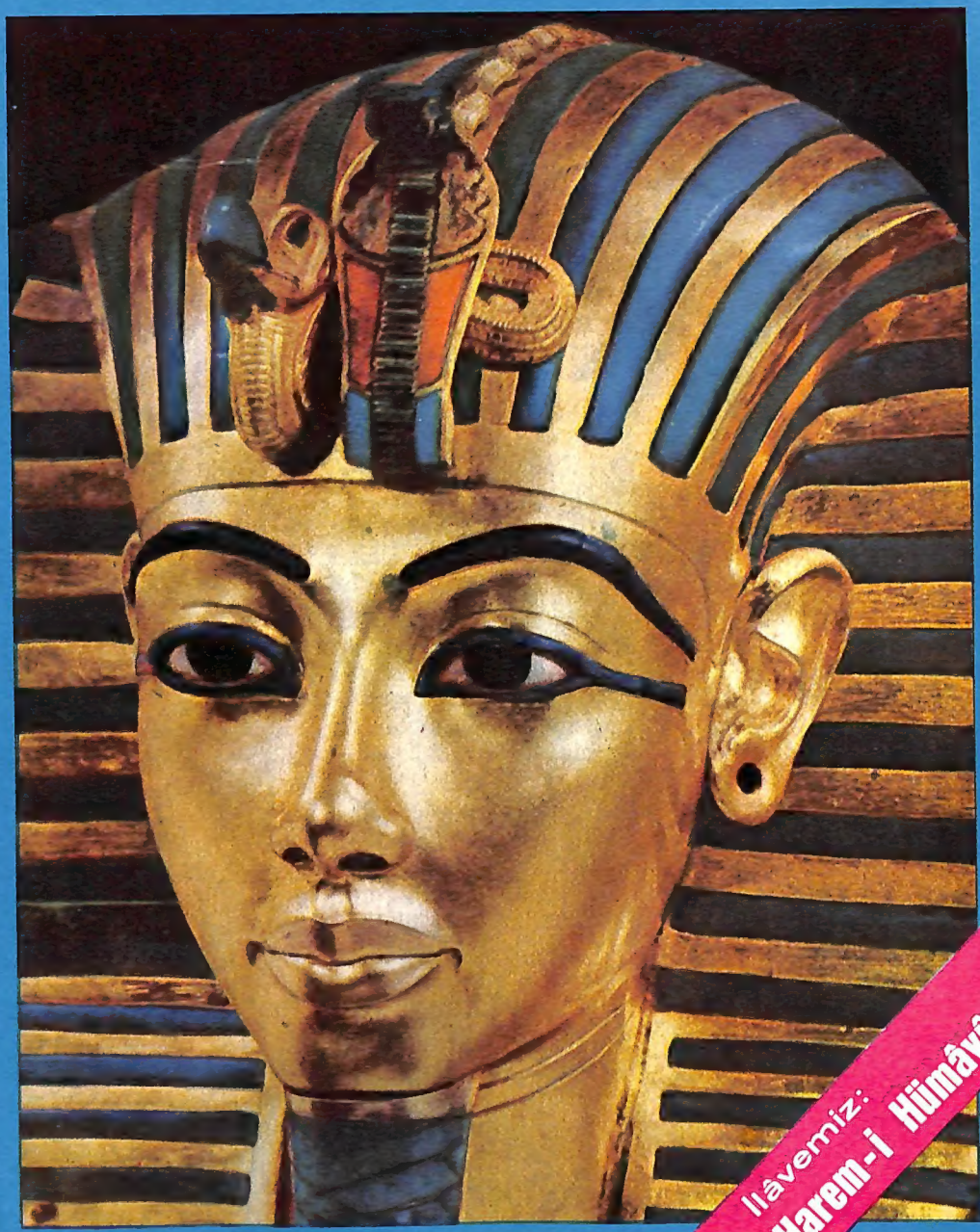

İlâveniz:
Harem-i Hümâyûn

YILMAZ ÖZTUNA'nın HAYAT müessesesi tarafından yayınlanan son kitapları:

● Türkiye Tarihi

Başlangıcından Zamanımıza Kadar

12 cilt, 3.666 sayfa, yüzlerce harita, liste ve Tifdruk baskı resim. Renkli karton kapak içinde her cilt: 7,5 TL. 12 cildi bir arada satılan ciltli ve lüks kâğıda basılmış takımı: 240 TL.

● Resimlerle Türkiye Tarihi

Bir cilt içinde başlangıcından zamanımıza kadar Türkiye Tarihi. Tifdruk baskı, 10 TL.

● Osmanlı padişahlarının Hayat Hikâyeleri

Büyük boy renkli Tifdruk baskı, 10 TL.

● Resimlerle 93 Harbi

1877-78 Türk-Rus Savaşı

Büyük boy Tifdruk baskı, lüks kâğıt: 5 TL.

● Türk Bestecileri Ansiklopedisi

135 bestekârımızın biyografileri ve eserlerinden seçmeler. Tifdruk baskı, 10 TL.

Dağıtım: BATEŞ Bayilik Teşkilâtı, Cağaloğlu - İstanbul

Firavun Tutankamon

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

Yahyâ Kemal ve Orhan Seyfi'nin Bestelenmiş Şiirleri . . 4
Tophâne-i Âmire'de Top Dökümü Töreni 10
Millî Mücadele'de Türk - Fransız Münasebetleri 12
Eski Istanbul'da Yabancı Sirkler 20
Yûnus Emre Bektaşî Değil Mevlevî idi 24
Tarihte Olimpiyat Oyunları 29
Genç Osman'ın Ölümü 37
Tutankamon'un Hazineleri 46
Eski Istanbul'un Meşhur bir semti: Beyoğlu 51
Fransız Millî Şuûrunun Bayrağı «Jeanne d'Arc» 59
Abdülhak Hâmid'in Hayatı Boyunca Oturduğu Evler . . . 66
Enderûn-ı Hümâyûn'da Spor Hareketleri 72
Çeşitli Yönleriyle Truva 78
Tarihe Akan Bir Ay 83
Hasan Kaptan ve Görev Duygusu 84
Ülkeler ve İnsanlar 88
Karikatür 92
Kitaplar Arasında 94
Tarih Postası 96
Tarih Bilmecesi 98

İLÂVEMİZ (32 sayfa):
Harem-i Hümâyûn

Hayat TARİH MECMUASI
Aylık Kültür Mecmuası
1 Ekim 1972 Yıl: 8 Cilt: 2
Sayı: 9 Sıra No.: 93

İMTİYAZ SAHİBİ: Şevket RADO
NEŞRİYAT MÜDÜRÜ: Yılmaz ÖZTUNA
MESUL YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ: Orhan Ş. 'YÜKSEL

BASILDIĞI YER: Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22, Istanbul
TEL: 27 95 10 (5 hat)
ABONE: Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-Istanbul TEL: 27 61 10

Abone: Yıllık: 60, 6 aylık 30 TL. Yurt dışı: Yıllık: 120, 6 aylık 60 TL. Uçak için ilâve ücret alınır.

Yahyâ Kemal ve Orhan Seyfi'nin Bestelenmiş Şiirleri

Yılmaz Öztuna

GEÇEN ağustos ayında, büyük şâir ve yazarımız Orhan Seyfi'yi kaybettik. Kasım ayının ilk günü de, Yahyâ Kemal'in ölümünün 14'üncü yıldönümüdür. Bu münasebetle iki şâirimizin bestelenmiş şiirlerini toplayan bu yazımı yayınlıyorum. Makalemi, 82 yaşında, ölümünden 6 saat önce son makalesini Yahya Kemal hakkında yazan Orhan Seyfi Orhon'un büyük rûhuna ithaf ediyorum.

Aşağıda, Yahyâ Kemal Beyatlı (Üsküb, 2.XII.1884 - Istanbul, 1.XI.1958) ve Orhan Seyfi Orhon (Istanbul, 1890 - 22.VIII.1972) gibi iki eşsiz şâirin hangi şiirlerinin bestelendiklerini gösteriyorum. Yahyâ Kemal'in listesinin tam veya tama yakın olduğunu söyleyebilirim. Aynı şeyi Orhan Seyfi'nin şiirleri için iddia edemem. Zira, onun şiirleri pek çoktur ve dağınık yerlerdedir.

Bestekârlar arasında pek tanınmışları olduğu gibi, mübtedî piyasacılar da var. Bunları da tesbit etmekte mahzur görmedim. Bestelerin hiçbiri hakkında da estetik bir değerlendirmeye girişmiyeceğim. Zira bu suretle bahis, tamamen musikiye intikal etmiş olur.

Bazı bestekârlar şiirin ilk değil, sonraki bir kıt'asını bestelemişlerdir. Bunlar azdır, ama mevcuttur. Besteli mısrâ sayısı gösterilmeyenlerin daima 4 mısrâ besteledikleri anlaşılır. Zira musikimizde kullanılan esas birim, 4 mısrâlı güfteli eserdir. Güfte olarak kullanılan şiirlerin yal-

Yahyâ Kemal Beyatlı.

nız ilk mısrâlarını veriyorum.

Aynı güftenin birden fazla bestekârca bestelendiği çok olmuştur. Böyle güftelerde bestekârlar, doğum tarihlerine göre sıralanmışlardır. En çok Yahyâ Kemal'in «Âheste çek kürekleri mehtâb uyanmasın» mısraı ile başlayan gazeli (5 defa) ve «Kalbim yine üzgün seni andım da derinden» şarkısı (4 defa) bestelenmiştir.

Yahyâ Kemal'in şiirlerinde şu makamlar kullanılmıştır: 7 defa Rast, 6 Mâhûr, 6 Nihâvend, 5 kürdî'li Hicâzkâr, 5 Uşşak, 3 Hicâz, 3 Muhayyer, 2 Acem - Aşirân, 2 Hüzzâm, 2 Segâh, 2 Sûz-i Dil, 1'er defa Bayatî, Çârgâh, Dilkeş - Hâverân, Evcârâ, Hisâr - Bûselik, Hümâyûn, Isfahân, Karcığar, Nevâ, Nîm Hisâr'da Kürdî, Reng-i Dil, Sabâ, Sultânî - Yegâh, Sûznâk, Şevk - Efzâ, Uzzâl, Yegâh.

Orhan Seyfi'nin şiirleri içinse şu makamlar kullanılmıştır: 6 Nihâvend, 3 Hicâz, 3 Uşşak, 2 Acem-Aşîrân, 2 Hüseynî, 2 Karcığar, 2 Muhayyer-Kürdî, 2 Rast, 2 Segâh, 1'er Acem-Kürdî, Aşk - Efzâ, Gül'izâr, Hüzzâm, Mâhûr, Tâhir - Bûselik, Uzzâl, Yegâh.

YAHYÂ KEMAL'İN BESTELENMİŞ ŞİİRLERİ

Âheste çek kürekleri mehtâb uyanmasın (gazel)

1 — Hasan Fehmi Mutel (1885 - 1964), Karcığar Şarkı

2 — Hayri Yenigün (1893), Segâh Yü-

Orhan Seyfi Orhon.

rük Semâî Şarkı (10 mısrâ)

3 — Münir Nûreddin Selçuk (1899), Sultânî - Yegâh Gazel (10 mısrâ)

4 — Aynı Bestekâr, Uşşak Gazel (10 mısrâ)

5 — Burhan Yılmaz Uysal (1930), Nevâ Gazel (10 mısrâ)

Artık demir almak zamânı gelmişse limandan (mesnevî)

Münir Nûreddin Selçuk (1899), Hümâyûn Nîm Sofyân Şarkı (10 mısrâ: Sessiz Gemi)

Beklemem fecrini leylâklar açan nîsânın (mesnevî)

Burhan Yılmaz Uysal (1930), Hicâz Müsemmen Şarkı (Bahçelerden Uzak)

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik (mesnevî)

1 — Ahmed Yektâ Madran (1885 - 1950), Akıncılar Marşı

2 — Mustafa Câhid Atasoy (1927), Çârgâh Nîm Sofyân Marş (12 mısrâ)

Bir gülşene vardık ki uzak mihr ile mehden (gazel)

Münir Nûreddin Selçuk (1899), Mâhûr Curcuna Şarkı

Bir hıyâbandır ki hasret kûy-i cânandan geçer (gazel)

1 — Sâdeddin Arel (1880 - 1955), Nîm Hisâr'da Kürdî Gazel (6 mısrâ)

2 — Kemal Batanay (1893), Evcârâ Ağır Aksak Semâî Şarkı

Bir merhaleden güneşle deryâ görünür (rubâî)

Münir Nûreddin Selçuk (1899), Uşşak Sofyân Şarkı

Bir uykuyu cânanla berâber uyuyanlar (mesnevî)

Râdife Erten (1920), Rast Düyek Şarkı (Bütün şiir: Vuslat)

Bizdik o hücûmun bütün aşkıyle kanatlı (mesnevî)

Mustafa Câhid Atasoy (1927), Mâhûr Sofyân Marş (8 mısrâ: Mohaç Türküsü)

Biz şi'ri böyle söyledik ağyâr söylesin (gazel)

Münir Nûreddin Selçuk (1899), Rast Hafîf değişmeli Kâr (10 mısrâ)

Çepçevre bahâr içinde bir yer gördük (rubâî)

1 — Râkım Elkutlu (1872 - 1948), Yegâh Şarkı

2 — Münir Nûreddin Selçuk (1899), Muhayyer Düyek Şarkı

Dil uyur mest olarak yâr-ı dil-ârâ söyler (gazel)

1 — Münir Nûreddin Selçuk (1899), Hüzzâm Aksak Şarkı (10 mısrâ)

2 — Hüseyin Tolan (1910), Dilkeş - Hâverân Aksak Şarkı

3 — Akın Özkan (1934), Uşşak Aksak Şarkı

Dönülmez akşamın ufkundayız vakıt çok geç (mesnevî)

Münir Nûreddin Selçuk (1899), Segâh Fantezi (10 mısrâ: Rindlerin Akşamı)

Dün bezmimizin bir ezelî neş'esi vardı (şarkı)

Hayri Yenigün (1893), Uşşak Sengîn Semâî Şarkı

Dün kahkahalar yükseliyorken evinizden (şarkı)

1 — Lem'i Atlı (1869 - 1945), Şevk-Efzâ Yürük Semâî Şarkı

2 — Zeki Ârif Ataergin (1896 - 1964), Kürdî'li Hicâzkâr Curcuna Şarkı

3 — Muzaffer İlkar (1912), Nihâvend Aksak Şarkı (2 kıt'a)

Eslâf kapıldıkca güzelden güzele (rubâî)

Münir Nûreddin Selçuk (1899), Muhayyer Düyek Şarkı

Ey nâz-u işve velvele-i şân olan sana (gazel)

1 — Refik Fersan (1893 - 1965), Mâhûr Curcuna Şarkı (10 mısrâ)

2 — Münir Nûreddin Selçuk (1899), Kürdî'li Hicâzkâr Şarkı

Ey şimdi elâ gözleri süzgün sesi şakrak (şarkı)

Akın Özkan (1934), Sûz-i Dil Aksak Şarkı

Fer' almışken tulû-i Kibriyâ'dan (nefes)

Sâdeddin Arel (1880 - 1955), Hisâr - Bûselik Durak (dinî eser)

Gece Leylâ'yı ayın ondördü (mesnevî)

1 — Fahri Kopuz, (1882 - 1968), Nihâvend Sofyân değişmeli Fantezi (çoksesli, bütün şiir: Nazar)

2 — Kemal Niyâzi Seyhun (1885 - 1967), Fantezi (bütün şiir)

3 — Muhlis Sabâhaddin Ezgi (1889 - 1947), Fantezi (çoksesli, bütün şiir)

Gönlümde oturdum da hüzünlendim o yerde (şarkı)

1 — Şekib Memduh Bey (— - 1935?), Nihâvend Düyek Şarkı

2 — Hayri Yenigün (1893), Hüzzâm Türk Aksağı Şarkı

3 — Akın Özkan (1934), Uzzâl Sengîn Semâî Şarkı

Gördüm ol meh dûşunâ bir şâl atıp Lâhûr'dan (gazel)

1 — Sâdeddin Arel (1880 - 1955), Gazel (10 mısrâ: Mâhûr'dan Gazel)

2 — Hasan Fehmi Mutel (1885 - 1964), Mâhûr Müsemmen Şarkı

3 — Akın Özkan (1934), Mâhûr Müsemmen değişmeli şarkı (10 mısrâ)

Hâfız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış (quatrain)

Sâdeddin Arel.

1 — Münir Nûreddin Selçuk (1899), Rast Şarkı (8 mısrâ: Rindler'in Ölümü)

2 — Ârif Sâmi Toker (1926), Şarkı (8 mısrâ)

Her rind bu bezmin nedir encâmı bilir (rubâî)

Fehmi Tokay (1889 - 1959), Sûznâk Aksak Şarkı

Hulyâ gibi bir yazdı yarattın hevesinle (quatrain)

Ömer Altuğ (1905 - 1965), Nihâvend Şarkı

İstinye Körfezi'nde bu akşam güzelliği (mesnevî)

Münir Nûreddin Selçuk (1899), Nihâvend Sofyân Fantezi (8 mısrâ)

Kalbim yine üzgün seni andım da derinden (şarkı)

1 — Ali Salâhî Bey (1878 - 1945), Sûz-i Dil Sengîn Semâî Şarkı

2 — Fahri Kopuz (1882 - 1968), Kürdî'li Hicâzkâr Sengîn Semâî Şarkı

3 — Salâhaddin Pınar (1902 - 1960), Bayatî Curcuna Şarkı

4 — Burhan Yılmaz Uysal (1930), Acem-Aşîrân Müsemmen Şarkı

Kandilli yüzerken uykularda (odelette)

Münir Nureddin Selçuk (1899), Nihâvend Şarkı (5 mısrâ: Gece)

«Nev-bahâr-î vuslatın bassın» deyü ilk âyına (murabbâ)

1 — Lem'i Atlı (1869 - 1945), Hicâz Düyek Şarkı

2 — Hasan Fehmi Mutel (1885 - 1964), Rast Müsemmen Şarkı

3 — Hayri Yenigün (1893), Uşşak Devr-i Hindî Şarkı

O şûh ağlar bugün Kasr-î Şeref - Âbâd'e geldikce (gazel)

1 — Sâdeddin Arel (1880 - 1955), Reng-i Dil Gazel (6 mısrâ)

2 — Hasan Fehmi Mutel (1885 - 1964), Muhayyer Aksak Semâî Şarkı

Rûyâ gibi bir yazdı yarattın hevesinle (şarkı)

1 — Zeki Ârif Ataergin (1896 - 1964), Kürdî'li Hicâzkâr Curcuna Şarkı

2 — Mustafa Câhid Atasoy (1927), Acem-Aşîrân Semâî Şarkı (2 kıt'a)

Sâkıy safây-ı meyle parıldasın câmımız (gazel)

Münir Nûreddin Selçuk (1899), Rast Nakış Aksak Semâî

Sana dün bir tepeden baktım azîz İstanbul (quatrain)

Münir Nûreddin Selçuk (1899), Hicâz Şarkı

Şu kopan fırtına Türk ordusudur Yâ Rabbî (kıt'a)

Mustafa Câhid Atasoy (1927), Rast Sofyân Marş

Vur pençe-î Alî'deki şemşîr aşkına (gazel)

Münir Nûreddin Selçuk (1899), Rast Mehter Marşı

Yokmuş o hayâl etdiğimiz â'leme yol (rubâî)

Mustafa Nâfiz Irmak (1903), Isfahân Orta Aksak Şarkı

Yollarda kalan gözlerimin nûrunu yordum (şarkı)

1 — Bimen Şen (1872 - 1943), Sabâ Sengîn Semâî Şarkı

2 — Mefharet Yıldırım (1920), Kürdî'li Hicâzkâr Curcuna Şarkı

ORHAN SEYFİ'NİN BESTELENMİŞ ŞİİRLERİ

Acabâ şen misin kederin var mı?

Bimen Şen (1872 - 1943), Uzzâl Curcuna Şarkı

Bana önce sözleri biraz mânâlı geldi

Ahmed Yektâ Madran (1885 - 1950), Hüseynî Nîm Sofyân Fantezi (10 mısrâ: Dul)

Bâzı bir kuş olarak dağlardan aşar gönül

Hayri Yenigün (1893), Hüseynî Raks Aksağı Şarkı

Benim gönlüm bir kelebek

1 — Refik Fersan (1893-1965), Rast Şarkı

2 — Nazmi Atlığ (1900 - 1968), Nihâvend Semâî Şarkı (3 kıt'a)

M. Cahid Atasoy

1000 Temel Eser'in 35'incisi olan «Orhan Seyfi Orhon'dan Şiirler» in, makale yazarına ithâf edilmiş nüshasının iç kapağı.

Biraz daldım hayâline
Mustafa Câhid Atasoy (1927), Nihâvend Semâî Şarkı (3 kıt'a)

Bir daha o fırsat geçer mi ele?
Hayri Yenigün (1893), Hüzzâm Düyek Şarkı

Bu gece size geldim, pencerenize geldim
Hayri Yenigün (1893), Gül'izâr Düyek Şarkı

Çıktım bugün güzellerin gözlerinde seyâhate
Hasan Fehmi Mutel (1885 - 1964), Acem-Aşîrân Yürük Semâî Şarkı (10 mısrâ)

Çiçekler dağılmış, yapraklar sarı
Yüksel Kip (1937), Segâh Curcuna Şarkı

Dün yine günümüz geçti berâber
Refik Fersan (1893 - 1965), Mâhûr Yürük Aksak Şarkı

Dünyâda biricik sevdiğim sensin
1 — Refik Fersan (1893 - 1965), Hicâz Curcuna Şarkı
2 — Mustafa Câhid Atasoy (1927), Karcığar Aksak Şarkı
3 — Necdet Tokatlıoğlu (1933), Uşşak Düyek Şarkı (2 kıt'a)
4 — Akın Özkan (1934), Nihâvend Semâî Şarkı (2 kıt'a)

Ey benim güzel kuşum
Reşad Erer (1899 - 1940), Acem - Aşîrân Semâî Fantezi (müselles, 4 kıt'a)

Hani o bırakıp giderken seni
Yusuf Nalkesen (1923), Muhayyer - Kürdî Yürük Semâî Şarkı (2 kıt'a: Vedâ Bûsesi)

Her akşam muhakkak tesâdüfümüz
Ahmed Çağan (1920 - 1966), Uşşak Şarkı

İhtiyarlar Türküsü
Ferid Alnar (1906), 2 sesli

Kız bir ince su gibi karşımdan akıp gitme
1 — Zeki Ârif Ataergin (1896 - 1964), Tâhir - Bûselik Düyek Şarkı (6 mısrâ)
2 — Mustafa Câhid Atasoy (1927), Nihâvend Sofyân Şarkı (3 kıt'a)
3 — Erdoğan Yıldızel, Karcığar Şarkı

Ölürsem yazıktır sana kanmadan
Hayri Yenigün (1893), Segâh Semâî Şarkı (6 mısrâ)

Sarâhaten söylesem, acabâ darılmaz mı?
Ali Rif'at Çağatay (1867 - 1935), Nihâvend Düyek Fantezi: Tereddüt

Sen gül dalında gonca
1 — Ahmed Yektâ Madran (1885 - 1950), Uşşak Fokstrot
2 — Emin Ongan (1906), Muhayyer - Kürdî Yürük Curcuna Şarkı (2 kıt'a)
3 — Kasım İnaltekin (1926), Hicâz Şarkı

Sevdâ o bir perîdir
Erdoğan Yıldızel, Acem - Kürdî Şarkı (Perî Kızı ile Çoban)

Son def'a ayrılıp gittiğin gündü
1 — Refik Fersan (1893 - 1965), Nihâvend Aksak Şarkı (8 mısrâ)
2 — Mustafa Câhid Atasoy (1927), Aşk - Efzâ Türk Aksağı Şarkı (3 kıt'a)

Uzaktan gülerim, gülüm sensin sen
Akın Özkan (1934), Hicâz Semâî Şarkı

Yıllar var ben onu hiç unutmadım
1 — Kasım İnaltekin (1926), Rast Semâî Şarkı
2 — Mustafa Câhid Atasoy (1927), Yegâh Türk Aksağı Şarkı

Tophâne-i Âmire'de

Tophane'de büyük toplar dökületeceği günlerde bir tören yapmak, Osmanlı âdetleri arasında idi. Bu törenin nasıl yapıldığı, III. Sultan Mustafa devrinde tutulmuş, bir teşrifat kitabında kısaca anlatılmaktadır. 1759 yılında yapılmış olan bir top dökme törenini arkadaşımız ŞEVKET RADO, adı geçen yazma teşrifat kitabından, dilini sadeleştirmek suretiyle aşağıya nakletmektedir:

Tophane-i Âmire'deki büyük fırınlarda dökülmesi ferman buyurulan büyük topların dökülmek üzere hazır olduğu Topçubaşı Ağa tarafından haber verildi. Adı geçen büyük fırınlarda top dökme işine nezâret etmek üzere şevketlû, mehâbetlû Padişah Efendimiz Hazretleri teşrif buyurmadıkları takdirde, kâh re'fetlû Sadrâzam Hazretlerinin ve kâh onun emriyle yalnız Şıkk-ı evvel Defterdarı'nın memur olarak gelmesi âdettir. Bu defa dahi hâlen Defterdar olan Halîmî Mustafa Efendi Hazretleri memur edilmişti. Belli günde mumaileyh Efendi Hazretleri

Tophâne-i Âmire'nin 150 yıl önce yapılmış bir gravürü.

Top Dökümü Töreni

kendi takımı ile saat birde iken Tophane iskelesini teşrif buyurdu. Fırınların tavları döküm mertebesine gelmiş olduğundan doğru fırınların bulunduğu yerdeki hususî mahalle varıldı. Hemen duaya başlanarak Allah'ın yardımıyle döküme geçildi. Sona erdirildiğinde, devlet hesabına, Kasapbaşı tarafından verilen on baş kurbanlar kesildi. Topçubaşı Ağalara mahsus olan odaya teşrif buyurulduğunda, âdet olduğu üzere, beş adet top atıldı. Teşrifatçı marifetiyle, teşrifat defteri gereğince iktiza edenlere hıl'atler giydirildi. Hediyeleri de verildikten sonra, Topçubaşı Ağa tarafından tertip olunan ziyafete oturuldu. Hânende ve sâzendelerle yemek yenildikten sonra avdet olundu. Bugünde Tophane Nâzırı tarafından tertip olunagelen kırk sepet meyva ile beş tabla nefîs çiçekler, Defterdâr Efendi tarafından Sadrâzama ve Sadrâzam tarafından da padişaha takdim olunmak üzere Enderûn-ı Hümâyûn'a gönderildi.

Millî Mücadele'de Türk-

Yazan: Naşit Uluğ

MİLLÎ Mücadele ve İstiklâl Savaşı esnasında M. Kemal, önce dâvâsını ve hareketinin meşrûluğunu bütün dünyaya tanıtmak, karşımızda birleşmiş olan düşman cihanın cephesini yarmak ve Birinci Cihan Savaşı'nın, birbirine türlü sebeplerle bağlı olarak bize karşı harekete devam eden müttefiklerini, ayırmak için, dehâsını, zekâsını ve cesaretini müsbet şekilde kullanmış, temas imkân ve fırsatını bulduğu yabancılara, millî dâvâmızı kabûl ettirmek hususunda büyük başarı göstermiş ve onları mücadelesinin savunucuları hâline getirmişti.

M. Kemal, Türk dâvâsına yakınlık gösterenlerin, aslında kendi çıkar ve politikalarını gözettiklerini bilmekle beraber, yurdumuzu istilâ etmek ve parçalamak isteyenlerin müşterek cephelerini bölmek ve çökertmek için, nazik ilişkiler kurmayı başarmıştır.

Genç Mustafa Kemal'i tanıdıktan sonra ona hayranlıkla bağlanan, olgun bir Fransız gazetecisi ve yazarı kadın da, birçok nazik ilişkilerde rol almıştı: Mme Georges B. Gaulis.

Kimdi, bu kadın yazar?... Fransa'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nda kümelenen birçok çıkarları, Paris basınının, Istanbul'da daimî müşahitler bulundurmasını gerektirirdi. Parisli gazeteci M. Georges Gaulis, 1896'da Le Temps gazetesinin muhabiri olarak, genç eşi Berthe ile Istanbul'a gelmişti. O da, bütün yabancılar gibi, Beyoğlu'nun tatlısu Frenkleri arasında yaşıyordu. Istanbul o zaman dünyanın ilgi duyduğu politika merkezlerinden biriydi. II. Sultan Abdülhamid, Almanya imparatoru II. Wilhelm ile yakın dostluk ilişkileri kurmuş, Almanya'dan Türk ordusunu eğitmek için generaller getirtmişti. Almanya'nın tarihî rakibi Fransa'nın bu siyasî faaliyetlere kayıtsız kalması mümkün değildi. İslâm Halîfeliğinin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezinde, Fransız basını da en muktedir gazetecilerini bulundurma ihtiyacını duymuştu.

M. Georges Gaulis'in, Osmanlılar arasında bıraktığı intıba, ciddîlik ve olumluluktu; 1912'de Balkan Savaşı bozgununun acı günlerinde hastalanarak hayata gözlerini kapamış ve Feriköy Mezarlığı'na gömülmüştü.

Eşi, genç ve latif Berthe, kızını burada doğurmuştu; genç anne, eşini kaybedince, geçim kaygısına düşmüş, büyük bir azimle eşinin mesleğine girmiş, zekâsı ve kabiliyeti ile kısa bir zamanda ün kazanmıştı.

Birinci Cihan Savaşı, genç gatezeciyi Istanbul'dan ayırmış, fakat Türkler ve Istanbul, onun kalbinde unutulmaz yer tutmuştur.

Birinci Cihan Savaşı'nda, Fransızlar'la çarpışmıştık. Ateşkes antlaşmasından sonra Fransızlar'ın geçmişin hâtıralarına hürmet göstererek, bize karşı anlayışlı olacakları umulurken, güney illerimize saldırmaları, Istanbul halkına kan kusturmaları, an'anevî politikalarına zıt düşmüştü.

MME GAULİS MEMLEKETİMİZDE

Türk millî hareketi bu elemli olaylarla uğraşırken, bir gün, Mme Gaulis memleketimize geldi. Sıvas Kongresi açılalı on gün olmuştu. Bu sırada yurdumuzun «Kuvây-ı Millîye» tarafından kontrol edilen topraklarına, Amerikalı şahsiyet ve gazetecilerden başkaları, mutabakat olma-

Fransız Münasebetleri

dıkça giremiyorlardı. Bizimle, güney sınırlarımızda savaş hâlinde bulunan Fransızlar da, bir takım temas yolları aramakta idiler. Mme Gaulis'in 14 eylül 1919'da gelişi, ona Anadolu'nun kapılarını açmamıştı. Türk halk efkârı, Fransa'ya kırgındı. General Franchet d'Esperey, Istanbul'a bir fâtih gibi, bir Haçlı komutanı gibi girmişti; sonra, 30 temmuz 1919'da, Istanbul hükümetini, Mustafa Kemal Paşa'yı Erzurum'da tutuklaması için, Kâzım Karabekir Paşa'yı zorlamıştı.

Mme Gaulis'in, Fransa'nın sömürgelerindeki Müslümanlar'ı avutan Mareşal Lyautey'e Doğu'dan bahseden ilk mektubu, 23 ağustos 1919 tarihini taşıyordu. Valery en Caux'dan Mareşal Lyautey'e gönderilmişti. Bu mektuptan birkaç satır:

«Evet, Fas'a cân-ü gönülden dönmek istiyorum, bundan siz de şüphe etmezsiniz. Fakat daha önce, mevcut bütün güçlüklere rağmen, Doğu'ya bir seyahat yapmayı düşünüyorum». Mme Gaulis, Doğu derken bizi kasdetmişti. Mme Gaulis, bundan sonraki mektubunu 1 ekim 1919 tarihinde Istanbul'dan göndermiştir:

«... Burası iç burucu bir ilgi uyandırıyor. Talihi elimizde tutuyoruz. Şayet bunu muhafaza etmek istiyorsak, kollarımıza atılmaktadırlar. Hepsini birbiri ardı sıra görüyorum ve aralarında bazıları dikkate de şâyândır. Sizi, siz yapan özelliklerinizle, eğer burada olsa idiniz, «yaşayabilir bir Türkiye» yapabilirdik; bu Türkiye kalben ve ruhen bizim olabilirdi, Türkiye'nin de istediği bu zaten...»

Fransız basını, M. Kemal'le bir temas aramakta idi. Mme Gaulis, bu günlerin birinde, Dr. Tevfik Rüşdü Aras ile birlikte 9 ekim 1919 günü, Eskişehir civarında bir köye kadar gelmiş ve orada Ali Fuad Cebesoy ile buluşmuştur.

O günlerde, Eskişehir'de gayet karışık olaylar cereyan ediyordu. Mme Gaulis, orada millî hareketin yetkili bir komutanından bilgiler almış, görüşlerimizi öğrenmiş, fakat hareketin dimağı olan Mustafa Kemal ile buluşmak için Sıvas'a gidememişti; ne yüzle gidebilirdi. 24 mart 1919'dan beri, Fransızlar Urfa'yı işgal etmiş, 5 eylül 1919'da Gülverik'te millî kuvvetlerimizle çarpışmışlardı ve güney illerimizde yayılmaya uğraşıyorlardı.

Mme. Gaulis, sadece bir gazeteci de sayılmazdı, o, gazetecilik hürriyeti altında Fransa'nın İslâm âlemi ile ilişkilerini yürüten, Fas'taki sömürge genel valisi Mareşal Lyautey ile temas hâlinde idi; onunla mektuplaşıyorlardı. Bu teması, mareşalin aydın kişiliğinden fazla, o zaman, onun, Fransa'nın Fas, Cezâyir, Tunus ve genellikle Afrika'daki İslâm kitlelerinin tatmini ve avuç içinde tutulması politikasını yürüten görevi ile ilgili idi.

Fransa, Müslüman Türkiye'ye karşı ne kadar yumuşak ve efendice görünürse, İslâm âleminin havasını etkileyecek ve sömürgelerini o kadar rahatlıkla yönetebilecekti.

FRANSIZ TEMSİLCİSİ PİCOT, SIVAS'TA

Fransa'nın millî hareket şefleri ile bir başka temas arayışı da 1919 aralık ayının başlarında olmuştu. Suriye'deki Fransız temsilcisi M. Picot, Hey'et-i Temsîliye üyesi Bekir Sâmi Bey'le tanışıklığını vesile sayarak, Sıvas'a gitmek arzusunu göstermişti. Bekir Sâmi Bey, Beyrut'ta Osmanlı hükümetinin valisi iken, o da, orada Fransa'nın konsolosu olduğundan,

şahsî tanışıklıkları vardı. Hey'et-i Temsîliye, böyle bir ziyareti zararsız görmüş, M. Picot'ya Sıvas'a gelmesi için kolaylık göstermişti.

Sıvas'taki komutanlar toplantısından Ankara'ya dönmekte olan Ali Fuad Cebesoy, 6.12.1919 günü Kayseri'de Fransız diplomatına rastlamış, M. Picot ona şöyle demiştir:

— Fransa'da yakın zamanda bir kabine değişikliği olacak ve herşey değişecektir. Fransız milletinin siyaseti, M. Briand'ın siyaseti gibi, Orta Doğu'da Türk çoğunluğunun bulunduğu bir kıt'ada, kuvvetli ve bağımsız bir Türkiye devletinin kurulabilmesidir, bunun için ne mümkünse yapılacaktır.

«Bunun için, güneyde başlamış olan kanlı çarpışmaların önüne geçilmesi, her iki tarafın menfaatine uygundur. Bağımsız bir Türkiye ile Fransa'nın gelecekteki siyasetleri ve menfaatleri bu gibi hareketlerle haleldâr edilmemelidir.

M. Picot'nun temas ettiği «kanlı hareketler», Toroslar'dan Urfa'ya kadar yüzlerce kilometre uzunluğunda Türk toprakları üzerinde başlamış olan «Kuvây-ı Milliye» hareketi idi, Ali Fuad Cebesoy, bu teması, M. Picot Sıvas'a varmadan Hey'eti Temsîliye'ye bildirmişti.

Sıvas'a varınca, M. Kemal'e önce gelişini bir kartvizit bırakarak bildiren Fransız diplomatı, temasına bir gafla başlamıştı; kartta adının altında «Fransa hükümetinin Suriye ve Ermenistan Temsilcisi» ibaresi yazılı idi.

M. Kemal, Picot'ya derhal şu haberi göndermişti:

«— Fransa'nın Ermenistan temsilcisi olarak gelen bir kimseyi kabûl edemem».

Picot, gafını anlamış, Paşa'nın bulunduğu lise binasına koşarak:

— Ben, Erivan'daki Ermeni hükümeti nezdinde temsilciyim, yoksa, bu hükümetin sınırları dışında kurulması tasavvur edilen bu hükümetle hiçbir alâkam yoktur, demişti. Fransa hükümeti pek yakında değişecek, M. Briand, hükümetin başına geçecektir. Yeni hükümetin siyaseti, Türk millî siyasetine taraftar olacaktır.

M. Kemal'in müsbet karşıladığı bu temenniye M. Picot, şu isteği de eklemiş ve.

— Gelecekteki Türk - Fransız ilişkileri sizin elinizdedir, demişti. Kilikya'ya — güney sınırlarımız boyuna — doğru yürümekte olan millî ordularımızın, bugün bulundukları yerlerde kalmaları için derhal emir verirseniz, herşey esasından hâlledilmiş olacaktır.

O anda, güneye yöneltilmiş «millî ordular»ımız yoktu, bir avuç vatansever, düşmanın topuna tüfeğine karşı, dişi ve tırnağı ile karşı koyuyordu. M. Kemal, Fransız diplomatının hayâlinde pek büyüttüğü Kuvây-ı Millîye'mizin tesirinden faydalanma fırsatını derhal kullanmıştı:

— Fakat, benden mümkün olmayacak bir şey istiyorsunuz. Bir milletin bağımsızlığı tehlikeye girince, millet, ordularını kendisi toplar ve yalnız bir hareket tarzı kabûl eder: O da, kurtuluş uğrunda sonuna kadar kanını dökmektir. Eğer, Kilikya dediğiniz Türk topraklarını kurtarmamızı engelliyecek bir niyetiniz olmadığını fiilen isbat edecek olursanız, bu orduların üzerinize yürüyerek sizinle savaşa tutuşacaklarını zannetmem, görüyorsunuz, istediğiniz şey, gerçekten benim elimde değildir...

M. Kemal'in bu konuşmasına katılan Hey'et-i Temsîliye üyeleri, Paşa'dan, şöyle bir temennide bulunmuşlardı:

— Paşam, bu kadar iyi niyetlerle, vaadlerde bulunan Picot'ya, gelecek hakkında bir ümit verebilmek için hiç olmazsa «ordularımızı durdurmaya gayret ederiz» gibi bir şey söyleyiniz de, müsterih olsun...

Bu arzuya rağmen Mustafa Kemal ısrar etmiş ve:

— İstedikleri, benim elimde değil, onun elindedir, demişti.

Picot, bu kararlı ve ısrarlı görüşmeden ayrılırken:

— Haklısınız Paşa Hazretleri, dönüşte Kilikya'dan geçeceğim ve orada Fransız komutanlarına, Fransa'nın gelecekte güdeceği politikayı anlatacağım, kan dökmemenin kendi ellerinde olduğunu izah edeceğim. Şimdi anlıyorum ki, Türk milletinin istekleri ile, İstanbul'daki hükümetin siyaseti başka başkadır. Türk millî siyaseti haklıdır ve meşrûdur; Türkler birleşmişler ve azmetmişlerdir...

Bu temasa rağmen, Paris uyanamamış, 6 ocak 1920'de Fransız generali Querette Maraş'a yeni bir kuvvetle gelmiş, 7 ocak

Fransız gazetecisi Mme Gaulis.

1920'de Kuvây-ı Millîye, Eloğlu'nda Fransız birlikleriyle çarpışmış, 8 ocak 1920'de millî kuvvetlerimiz Fransız şigali altındaki Urfa'ya girmişti. 21 ocak 1920'de Maraş şehri içinde millî savaş başlamış ve 23 ocak 1920'de, M. Kemal'in emri ile güneydeki millî harekette görev alan Âsaf Kılıçali, Maraş'a gelmişti.

Mme. GAULİS, FAS'TA

1920 yılının aralık ayında, Mme Gaulis, Fas'a gitmiş, gelişinin hemen ertesi günü şerefine, Fas şehrinde bir kabûl resmi tertiplenmişti.

Istanbul'dan sonra Konya yolu ile Şam'a uğrayıp doğrudan doğruya Fas'a gelen bir Avrupalı kadının seyahat intıbalarını öğrenmek için bazı önemli şahıslar bu davete gelmişlerdi Mme Gaulis, bu toplantıyı şöyle anlatıyor:

«Günün en ateşli konusunu ele alacaktık: Anadolu... Türk milliyetçiliğinin savaş alanı; ben oradan gelmekteydim. Bu defa karşımdaki kişiler, Konya ve Eskişehir'in durmadan dalgalarına hedef oldukları Anadolu savaşları hakkında doğruyu öğrenmek için artık heyecanlarını gizlemeden, doymayan bir ısrarla soruyorlardı. Oralarda neler görmüştüm? Memleketin gerçek durumu ne idi? Millet bu kadar felâkete nasıl göğüs geriyordu? Bunları öğrenmek isterken de, Türk'ün canına kasteden, fakat yakın zaferini idrak ettikleri bu mücadeleden, yani Birinci Cihan Savaşı sonrasında İngiltere ve Yunanistan'ın, içinde yaşanılan günlerdeki hareketlerini doğrudan doğruya bahis konusu etmekten incelikle kaçınıyorlardı.

Mareşal Lyautey'in Mme Gaulis'in Fas'taki temasları sırasında, Fransa Başvekili M. Leygues'e gönderdiği 21 aralık 1920 tarihli ilk raporu gerçekten dikkat çekicidir:

«Bugün, Doğu'daki olayları ve özellikle Türkiye'deki durumu aksettirmek bakımından ilginizi uyandıracak değerde olduğuna inandığım belgeler elde ettim.

«Herşeyden önce, inkâr kabûl etmeyecek bir durum vardır; bu da, şu anda, Yunanistan olaylarından ve Bolşevik hareketi ile İslâm âlemi arasında doğrudan doğruya kurulan temastan beri, Türk meselesinin, başta Fas Sultanı olmak üzere, Fas'ın mümtaz kişilerinin zihinlerinde yepyeni bir yer işgal etmesidir.

«Bugün bütün şahısların gözlerinin İstanbul'a çevrili olduğu söylenebilir.

«Konudan fazla uzaklaşmadan, önce, Fas kamuoyunun, genellikle İslâm âlemi ve özellikle İstanbul'daki padişahlık ve halîfelik meselesi hakkında görüşünü tesbit etmek gerekir.

«Hicaz'da kurulan Arap krallığı, Faslılar tarafından hoş görülmemektedir. Daha sonra söyleyeceğim gibi, İstanbul'daki padişahın, Faslılar üzerinde hâlâ devam eden prestiji sebebiyle, Hicaz Emîri Hüseyin, İngiliz himayesi altına kendi isteğiyle girmek için, Türkiye'den ayrılmış olmakla itham ediliyor, İslâm'a ihanet ettiler, deniyor. Afrika'daki ve Mısır'daki Müslüman basında olduğu gibi, burada da Hüseyin ve oğulları — Faysal, Abdullah, Ali ve Zeyd — İngiliz ajanı olarak vasıflandırılıyorlar. Kutsal yerlerde — Hicaz'da — İngiliz subaylarının bulunduğu bilinmekte ve bu durum hakkında ağır bir dille serzenişte bulunulmaktadır.

«Özetle, Hüseyin ve Faysal'ı Faslılar'a sevimsiz gösteren sebep, Türkiye'de halîfeliğin yıkılmasında payları bulunmasıdır. Bunun sebebini de Alman taraftarı Genç Türkler'e karşı silâh kullanmış olmalarından ziyade, Hıristiyan kuvvetlere bağlı, iktidardan mahrum ve Mekke ile Medîne'yi de sınırları içine alan bir Arap devleti kurarak, bu kutsal şehirleri İngilizler'in boyunduruğuna sokmuş olmalarında görmektedirler. Bu yüzden Kral Hüseyin'in Mekke'deki organı «El Kıble» gazetesi, Fas'ın aydın çevrelerinde hiçbir prestije sahip değildi.

Mareşal Lautey'nin çok etraflı raporu şu paragraflarla bitiyordu:

«Bizim Fas'taki eserimize bağlı ve devamlı temasta olduğumuz kimselerden gelen ve muhtelif çevrelerden edindiğim intıba ve hattâ Fas Sultanı'nın dahi bana daha kapalı ve ihtiyatlı, fakat hisleri hakkında bende hiçbir şüphe bırakmıyacak şekilde, ifade ettiği görüşleri, kuvvetle aksettirdiği için bu görüşmeyi nakletmeyi bir görev bildim.

«Çıkarılacak sonuç, burada, Fas'ta, Türk imparatorluğunun hiç olmazsa kısmen iadesi ile Sèvres Andlaşması'nı değiştirilmesi, İstanbul'daki sultanın fahrî yâveri Mustafa Kemal Paşa ile Fransa'nın insiyatifi ve himayesi altında yapılacak

Mustafa Kemal'in 1921'de çekilmiş bir fotoğrafı.

bir anlaşma, büyük ferahlıkla karşılanacaktır; hattâ, bu, Yunan olaylarının haberi geleliden beri burada beklenmektedir. Sadece Fas bakımından bile, Türkiye'yi tatmin edecek bir anlaşmadan, Fransa'nın muazzam bir yarar sağlıyacağını hükümete bildirmek görevimdir...»

CLAUDE FARRERE'İN BİR MEKTUBU

Claude Farrère'in, Mareşal'e o günlerde yazdığı bir mektubu vardır. Claude Farrère'in 27 aralık 1920 tarihli bu mektubu, onun da Fransız - İslâm politikası ile ilgisini gösterir.

27.12.1920

«Generalim,

«Bana ne kadar gurur verdiğinizi size anlatacak kelime bulamıyorum. Tanca ile ilgili üç mektubunuzu birden aldım ve bu konudaki tasvibinizden çok memnun oldum. «Gaulois» ve «Information» gazetelerinde yayınlanan, Fas ve Sèvres andlaşması hakkındaki yazılarımı tasvip etmeniz ise. benim için özellikle kıymet taşıyor.

«... Belçika'da — Brüksel, Liège, Anvers ve Gand — ve hemen hemen biraz her yerde, Fas'la ilgili seri hâlinde konferanslar vereceğimi umuyorum. Kısacası generalim, en iyi şekilde görev yaparak, bana birçok hâllerde göstermek lûtfunda bulunduğunuz dostluğunuzu hakketmeyi temenni ediyorum.

«Madam Lyautey'nin müsamahakâr hâfızasına beni hatırlatmaya tenezzül buyurmanızı rica eder, bağlılığıma, en saygılı ve bölünmez sadakatime inanmanızı rica ederim.»

Mme. GAULİS, ANKARA'DA

Mme Gaulis, ilk defa Ankara'ya kadar uzayacak olan bu seyahatini ancak çok uzun süren bir yolculuktan sonra başarabiliyor. Şubat ortalarında İstanbul'a gelen Mme Gaulis, martın 20'sinde vapurla Antalya'ya geçiyor. Antalya - Afyon arasında bir hayli gel gitten sonra, nihayet geri dönmeye karar verdiği sırada, Ankara'ya gitmesi için müsaade veriliyor ve buraya ancak 30 nisan 1921'de varabiliyor. Mme Gaulis, bu yolculuk esnasında başından geçen beklenmedik olayları ve karşılaştığı tehlikeleri seyahat notlarında ve bir kitabında uzun uzun yazmıştır.

Mme Gaulis, İkinci İnönü zaferinden tam bir ay sonra, Ankara'ya gelebilmiştir.

ÇANKAYA KÖŞKÜNDE

Mme Gaulis, meşakkatli yolculuktan sonra şimdi Çankaya'dadır ve şöyle anlatır:

«Paşa'nın evinin birinci katında iç avluyu andırır bir yerde, üniformalı kalabalık bir subay grubu, aralarında teklifsizce konuşmakta idiler. İçeri girdiğim zaman hepsi susarak bana baktı. Hiçbir resminin kendine benzememesine rağmen, aralarında Paşa'yı seçebildim. Bu, kendine has, bu tavır ve bu fevkalâde bakışla, Paşa'nın tâ kendisi idi; yüzünde belirsiz bir tebessüm vardı. Nezaketle selâm vererek bu ilk görüşmemiz için yalnız kalacağımız bürosuna beni davet ederek:

— Soruların derinliğine girmeyeceğiz, birazdan gidiyorum, dedi. Üç, dört gün sonra döneceğim; bu da sizce Ankara'yı tetkik etmeniz için vakit kazandıracaktır. Eğer tetkiklerinizi not edip, sizi ilgilendiren hususları bana bildirirseniz, döndüğüm zaman uzun uzun konuşuruz. Kısaca şunları söyleyeyim ki, efkâr-ı umûmîyeniz ve hükümetiniz iki ayrı dil konuşuyor. Esas konuyu, yani İngilizler'in bize karşı Anadolu'da açtıkları savaşı daha sonra ele alacağız. Şimdi, İngilizler'in en kuvvetli ajanlarından biri olan Mustafa Sagir'in dâvâsını izlemek fırsatını bulacaksınız (1). Burada her gün İngiliz ajanlarını tevkif ediyoruz. Ankara'ya kadar sızabiliyorlar, halbuki bunun kolay olmadığını siz de görebildiniz.

M. Kemal'in esrarlı tebessümü yine belirmişti, soruyordu:

— Ankara'dan, evinizden memnun musunuz, etrafınıza iyice bakın, burada çok sevdiğiniz araştırmalarınız için birçok ilgi çekici şeyler öğreneceksiniz!

Bu arada, bulunduğumuz yere gelenler olmuştu, çevik ve ölçülü bir hareketle tâciz edeni uzaklaştırmış ve aynı jestle be-

---

1) İngiliz casusu Mustafa Sagir, 24 mayıs 1921 günü Ankara İstiklâl Mahkemesi kararı ile asılmıştı. N.U.

nim de kalkmak için yaptığım hareketi durdurmuştu. Hiçbir şey yapmıyormuş gibi, günlerimden süratle istifade edebilmem için Ankara'daki hayatımın planını kuruyordu.

Görüşmemizin sonunda paşa beni arabaya kadar geçirdi.

Başka bir sefer, Çankaya'ya 1200 metre yükseklikteki yeni ikametgâhının dinlendirici serinliğinde, Mustafa Kemal, Fransa ile arasındaki durumu açıkladı: Nüfuz bölgesi ve Kilikya meselesi.

Bir saatten fazla tartışmıştık. O, her sözünü ölçerek ve tam bir kesinlikle söylüyordu. Onu dinlerken anlaşmazlığın genişliğini anlamak kolay oluyordu. Bu anlaşmazlık, tarifi zor bir hissî meseleye dayandığı için daha da ciddîleşiyordu:

— Fransa, beni her zaman aldattı. Bekir Sami'nin bana getirdiği bu anlaşma tuzak dolu, dedi.

Kendi kendimize de yaptığımız bu ithamları, Türk millî hareketinin şefinden de duyduktan sonra, bu anlaşmazlığa bir çare bulunamıyacağını ve herşeyin durumu daha da vahîmleştireceğini içimden söylüyordum.

Bu Türk millî hareketine karşı olan İngiliz çabasının önemini görmüştüm. İngiliz subaylarının destekledikleri Yunan tecavüzünün neticesini yakından görmüştüm. Bütün bunlara bizim kayıtsız davranışımızı biliyordum. Mustafa Kemal:

«— Birbirimizi, hakikatlerden ziyade, kelimeler ve şekiller üzerinde kırıyoruz. Bunlar, sizin için teferruat, fakat bizler için ise, bu teferruat, esası ifade ediyor, diyordu.

Ayrılacağım sırada:

— Niye gidiyorsunuz? diye tekrar söze başladı. Bugün aramızda yegâne bağı siz teşkil ediyorsunuz ve bu bağın ne kadar faydalı olduğunu siz de görüyorsunuz, yakında döneceksiniz ve diğer vatandaşlarınız gibi siz de, artık bizi anlamıyacaksınız.»

Mme Gaulis, bu birinci Ankara ziyaretinde on gün kalmış ve 10 mayıs 1921'de Fransa'ya dönmüştü. Avrupa'ya «Türk Barışı»nın ancak «Millî Misak»ın kabûlü ile yapılabileceği kanaatiyle dönüyordu.

Mme Gaulis, Fransa'ya döner dönmez Lyauteyler'e siyasî havamızı yansıtan bir mektup yazmıştı.

MAREŞAL LYAUTEY'İN BRİAND'A RAPORU

Belki de Mareşal Lyautey, 17 mayıs 1921'de Dışişleri Bakanı M. Briand'a gönderdiği raporda Mme Gaulis'in mektubunun da bir derece etkisi altında olabilir. Lyautey şöyle diyordu:

«... Son Havas telgraflarından Ankara ile tekrar temasa geçilebileceği ve Bekir Sâmi Bey'in Avrupa'ya hareket edeceği anlaşılmaktadır.

«Kendimi, tamamen Fas'ın görüşüne intıbak ettirerek, Türkler'le düşünülen ve Ankara hükümeti ile böyle bir anlaşmanın burada yaratacağı değeri, tahmin edilemeyecek kadar büyük ferahlığı görmekmekteyim.

«O tarihten beri geçen olayların, belirttiğim hususları, teyit etmiş olan 21 aralık 1920 tarihli mektubuma rücû ediyorum. Bütün değeri bize maledilecek olan bir revizyon için, Sèvres Andlaşması'na yapacağımız bir müdahaleden elde edeceğimiz menfaatleri derhal tesbit etmiştim.

«Buraya döndüğüm zaman, Ankara delegasyonunun Paris'teki görüşmelerinin Müslüman çevrelerde uyandırdığı derin tesiri görünce hayret ettim. Fas Sultanı, ve önemli şahıslar, benimle ilk önce bu konuyu ele aldılar ve soruyu endişe ile takib ettiler. İslâm'ın zinde kuvveti olarak kabûl ettikleriyle (2) ilişki kurmamızdan duydukları sevinci gizleyemediler».

Mme Gaulis, Atatürk'ün metni aşağıdaki davet yazısı üzerine 21 kasımda ikinci defa Ankara'ya gelmiştir:

5 eylül 1921

Madam,

«Sevimli mektubunuz, bana verdiğiniz haberler ve Fransa'ya henüz dönmeden, hakikat ve adalet adına açtığınız cesur ve takdire değer mücadeleniz için teşekkür ederim.

«Bu vesileyle, herşeyden önce, hakkımızı korumak, cesur ve talihsiz milletimin, hiçbir vicdan azabı duymayan ve insanlık duygusundan yoksun kişiler tarafından yapılan vahşîce tecavüz yüzünden katlandığı müthiş acıları bütün dünyaya tanıtmak için sarfettiğiniz enerji karşı-

2) İslâm'ın zinde kuvveti, yani Anadolu'daki millî Türk ordusu.

sında ne kadar minnettar kaldığımı bildirmek isterim. Haklı dâvâmıza sizin gibi ateşli ve samimî savunucuların kazandırdığı mânevî zaferin değerini pek çok takdir etmekteyiz.

«Şu son iki ayın olaylarının ana hatlarını tabiî biliyorsunuz; temmuz ayının yarısında, Yunanlılar, 1918 ilkbaharında Almanlar'ın yaptığı gibi, bir ilerleme kaydettiler, bunu kendilerine çok pahalıya mâl etmeye süratle çalışıyoruz. Bu ilerlemenin sonunda Millet Meclisi üç aylık süre için memleketin askerî kuvvetlerinin yüksek komutası ile ilgili anayasa ile tasarrufunda bulunan bütün hakları ve lüzum görüldüğü kadar kuvvetlerimizin sayısını âzamî hadde çıkarmak yetkisini bana vermişti.

«Halen, genel karargâhımda bulunmakta ve ağustosun ikinci haftasından beri kesin olarak yenmek ümidiyle yeni bir saldırıya geçmiş olan Yunanlılar'la savaşmaktayım. On beş günden beri devam etmekte olan korkunç bir savaş, kızgın saldırıları tamamen püskürtülen Yunanlılar'ın takattan düşmesi ile biteceğe benziyor.

«Askerlerimizin kahramanlığı ve bütün milletin takdire değer bir sadakatle bana yaptığı noksansız yardımından kuvvet alarak, saldırganı memleketimden kovacağımı kuvvetle ümit etmekteyim. Temmuz ayındaki ilerlemesi sırasında, düşman işgal ettiği bölgelerin, sizin dört ay büyük bir cesaretle gezmiş olduğunuz bölgeler gibi aynı katliâma ve yakıp yıkılmaya uğradıklarını size söylemeye bilmem lüzum var mı?

«Her tarafta cinayet, yangın, yağma ve düşmanların sefilâne geri çekilmesi... Senelerce ve belki de asırlarca Anadolu, bu alçaklığın hâtırasını ve bunları yapanlara karşı derin kinini muhafaza edecektir.

«Aramıza, kızınız Matmazel Gaulis ile beraber gelmek arzusunda olduğunuzu bana bildirdiler. Böyle yorucu ve zor bir seyahati bir daha göze aldığınız takdirde sizin ve matmazelin de en büyük kıvançla karşılanacağınıza emin olabilirsiniz.

«Sizi yakında Anadolu'da görmek ümidi ile en iyi hislerimin ifadesine inanmanızı rica ederim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Başkumandan
Mustafa Kemal».

Mareşal Lyautey (sağda) bir Fransız generaliyle.

Eski İstanbulda Yabancı Sirkler

Yazan: Metin And

TÜRKLER, XVI, XVII. ve XVIII. yüzyılda sirk alanında bütün dünyada ün yapmışlardı. Zorbazlar, kuzebazlar, tasbazlar, çenberbazlar, şemşirbazlar, canbaz ve rismanbazlar, şadırvanbazlar, hımarbazlar, ateşbazlar, maymunbazlar, yılanbazlar ve benzeri hünerciler olağanüstü oyunlar gösterirlerdi.

Saraylara bağlı, aslan ve benzeri hayvanların konulduğu kafesler vardı. Bunlardan canbazlar üzerine Tarih Mecmuası'nın bir sayısında uzun uzun durmuştuk. Ancak imparatorluk gerilemeye yüz tutunca, yabancı topluluklar gelmeye başladı. Önce saray çevresinde, sonra da halka temsiller verdiler. Bu sirk topluluklarının Türkiye'de ilk tiyatro binalarının yapılmasında da yardımları olmuştu. 1838 yılında gelen bir İtalyan topluluğu, hem sirk, hem tiyatro gösterileri veriyordu.

Önce izin alıp Beyoğlu'nun ana caddesi üzerinde geniş bir salonu tiyatro gibi kullanmaya başladılar. Ancak bu yer küçük geldiğinden, fiyatların da düşük oluşundan, burasını bırakıp bir anfiteatr kurmaya karar verdiler. Bu yolda padişahtan da bir ferman kopardılar. Kendilerine verilen yer, Beyoğlu'nun kuzeyinde, yüksek duvarla çevrili bir arazidir. Buraya iki yüz metrekare bir alan üzerinde tahtadan bir oyun yeri, ayrıca sahne önünde de bu yüzölçümüne eşit bir saha üzerinde yuvarlak bir yer kurdular. Seyirciler kısmı, anfi biçiminde, basamak basamaktı, locaları da vardı.

Anfi, 1838 yılının haziran ayında açıldı, iki bin kişi alabiliyordu. Burada komedyalar, tragedyalar yanında ip canbazlığı, kuvvet gösterileri, el çabuklukları, at üzerinde gösteriler de yapılıyordu. Tiyatro dolup taşıyordu. Seyirciler arasında saraydan gelenler vardı. Temsil geceleri salı, cuma ve pazardı. Ancak bu ekibin kazandığı büyük başarıyı sarayda bulunan başka bir sirk topluluğu çekemiyor. Onlar da, padişahtan bir oyun yeri istiyorlar. Nitekim, az sonra birincinin yakınında ikinci bir anfiteatr yükseliyor. Her iki ekip haftanın günlerini aralarında paylaşıyorlar. Ne var ki, her iki topluluk da temsillerini pazar günleri vermek istiyordu. Buna da bir çare bulundu, bir pazar biri, öteki pazar ikincisi temsil vermeye başladı. İkinci topluluğun saraydan gelen bir takım üstünlükleri, imtiyazları bulunuyordu. Hem saraydan her ay dört bin kuruş aylıkları vardı, sarayda hayvanlarını koyacak ahırları bulunduğu gibi, ayrıca saraya bağlı olduklarını halka duyurmaları, seyirci çekmekte yardımcı oluyordu. Haftalık gelirlerinin kırk beş kuruşa yükseldiği oluyordu. Ancak havaların soğuması üzerine rağbet azalmıştı.

CİRQUE OLYMPİQUE

Bu topluluklardan sonra İstanbul'a pek çok sirk topluluğu geldi. 1844'te Cirque Olympique topluluğu geldi, yöneticisi Bérenak adında biriydi. Topluluk ayrıca, Cezâyir'in Fethi adında bir pantomim de oynadı. Topluluğun en kudretli artistleri Charles Rappo, François Rappo ve Mlle Rappo adında kuvvet ve el çabukluğu hünerleri gösteren bir aileydi. Bunlar, Çırağan Sarayı'nda da temsiller verdiler. Padişah 30 bin, Vâlide - Sultan da 20 bin kuruş verdi. Topluluk temsillerini Tepebaşı'nda veriyordu. Henüz burası mezar-

Yıldız Sarayı'nda gösterilerde bulunan bir aile sirki.

lıktı. 1849'da aynı adı taşıyan topluluk geldi, bu defa yöneticisi Guillaume'du. 1850'de topluluk, yöneticisinin adını taşıyarak temsillerine Ağa Camii yakınında bir yerde başladı. Topluluğun en ilgi çeken sanatçısı, Brezilya maymunu gibi giyinen Gaspard Matraccia idi. Naum tiyatrosunda temsil verdiği zaman, balkonlara kadar zıplıyordu. Topluluk 36 kişiydi, 25 de at vardı. Soytarılar J. White ve P. Socchi, atları yöneten Madame Luigia Lombardi idi. Atlar arasında Mylady, Superbe, Apollon ilgiyi çekiyordu. David Guillaume ve kızı Mlle Magdalena pantomim ve bale gösterileri de yapıyorlardı.

Değişik tarihlerde Türkiye'ye birçok defa gelen bir sirk topluluğu da Souillier sirkiydi. Bu sirkin önemi, Gedikpaşa'da Osmanlı Tiyatrosu'nun bu sirk için yapılmış olmasıdır. 1854'te gelişlerinde ana caddelerde büyük bir geçit alayı düzenlemişlerdi. 1858 yılının mayıs ayında Souillier, Münire Sultan ile Cemile Sultan'ın düğünleri için geldi. Maslak'ta sirk için ayrı bir yer yapıldı. Düğünden sonra Souillier temsillerini Palais de Fleurs'de verdi. 1859'da Souillier sirkine fermanla «İmparatorluk Sirki» adını taşıması izni verildi. Bütün sirklerde olduğu gibi, bir aile sirkiydi. Souillier'nin kızı Mlle Clémentine ve Léon ve Victor Souillier'nin en başlıca hünerleri, Arap atları üzerine ayakta durmaktı. Topluluk, kadınlar için de ayrı temsiller veriyordu.

1860 yılında Souillier'nin temsillerini verdiği Gedikpaşa Tiyatrosu yeniden düzenlendi, havagazı ile aydınlatıldı, tiyatro temsilleri de vermeye uygun bir biçime sokuldu. Topluluk, ayrıca, Taksim'de de temsil veriyordu. İçlerinde Don Juan adlı Amerikalı bir matador, Hodjes adında bir İngiliz soytarısı, Jacques Howard adında uçan trapez sanatçısı, köpeklerle temsil veren Ernest Zagoutte vardı. Olga Souillier'nin kızkardeşi Mme Chinellato Souillier, pantomim temsilleri veriyordu. Souillier sirkini saraydan Cafer Bey getirtmişti. Topluluğun yöneticisi Louis Souil-

lier idi. Soytarılardan Giovanni ve Carlo kardeşleri, Roché'yi, Jeunet'yi, Romanyalı Pacifico'yu, binicilerden Mlles Caroline ve Dufour'u da saymak gerekir.

Topluluk aynı yıl, Said Paşa'nın oğlu Tosun Paşa'nın sünnet düğünü için İskenderiye'ye gitti. 1867'de sürekli temsiller veren, bu arada Gedikpaşa tiyatrosunu da kullanan Cirque Suhr'da, soytarı Antonin ile Amerikalı patinajcı Tulle vardı. Topluluk Mazeppa adında bir pantomim gösterisi temsili de verdi.

DERRAİN VE A. GREGORY

1881 yılına kadar 15 yıl Türkiye'ye önemli sirk topluluğu gelmedi. 1881'de Derrain adında bir Fransız'ın yönetiminde bir sirk topluluğu, Tünel'de Tekke Bahçesi'nde 60 at ve 60 patinajcı ile temsiller verdiler. Derrain sirki İstanbul yakasında da temsiller verdi.

1888'de Tepebaşı Bahçesi'ne A. Gregory sirki geldi. Sirkte Mlle Esmeralda at terbiyecisi, Albay Boone yırtıcı hayvan terbiyecisi, Mlle Juliette ise ip cambazı olarak ilgi çekiyordu. Ancak Tepebaşı bahçesi 500 kişiden fazla seyirci alamadığı için topluluk, temsillerini uzun sürdüremedi.

Ertesi yıl Taksim bahçesine, at gösterileri yapan Leonidas Arnioti topluluğu, 1889'da programında 194 numara bulunan Grande Cirque Tourniaire geldi. Haleb geçidinde, en son Dormen Tiyatrosu'nun kullandığı yerde temsillerine başladı. Toplulukta 40 sanatçı, 20 at, geyik, eşek, maymun gibi çeşitli hayvanlar vardı. Topluluğun yöneticisi Théodore Branzeau idi. 1892'de bu topluluğun adı Cirque Tourniaire ve Giuletti oldu. Türkiye'ye çok sık gelmiş olan Tourniaire sirkinin 1893'teki programını, bir fikir vermesi için buraya alalım:

Mlles Thérèse ve Antoinette'de Gladyatörler, Porzio Kardeşler'den (3 soytarı) Niyagara Köprüsü, Mlle Lizy Tourniaire'den Küre Dünya, Lepik'ten atlı gösteri, soytarı Meni, Mme C. Peirantonio'dan Coco adlı koşumsuz atın hünerleri, yine

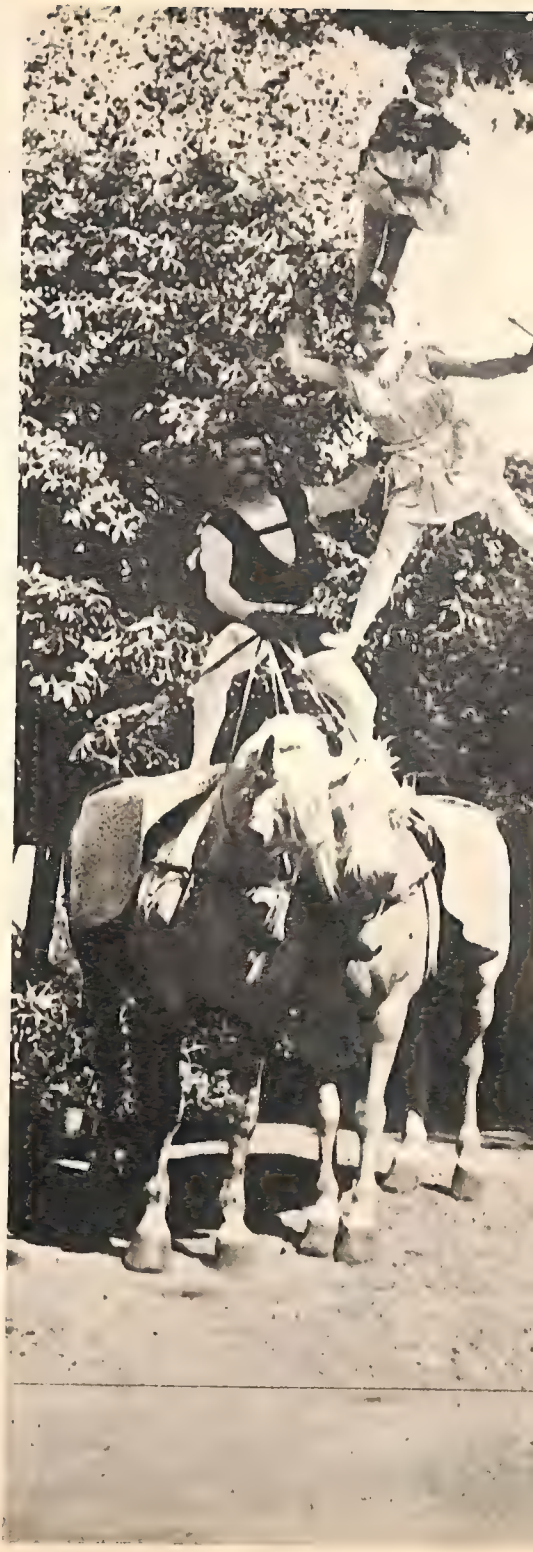

Yıldız Sarayı bahçesinde at üzerinde bir gösteri.

ondan giyimli köpekler, M. ve Mme Egidie'den Merdiven, Lewis adlı soytarılar, M. Jean Léonard'dan atlı gösteri, tel üzerinde canbazlık, Mlle Virginie Borza, Mme Léonard'dan koşumsuz at Zampa, M. Lazopore'dan Akıllı Eşek ve başkaları.

1894'te Haleb Çarşısı'na bir sirk geldi. Oyunları arasında soytarı Olschansky, bisikletçi Leopold, at gösterileri Mlle Pauline, tehlikeli taklaklar atan Waldemar vardı. Aynı yıl Zincirlikuyu'da gösteriler yapan sirkte Rosso atlarla, Mlles Carmen, Adelaide, Dolores ve Donatos Kardeşler de üç taklaklı tehlikeli trapez gösterileri yaptılar. Ayrıca canbazlar, at eğitimcileri, soytarılar vardı. 1895'te Beyoğlu'ndaki sirk, Guiletti Cirque de Péra adını aldı. Topluluk, çocuklarla pantomim temsilleri gösterildi. Bu sirkin rakibi Mm. Giuntini ve Ferroni idi. Rakip topluluk Concordia tiyatrosunda gösterilerini veriyordu. Yunanlı yırtıcı hayvan terbiyecisi Georges Alexiadis, Afrika aslanlarıyle gösteriler yapıyordu. Birinin Cirque de Péra adını taşımasına karşılık bunun adı Cirque Excelsior'du.

1896'da W. Cooke'un İngiliz sirki geldi ve Cirque de Péra'da temsiller verdi. Aynı yıl Giuletti Rusya'dan döndü. 1897'de Giuletti sirkinde atlı gösteriler için Mlle Josephine ve Therese, atlet üç kardeş Milliens kardeşler, akrobat Hermandez ailesi, 15 yaşında Jockey Marle Powell, bir de Beyoğlu köpeklerinin havlamasını taklit eden bir sanatçı vardı. Aynı yıl Taksim bahçesinde de Rudolf Braun'un sirki temsiller veriyordu.

II. ABDÜLHAMİD NİŞAN VERİYOR

1898'de Cirque de Péra, sinema, gramafon ile sirk gösterilerini birleştirdi. Sinemada serpantin dansı yapan Loie Fuller gösteriliyordu. Sinematoğraf Continsouza'nındı. Sultan II. Abdülhamid Contınsouza'ya, Sanayi-i Nefise, sirkin yöneticisi L. R. Ramirez'e de Mecidiye nişanı verdi.

1899'da Concordia'ya Billy Hayden'in Cirque Miniature'ü, 1899'da Rodolfo Pierantoni sirki geldi. İkincisi, Kadıköy Zamboğlu bahçesinde temsiller verdi. Ramirez'in sirki de Kalender'de gösteriler veriyordu. Ramirez yönetimindeki sirkte 70 kişi ve 30 at, 1901'de gelen Pierantoni sirkinde 60 sanatçı ve 30 at vardı. Özellikle Comtesse Anna de George'un atla gösterileri beğeniliyordu.

Bu yabancı sirklerde, Türkler de gösterilerde bulunuyorlardı. Nitekim, 1902'de ip canbazı Hasan Ağa ile Sarı Ahmed'in temsillerine rastlıyoruz. 1903'te bir İngiliz - Amerikan sirki geldi. Bu sirkte 30 maymun, 10 aslan, 10 çöl devesi, 8 kurt, 6 yılan, 16 keçi, 12 at, 7 köpek, 4 ayı, 5 timsah ve 40 sanatçı vardı. Aynı yıl Cirque de Péra'da Hammerschmidt sirki vardı. Sirk elektrik ve havagazı ile aydınlatılmıştı. Toplulukta 60 kişi ve 45 at vardı. 1904'te Cirque de Péra'ya Ramirez yeni bir sirk getirdi. Burada pantomim gösterilerinden başka, kedilerle köpeklerin gösterisi ilgi çekiyordu. Ayrıca, Mazeroni adında bir sanatkâr, seyircinin gözü önünde bir atı kaybetti. 1905'te Mamerschmidt sirki Moda'da temsiller verdi. Ramirez sirkinde 70 sanatçı, 60 hayvan vardı. 1906'da Henry Hertmann'ın Monument adlı Alman sirki geldi, bu toplulukta 3 fil, 20 at vardı. Topluluk, Kadıköy'de de temsiller verdi. 1908'de Taksim'de Eftalopes gazinosunda kuzey ayıları gösterildi. 1909'da Taksim'de Nouveau Cirque kuruldu. Yönetmeni Ribero idi. Ayrıca, H. Arditti de yerin müsteciriydi. Sirk, 25 vagonla geldi. İlginç gösteriler arasında Lombardi'nin top ağzına girip mermi gibi atılmasıydı. 8 kişilik bale vardı. Castellano adlı üç soytarı, Meksikalı jokey, birbirlerinin başı üzerinde duran Barnet'ler, çifte trapez Charles kardeşler, atlı gösterilerde Mlle Lucie, amazon Mlle Beketo, canbaz Miss Olga ve başkaları vardı.

1910'da Cirque Giuntini geldi. Daha önce de Türkiye'ye gelmiş olan bu toplulukta 12 dansçı vardı. Mme Roussière'in atları, Taksim'deki Nouveau Cirque binasını, sinemacı Pathé Frères aldı, anphi biçimine sokarak adını Reşâdiye koydular. Bu arada aynı yıl Taksim Meydanı'nda Saturnino Ximenez Grande Corrida de Toro, boğa güreşlerine başlandı. Bundan sonra da sirkler arada bir geldiyse de, eskisi kadar parlak değildi. O günlerden tek iz, önce sirk olan, sonra Varyete Tiyatrosu, Ses Tiyatrosu ve Haleb Pasajı'nda Dormen Tiyatrosu adlarını alan tiyatrodur.

Yûnus Emre Bektaşî Değil, Mevlevî'ydi

Yazan: Raif Yelkenci

KÖPRÜLÜZÂDE Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserin ikinci kısmını Yûnus Emre'ye tahsis etmiştir. Yûnus Emre bahsini, yorulmaz bir emekle meydana getirmiş olduğu için, eser âdetâ bir tasavvuf tarihi hâlini almıştır.

Eserin 231. sayfasında, Bâtınîler hakkındaki hükmü aynen iktibas ediyorum: «Akaaid-i bâtına erbâbı, hakîkat hâlde İslâm akaaidini ortadan kaldırmak ve siyasî hâkimiyeti ellerine almak için zahiren bin türlü şekillere girerek çalışıyorlardı. Bu mesleklerden herhangi biri halk nazarında fena görülerek takibat-ı zecriyyeye uğrarsa, bu takibattan kurtulan Bâtınîler, diğer bir isim altında yeniden meydana çıkarak, akidelerini yeni isimler altında neşr ve telkine gayret ederler» denilmektedir.

Anadolu'da, faaliyette bulunan Bâtınîler'le Ahîler başta gelmektedirler. Anadolu'da ilk tarikat, Mevlevî tarikatı olduğu müverrihlerce kabûl edilmiştir. Bu tarikatı Hazret-i Mevlânâ'nın mahdumları Sultan Veled kurmuştur. Yûnus Emre, Mevlânâ'nın Mesnevî'si ile «Dîvân-ı Şems ül hakaayik» ismindeki eserlerinden naklen Türkçe olarak yazmış olduğu ilâhîleri için «dâhî» olarak vasıflandırdığı Yûnus Emre'yi niçin Mevlevî olarak kabûl etmiyoruz? Çünkü Bektaşî velâyetnâmesi içinde Yûnus Emre'yi Tapdık Emre'nin mürîdi olarak göstermişlerdir. Fuad Köprülü de bu tuzağa tutulmuştur. Bunlar, İslâm akidesini ortadan kaldırmak için ne yapmak lâzım gelirse yapan, Bâtınî Şiîler'dir. Yûnus Emre, Mevlânâ ve mahdumları Sultan Veled'in talebesidir. Konyalı'dır

ve Konya'nın tanınmış adamıdır. Mevlânâ, Sultan Veled gibi Konya'da medfundur. Sarıköy'de değildir; Karaman'da da değildir. Yûnus Emre'den sonra Gülşehrî de Mevlevî'dir. Gülşehrî, Şeyh Süleyman Gülşehrî'dir. Mevlevîlik'ten uzaklaştırmak için «Mantık'ut-tayr» tercümesinde ismi sarahaten yazılı iken, Bektaşîler, ismini Ahmed takmışlardır. Kitabın nihayetinde: «Ey Süleyman şol kopuzun kalbini bur kim, öğrenelim kuşlar dilini» demektedir. Türbesi Kırşehir'dedir. Kırşehir tarihinde «Şeyh Süleyman'ın türbesi var, eseri yoktur. Şeyh Ahmed'in eseri var, türbesi yoktur» denmektedir. Şeyh Süleyman vakfiyesi Kırşehir tarihinde mevcuttur.

Şeyhi ve hocası Sultan Veled tarafından Kırşehir'e zâviye açmak için gönderilmiştir. 697 tarihli vakfiyesinde «Sultan'ül meşâyih Velevtad kutb-ı dâire't-ül aktâb el-şeyh Süleyman ibn-i el merhum el-şeyh Hüseyin el-Mevlevî» denilmektedir.

Fakat, efkâr-ı umûmiyyeyi Şeyh Süleyman'dan uzaklaştırmak için Bâtınîler'in ortaya koydukları Şeyh Süleyman Türkmânî, 716 tarihinde Şam'da vefat eden zât, Barak Baba'yı hatırlatan bir şahıstır. Eski püskü bir esvap giyen ve yerinden az kalkıp, az söyleyen bir Türkmen mutasavvıfı. Oruç tutmaz, namaz kılmaz bir adamdır. Barak Baba'ya gelince, Barak Baba, esasen Bâtınîye akaaidini Amasya'da neşr ve tamim ile meşgul iken 670'te Mısır'a kaçmaya mecbur olan ve Mısır'da hulûl ve ittihada dair sarfettiği şüpheli sözlerden dolayı hükümdar «Melik üz Zâhir El-Bundukdârî huzurunda mün'akid bir meclis-i ulemâdaki sorgusundan sonra ve te'dîb olunan ve oradan kalkıp Abaka Han nezdine giden Hankah Mesu'dî şeyhi Aybek Baba'nın halîfesidir. Aslen Tokatlı olup, takriben 655 tarihinde tevellüt edip, Amasya'da Aybek ve Ahmed Baba'lardan feyzaldığı, iri gövdeli ve gayet pis bir adam olup, şehirden şehire gezdiği söylenir.

Belinden yukarısı çıplak olup, aşağısına kırmızı bezden bir futa bağlamış, başına hafif bir kırmızı sarık şeklinde tülbent sarmış ve iki tarafına manda boynuzları rabtetmişti. Elinde gayet uzun ve büyük bir nefir, kabaktan mâmûl büyük ve siyah bir keşkülü olup, ayı gibi oynar, maymun gibi söyler, gayet murdar idi. Aynı kıyafette daha sekiz, on refikı olup, bunların elinde zilli tefler olduğu hâlde, gittikleri yerlerde bir daire şeklinde durur ve bunlar çalar, Barak Baba oynardı. Barak Baba âhireti inkâr eden tam bir mülhid idi. Haram olan her şeyi mubah addeder ve Cenâb-ı Hakk'ın iptidâ Hazret-i Ali'ye hulûl ve sonra Sultan Hudâbende ile ittihad ettiğini iddia eylerdi. Şehveti galip olup, güzellere Tanrı der, önlerinde secde ederdi. İmâmiye mezhebinde olduğu Şam ahalisince anlaşılmakla hadd-i şer'î vurularak ve yediği dayaktan müteessiren 706 tarihinde Şam'da vefat etmiştir.

Gelelim Şeyh Süleyman el-Mevlevî'ye: Bu zât, evvelâ 701 tarihinde Farsça «Feleknâme», 717 tarihinde «Mantık ut Tayr» tercümesini genişleterek yazmıştır. Fevkalâde mühim bir eserdir, fotokopi olarak basılmıştır.

Âşık Paşa diye bilinen şahıs, Baba İlyas Horasanî'nin oğlu Muhlisüddin Mûsâ Paşa'nın oğlu Alâeddin Ali'dir. Âşık Paşa mahlasını kullanmıştır. Âşık Paşa, âlim, fâzıl Sultan Veled'in halîfesi olan ve Kırşehir'de türbesi bulunan Seyh Süleyman Mevlevî'nin talebesidir. Şeyh Süleyman'ın emriyle Fatih kütüphanesinde 1710 numarada kayıtlı İmam Begavî'nin Mesabihussünne ismindeki Fıkh-ı Hanefî'den meşhur eseri istinsah ediyor; ketebesinde Ali bin Mûsâ elveledi el Kırşehrî minel hüddaî elmârûf bişeyh Süleyman el-Veledî cümlesi yazılıdır. Tarih ise 716' dır. 717 tarihinde Mantık ut Tayr'ı tercüme etmiştir. Mantık ut Tayr'da, Hazret-i Mevlânâ'ya karşı olan hürmetini şöyle ifade etmektedir:

Şeyh Mevlânâ Celâleddindirür
Kim cihanda ber alettayindürür
Görmedik bir er cihandan gitmedi
Ol Celâleddin cihandan gitmedi.

Kitabın sonunda:

Yedi yüz on yedi yıl olmuş idi
Hicret'e kim, bu gül açılmış idi

beyti ile 717 tarihinde yazdığı ve sonunda ise:

Döktü Gülşehrî geru dürr-ü güher
Mantık-ut-Tayr'ı tamam oldu meğer,

Hikmetiyle söyle sözü ey hakîm
İstekum hâzâ sırat-un müstakîm
Mustafa'nın himmetinde bu kitab
Açtı her mânâ yüzünden yüz hicab
Derdimiz dermâna erdi afiyet
Nâmeler unvana erdi âkıbet
Şükür ol bir Tanrı'ya kim bu kelâm
Ömrümüzden îlerû oldu tamam

Demekle, kitabı tamamlıyor. Kitapta, ehl-i sünnet'ten başka bir Alevîye kokusu yoktur. Mantık-ut Tayr'da (Büşür) ve (Yemlîha) hikâyesi, Ahîler'e ait kısımdan bazı parçaları tamamen, bazı yerleri kısmen almış bir zât, kendisini Gülşehrî gibi göstererek, gûya Ahî Uran'ın halîfesi olduğunu söylüyor. Ahî Uran, doksan üç yıl yaşamıştır. Ahî Uran'a elli sene hizmet eden Gülşehrî'ye bir arşın yeri terkettiğini, yani tekkesini Gülşehrî'ye terkettiğini söylemekte ise de, Gülşehrî Mevlevî'dir. Sultan Veled'in halîfesidir. Tekkesi ve türbesi Kırşehir'dedir. Fakat uydurma Ahî Uran (Evren) tekkesinin şeyhi değildir.

Hattâ vakfiyesinde Ahî Uran'ın mürîdlerinin okumakta oldukları duanın kimin «evradı» olduğunu zannedersiniz? 815 tarihinde vefat eden meşhur «Hamid-üd din Hamid» Aksarayî'nin evradı okunduğu yazılmaktadır. Sonra bu da gösteriyor ki, Ahî Uran'ın Ahîlik tarikatı uydurmadır. Bu tarikat Bâtınîler'in saf Türk halkını avuçlarının içine almak için icad edilmiştir ki, esnaf, tüccar ve gençleri avlamak için kurdukları tuzaktır. Nitekim, yeniçerilik ise, Bektaşîlik tarafından askeri avuçlarının içine aldıkları gibi. Kerâmât-ı Ahî Uran Gülşehrîye izâfe ediliyor. Halbuki uydurmadır, gûya Gülşehrî, Ahî Uran ile beraber olduğunu göstermedeler. Halbuki Gülşehrî Mevlevî'dir. İsmi Süleyman'dır. Kat'iyyen Ahmed değildir.

Hikmeti ve hey'eti ve mantıkı
Anladım yavlakı, bildim tahkiki
Ben micesti ilmini çok söylerim
Hendese ilminde eşkâl eylerim
Çün meraya ilmini şerh eyledim
Cüşt ilâhîden hılâfa giderim
İlmi çok ayladırım mâlûmuna
Lâzımı iyirirem melzumuna
İlletin anlatırım malûlûnu
Failin gösteririm mef'ûlunu
Köklerin pergâlini cetvel kalem
Kim nücûmun müşkilini hâl kılam
Ben ki ıklidiste yaulak mâhirim
Kim tabiilâ ve tıpta kaadirim
Tahta remlila cihanı bî hicab
Arpa arpa eyledim yüz kez hesab
Mümkinat ahvâlini kıytanlarım
Mümteniden vâcibi hod anlarım
Müstedillim çünki istimal idim
Mâliki mülkünden istidlâl idim
Medresede bunca tahsil eyledim
İllete yüz dürlü talil eyledim
Hem usul-ı din ile mâmûr idim
Hem usul-ı fıkh ile meşhur idim
Ol müderris kim muid olan benim
Müstefidine müfid olan benim
Değme bir ilmi ki tarif eyledim
Bir risâle anda tasnif eyledim
Ben rakamı yazar isem deftere
Dercini kıla utarit yüz pare
Gökleri çün bahs idim eshâbile
Yüz rasat bağlayım usturlabile
Çün vü cuhun bilem istihsânını
Her delilin getürem bürhanını
Lafz bilür vâizim îmalile
Lafz bilmez değilim îmalile
Nice kim mescitte meclis eylerim
Tanrı ve Peygamberinden söylerim
Çün edebde hutbelerimle kelâm
İsm ü fiil ü harfile inşa kılam
Vezn ile çün şiir takti eyleyem
Sanatın tecnisini takti eyleyem
Şimdi kim her ilmi anladım tamam
Kalmadı bilmediğim fen vesselâm
Benden işit her sözün takririni
Kim kılam her âyetin tefsîrini
Çün ehâdisin beyânın kılurum
Ol ki Rabbanîdürür hem bilürüm
Çünki âyetten hadîs ihraç ederim
Fıkıh ilmin anda istihraç iderim
Vacip, farz, mubah, müstahap
Her biri benden kılur hükmün talep
Çün hakikatten mecâzı anladım
Bu kamu naz niyazı tınladım
İhtisar ettim dekayik ilmine
Kim meğer irem Hakaayık ilmine
Yoksa sarescati çün anlarım
Simyay-ı kimyayı anlarım
Benden oldu isterisen hod iyan
Dünyada ilm-i maani ve beyan
Çün feraiz ilmini kıldım hisap
Bildim uht ve ibinşehmi bî hicap
Hâlini bildim (eb) ve (ümm)ün gerû
Ben hesabını ilettim ilerû
Her kim ol on iki ilmi hâl kıla
Istılâhımdan beni hudol bile

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî

Kim hünermend ise bani anlaya
Yoksa cahiller bu sözü tanlaya
Bildiğimi sakınam her dehriden
Bilmediğimi soram Gülşehrîden
Böyle şerh ve bast etmek her fenni
Mantık-ut tayr'ında attarın kani
Böyle kılmak değme bir ilmi temiz
Görmiye düşünde attar ey aziz
İlmin anda itibarı ola mı
Cevheri kimse arzdan bile mi,
Hüdhüd ider ilm eri sultan ola
Âlil-ü cahil kaçan yeksân ola
Âlim olmayan kişi cahil dürür
Cahil ile söylemek müşkil dürür
Âlimin cennet ve hurremdir yeri
Cahilin anda cehennemdir yeri
Âdemi hayvan olandan yeğdürür
Dev olan nâdan olan yeğdürür.

Tarifiyle medresede Sultan Veled Hazretleri'nden ilim tahsil ettiğini açıkça anlatmaktadır. Yûnus Emre ise muhakkak Mevlânâ'dan bu ilimleri medresede tahsil etmiştir. Yoksa o bir köyde, cahil bir rençber, Taptık Emre'nin tekkesine kırk sene dağdan odun taşıyan adam değildir.

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ

İran edebiyat-ı sufiyesinin (Panteist) olmak itibarıyle belki en büyük ve kuvvetli bir mümessili addedebileceğimiz Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Hicrî 604'de

Belh'te dünyaya gelmiştir. Babası Sultan ul Ulemâ lâkabıyle mârûf Mehmed Bahaüddin Veled bin Hüseyin el Bekrî, Harzem'in en tanınmış âlim ve mutasavvıflarından olup, vaaz ve tedris ile iştigal eder ve meclisinde o devrin bütün erkânı, hattâ bazen bizzat hükümdar hazır bulunurdu. Bir rivayete göre aralarında rekabet bulunan Fahreddin Râzî'nin ilkaatiyle, diğer bir rivayete göre de, mânevî nüfuzundan korkularak Mehmed Kutbüddin Harzemşah tarafından Belh'i terke mecbur edilince, ailesini de beraber alarak Nişabur'a çekildi.

Hasan Sabbâh tarafından Hicrî 483 ve Milâdî 1090 tarihinde kurulan İsmailî hükümeti, 654 Hicrî ve 1256 Milâdî tarihine kadar devam etmiştir. Harzemşahlar'dan, 596 Hicrî ve 1200 Milâdî tarihinde Alâüddin Mehmed Şah (Kutbüddin Mehmed) olan zâtın hükümeti zamanında 603 Hicrî ve 1206 Milâdî senesinde Horasan ve Afganistan'ı, taht-ı hükmüne almış. 605 Hicrî ve 1285 Milâdî tarihinde bu havalide zuhur eden isyanı bastırmış. Fakat bu esnada Horasan'da (Belh'de) Fahreddin Râzî bulunuyordu. Bu zât, camii şerîfte vaız esnasında Bâtınîler'e karşı şiddetle hücum ettiğinden İsmailîler'in o tarihte reisi bulunan Muhammed Sanî Bin Hasan'ın göndermiş olduğu Bâtınî dâhîsi Fahreddin Râzî'ye hizmet etmekle hulûl etmiş. Sonra konağına kadar girmeye müsaade almış. Lâkin Bâtınîler'e karşı şiddetle hücuma geçen Fahreddin Râzî bu dainin galeyanını taşırmış olduğundan, merkezden almış olduğu emir üzerine bir gece yatağına bir mektupla bir hançer bırakıyor. Mektupta, şayet İsmailî Bâtınîler'e karşı hücumda devam edecek olursan, bu hançeri kalbinizde bulursunuz yazılıymış. Bu mektup üzerine kürsüde onlar hakkında konuşmuyor. Onlar da memlekette ehl-i sünnete karşı tecavüzlerini arttırıyorlar. Nihayet Fahreddin Râzî, Belh'i terkederek Rey'e gidiyor, yerleşiyor. Orada 606 tarihinde vefat ediyor. Fahreddin Râzî'nin Belh'i terketmesiyle Belh'te, ulemâ bulunan Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Hazretleri ile Bahâeddin Muhammed Veled Hazretleri de Bağdad, Mekke, Şam'a, Malatya'ya, Erzincan'a ve Erzincan'dan Akşehir'e gelerek burada Melik Fahreddin'in hatunu tarafından yaptırılan hankahta bir müdde oturduktan sonra, Larende'ye geldi. Ve orada yedi sene kaldı. Celâleddin, Larende'de bulunduğu esnada, Lala Şerâfeddin-i Semerkandî'nin Güher adlı kızıyla evlendi (622 (Hicrî). Nihayet, Alâeddin Keykubâd'ın mükerrer ve hararetli davetleri neticesinde Konya'ya gelerek yerleştiler (623 - 625), hükümdarın büyük iltifatlarına mazhar olan Sultan-ul ulemâ, son günlerine kadar talim ve tedris ile iştigal ederek 628'de vefat etti. Mevlânâ, babasının yerine geçti.

Pederinin vefatından sonra Mevlânâ'nın şahsiyetini yaratan mühim ve esas âmillerden biri dokuz sene kadar Seyyid Burhaneddin Tirmizî ile beraber bulunmasıdır. Sultan ul Ulemâ'nın başlıca halîfelerinden olup, muhakkik lakabıyle şöhret kazanan Seyyid Burhaneddin şeyhinin vefatından sonra Konya'ya gelerek o zamana kadar zahir ulûmunu, yani ulûm-ı şerîye ve edebiyeyi lâyıkıyle öğrenmiş olan genç Celâleddin'in terbiye-i mânevîyesini deruhte etti. Şeyh Şihâbeddin Sühreverdî ile mülâkat ederek, onun büyük takdirini kazanan Seyyid Burhan muahharen Kayseri'ye çekilerek orada vefat etti.

Celâleddin-i Rûmî, gerek pederinden ve gerek Seyyid Burhan'dan tamamıyle zâhidâne ve müttekiyâne telâkkiler almıştı. Binaenaleyh bir taraftan tedris ile diger taraftan Gazâlî'nin ahkâm-ı şer'iye ile telif ettiği tasavvuf esaslarıyle iştigal ediyordu. Lâkin bu esnada Şems-i Tebrîzî adlı bir dervişin Konya'ya gelerek Mevlânâ'ya mülâki olması (642 Hicrî) onun mâneviyatı üzerinde şiddetli ve değiştirici bir tesir icra etti.

Şems-i Tebrîzî bir rivayete göre İsmâilî mezhebine mensup eski bir ailenin çocuğu olup, diyar diyar dolaşmış, muhtelif mutasavvıfların hizmetinde bulunmuştu.

Baba Kemal Cündî müridlerinden olduğu, hattâ onun hankahında Fahreddin Irakî ile görüştüğü de rivayet olunur. Her halde bu büyük mutasavvıf, her kimin veya kimlerin müridi olursa olsun, çok kuvvetli bir cezbe-i sufîyâneye mâlik, rind ve kalender meşreb bir adam, kuvvetli bir şahsiyetti.

(Devamı var)

Olimpiyat Oyunlarının Tarihçesi

Yazan: Erdoğan Arıpınar
Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi
Genel Sekreter Yardımcısı

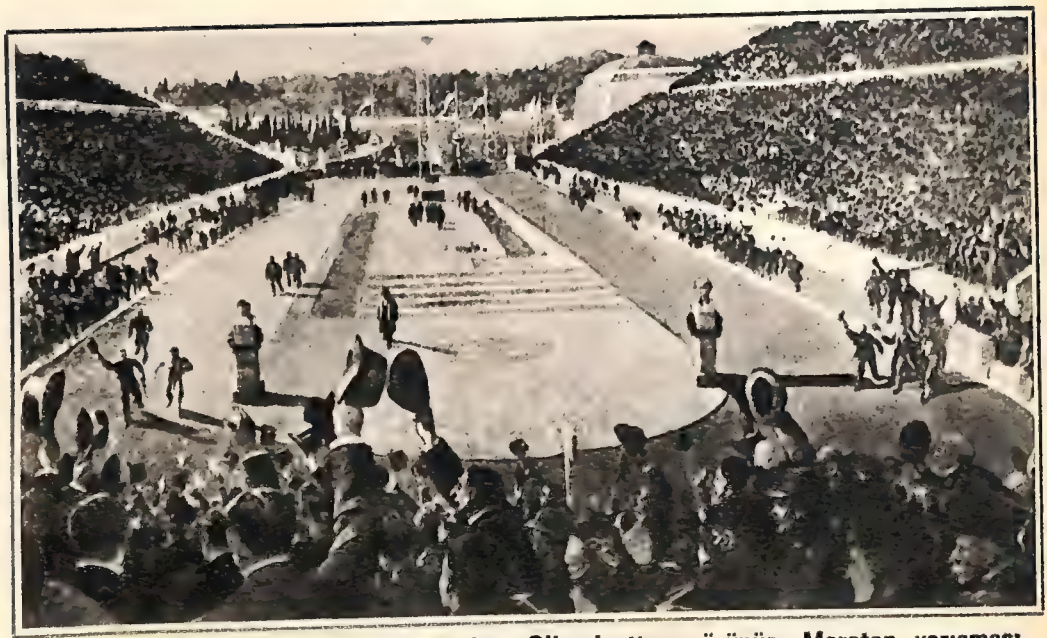

1896 yılında Atina'da yapılan ilk modern Olimpiyattan görünüş. Maraton yarışması sonuçlanırken.

BARON COUBERT'İN VECİZESİ... — Her Olimpiyatta ışıklı skor levhasına yazılan yazı: «Olimpiyatlarda en önemli şey kazanmak değil, katılmaktır. Zaten hayatta da en önemli şey zafer değil, mücadeledir.»

TARİH, Olimpiyat oyunlarının Eski Yunan'da dinî bir tören olarak, İsâ'dan 776 yıl önce başladığını yazmaktadır.

Kutsal günler için hazırlanan bu törenin sonunda 7 günlük bir kuvvet yarışması da kural olmuş ve bu yarışmalar Milât'tan Sonra 393 tarihine, Roma İmparatoru I. Teodosus'un Yunanistan'a gelmesine kadar süregelmiştir. Tamamen amatör bir görüşle kurulan bu oyunlarda her gün yarışma yapma kaidesi de konulmuş, Yunanistan'dan, Adalar'dan ve Makedonya'dan Olimpiyat oyunlarına gelen atletler, Disk, Mızrak, Uzun Atlama, Boks, Güreş, Pentatlon'un yanı sıra Silâhlı Koşu adı verilen bir yarışma da yaparlardı. Kadınların kabûl edilmediği bu yarışmalar sonunda ziyafetler verilir, şampiyonlara mükâfat olarak zeytin dalından bir taç giydirilirdi.

Zamanla oyunlara sanat yarışmaları da alınmış, hattâ Roma'nın ünlü imparatoru Neron, M.S. I. asır Olimpiyatları sanat dalında ödül kazanmıştı.

Yunanistan'daki Olympe dağının alt yamaçlarında tertiplenen bu oyunların Yunan kolonilerinde de benzerlerinin yapıldığını, zamanımıza kadar gelen belgeler göstermetedir.

Olimpiyat oyunları, ancak tarih kitaplarında adı geçen eski bir

İLK OLİMPİYAT KOMİTESİ TOPLANTI HALİNDE
Soldan ikinci Fransa delegesi Baron Pierre De Coubertin.

hâtıra olarak XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar geldi. Sporu seven ve bilen, genç bir Fransız baronu olan Pierre De Coubertin, Olimpiyat oyunlarının yeniden doğması fikrini ortaya attı. Görüşü bütün dünyada destek buldu.

Bütün dünya ülkelerinin temsilcileri, konuyu görüşmek üzere Paris'e davet edildi. 16 haziran 1894 günü yapılan ilk olimpiyat kongresine, Coubertin'in temsil ettiği Fransa ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, İsveç, İtalya, İspanya, Belçika, Rusya, Yunanistan'dan gelen delegeler katıldılar ve kongre ilk modern olimpiyat oyunlarının 1896 yılında Atina'da yapılmasına karar verdi. Olimpiyatlar'a 1924 yılından itibaren kış oyunları da dahil edildi ve ilk kış olimpiyatı 1924 yılında Fransa'da Chamonix'de yapıldı.

OLİMPİYAT BAYRAĞI VE AMBLEMİ

Bugün olimpiyat oyunlarında stadyumların üzerinde dalgalanan Olimpiyat bayrağını, modern olimpiyatların kurucusu Baron Pierre De Coubertin 1913 yılında hazırlamıştır. Coubertin'in doğduğu Bon Marche'de dikilen ilk bayrak 3 metre boyunda, 2 metre enında idi.

ATLETİZMDEKİ TEK MADALYAMIZ 1948'de Londra'da Ruhi Sarıalp 15.025 m.'yi 3 adımda atlayıp Türkiye'ye Bronz Madalya kazandırırken.

Bayrağın üzerindeki olimpiyat amblemi olan birbirine kenetli halkaların sayısı, dünyadaki beş kıt'a düşünülerek seçilmemiştir. Halkaların soldan sağa renkleri mavi, sarı, siyah, yeşil, kırmızıdır. Bazı kaynaklar, bu renklerin kıt'aları temsil ettiğini ileri sürerlerse de, bizzat Baron de Coubertin, bu renklerin seçilişini şöyle izah etmiştir:

«Bu renkler, arkadaki beyaz zeminle birlikte beş değil, altıdır. Renkler, dünyanın her yerindeki olimpik hareketleri ve istisnasız bütün ülkeleri temsil etmektedir. Bu renkler her ülkenin bayrağında vardır. Bu, hakikî bir uluslararası amblemdir».

Olimpiyat bayrağı ilk defa modern olimpiyatların XX. kuruluş yılı olan 1914'te halka tanıtılmış ve ilk olarak 1920 Anvers Olimpiyat stadına çekilmiştir.

Yine 1920 Anvers Olimpiyadı'nda Lâtince **«Daha Hızlı, Daha Yükseğe, Daha Kuvvetli»** anlamına gelen **«Citius, Altius, Fortius»** sloganı eklenmiştir Bu buluş Baron Coubertin'in yakın arkadaşı Rahip Didon'undur.

OLİMPİYAT MEŞALESİ

Olimpiyat meşalesi, olimpiyat oyunlarının eskiliğini belirtir. O, eski amatörlük ve mücadele ateşinin devam ettiği anlamını taşır.

Meşale ilk olarak 1936 Berlin Olimpiyadı'nda ortaya çıkmıştır. Yunanistan'da son 10 yıl içinde arkeologlar tarafından ortaya

çıkarılan eski olimpiyat stadında, çok renkli bir törenle, güneş ışığından yakılır, Yunanistan'dan itibaren evvelce seçilen bir parkur üzerinden meşalenin geçtiği ülkelerin atletleri tarafından taşınır ve olimpiyatın yapılacağı şehre, açılış günü girer. Stadyumdaki dev meşaleyi yakar. Meşale, oyunlar süresince yanar. Olimpiyat meşalesi, stada, Olimpiyad'ı düzenleyen ülkenin seçtiği örnek bir atlet tarafından getirilir. Modern Olimpiyatlar'ın kuruluşundan bu yana Olimpiyat meşalesi, 1964 Tokyo ve 1972 Münih Olimpiyatları'nda Türkiye'den geçmiştir.

1968 Meksiko Olimpiyadı'nda meşaleye bir özellik ilâve edilmiş, meşale, Kristof Kolomb'un rotasını takib etmiştir.

OLİMPİYAT YEMİNİ

Olimpiyatları yöneten her ülkenin temsilcilerinden meydana gelen milletlerarası Olimpiyat Komitesi (International Olympic Comittee) statüsünde, olimpiyatların açılış töreninde, o ülkeden bir atletin kendi bayrağının altında, sol eliyle bayrağının ucunu tutup, sağ elini havaya kaldırarak şu yemini etmesini şart koşmuştur:

«Bütün yarışmacılar adına, Olimpiyat oyunlarına âdil, kurallara uyan yarışmacılar olarak ve sporun zaferi ile ekibimizin şerefi için mertçe mücadele etmek gayesiyle katılmak istediğimize yemin ederim».

Olimpiyat'a gelen sporcuların dinlenme ve çalışmaları için bir site kurulması, ilk defa Amerikalılar'ın aklına gelmiş, 1932 yılında Los Angeles'te yapılan Onuncu Olimpiyat oyunlarında ilk olimpiyat köyü kurulmuştur. O günden bu yana, her oyunlar sırasında bir köy kurulmakta, daha sonra bu yapılanlar, sosyal hizmetlere devredilmektedir.

OLİMPİYATLARDA TÜRKİYE

Modern Olimpiyat oyunlarının tarihinde Türkiye'nin adı 1908 Londra Olimpiyatları'ndan bu yana vardır. Türkiye, bugüne kadar (Münih hariç) 16 yaz olimpiyat oyununun 11'ine katılmıştır. Bu iştirakin ilk ikisi olan 1908 ve 1912 Olimpiyat Oyunlarına Türkiye adına o zaman Milletlerarası Olimpiyat Komitesi Türkiye delegesi bulunan merhum Selim Sırrı Tarcan'ın teşvikı ile topyekûn üç sporcu katılmış, asıl iştirak, cumhuriyetin ilânından sonra tertiplenen 1924 Paris Olimpiyadı'na olmuştur. Bu yıla kadar Türkiye'mizin katıldığı 11. Yaz Olimpiyadı'nda kafilemiz ve aldığımız sonuçlar şöyledir:

1908 LONDRA: Mulos Efendi (jimnastikçi).

1912 STOCKHOLM: Vahram Papazyan (atlet), Mıgıryan (atlet).

1924 PARİS: 6 yönetici, 20 futbolcu, 11 atlet, 3 bisikletçi, 2 halterci, 5 güreşçi, 1 eskrimci... (Sporcularımız bu Olimpiyatta ilk 6'ya girememişlerdir).

1928 AMSTERDAM: 7 yönetici, 5 atlet, 4 bisikletçi, 19 futbolcu, 6 güreşçi, 1 halterci, 4 eskrimci.

Güreşte: 78 Kilo: Nuri Boytorun 6'ncı, 72 Kilo: Tayyar Yalaz 6'ncı, Ağır: Çoban Mehmed (6'ncı).

1936 BERLİN: 10 yönetici, 2 antrenör, 4 hakem, 9 basketbolcu, 4 binici, 6 bisikletçi, 19 futbolcu, 7 eskrimci, 12 güreşçi, 3 yelkenci.

BİNİCİLİK: Yzb. Cevat Kula (altıncı).

GÜREŞ: 61 Kilo: Yaşar Erkan (birinci), 79 Kilo: Ahmet Mersinli (3'üncü), Ağır: Mehmet Çoban (4'üncü), 72 Kilo: Nuri Boytorun (beşinci), 66 Kilo: Sadık Sovancı (beşinci), 61 Kilo: Ahmet Çakır (altıncı).

1948 LONDRA: 10 yönetici, 2 hakem, 1 antrenör, 1 masör, 1 aşçı, 1 aşçı yamağı, 12 erkek, 1 kız atlet, 9 binici, 4 bisikletçi, 6 eskrimci, 19 futbolcu, 16 güreşçi.

ATLETİZM: Ruhi Sarıalp, 3 adım atlama (15.025 m) (üçüncü).

GÜREŞ (Serbest): 52 Kilo Halit Balamir (ikinci), 57 Kilo: Nasuh Akar (birinci), 62 Kilo: Gazanfer Bilge (birinci), 67 Kilo: Celâl Atik (birinci), 73 Kilo: Yaşar Doğu (birinci), 79 Kilo: Âdil Candemir (ikinci), (Greko - Romen): 52 Kilo: Kenan Olcay (ikinci), 57 Kilo: Halil Kaya (üçüncü), 67 Kilo: Mehmet Oktav (birinci), 79 Kilo: Muhlis Tayfur (2'nci), Ağır: Ahmet Mersinli (birinci).

1952 HELSİNKİ: 13 yönetici, 4 hakem, 4 antrenör, 13 atlet, 12 basketbolcu, 16 futbolcu, 13 güreşçi, 5 misafir sporcu (profesyonel oldukları için olimpiyata giremeyen güreşçiler).

GÜREŞ (Serbest): 52 Kilo: Hasan Gemici (birinci), 62 Kilo: Bayram Şit (birinci), 87 Kilo: Âdil Atan (üçüncü), 57 Kilo: Cemil Sarıbacak (beşinci), 79 Kilo: Haydar Zafer (beşinci), Ağır: İrfan Atan (dördüncü), 62 Kilo: Hasan Bozbey (altıncı), 73 Kilo: İsmet Atlı (beşinci).

1956 MELBORNE: 3 yönetici, 1 antrenör, 11 güreşçi.

GÜREŞ (Serbest): 52 Kilo: Hüseyin Akbaş (üçüncü), 57 Kilo: Mustafa Dağıstanlı (birinci), 62 Kilo: Bayram Şit (dördüncü), 73 Kilo: İbrahim Zengin (ikinci), 79 Kilo: İsmet Atlı (dördüncü), 87 Kilo: Âdil Atan (beşinci), Ağır: Hâmit Kaplan (birinci). (Greko - Romen): 52 Kilo: Dursunali Eğribaş (üçüncü), 62 Kilo: Müzahir Sille (dördüncü), 67 Kilo: Rıza Doğan (ikinci), 73 Kilo: Mithat Bayrak (birinci), Ağır: Hâmit Kaplan (dördüncü).

1960 ROMA: 13 yönetici, 3 ordu temsilcisi, 3 antrenör, 7 hakem, 1 masör, 1 doktor, 2 kız, 12 erkek atlet, 5 binici, 16 futbolcu, 16 güreşçi, 1 yelkenci, 1 yüzücü.

GÜREŞ (Greko - Romen): 62 Kilo: Müzahir Sille (birinci), 73 Kilo: Mithat Bayrak (birinci), 87 Kilo: Tevfik Kış (birinci), 57 Kilo: Sadrettin Özden (dördüncü), 79 Kilo: Kâzım Ayvaz (dördüncü). (Serbest): Ahmet Bilek (birinci), 62 Kilo: Mustafa Dağıstanlı (birinci), 79 Kilo: Hasan Güngör (birinci), 87 Kilo: İsmet Atlı (birinci), 73 Kilo: İsmail Ogan (ikinci), Ağır: Hamit Kaplan (ikinci).

EN SON ALTIN MADALYAMIZ 1968 Meksiko Olimpiyadında 87 kiloda Serbest Stilde şampiyon olan Ahmet Ayık şeref kürsüsünde. İkinci Lomizde (Rus), üçüncü Csapari (Macar).

TÜRKİYE'NİN OLİMPİYAT MADALYA LİSTESİ

OLİMPİYAT	ALTIN	GÜMÜŞ	BRONZ	TOPLAM
1936 Berlin	1	—	1	2
1948 Londra	6	4	2	12
1952 Helsinki	2	—	1	3
1956 Melbourne	3	2	2	7
1960 Roma	7	2	—	9
1964 Tokyo	2	3	1	6
1968 Meksiko	2	—	—	2
1972 Münih	—	1	—	1
	23	12	7	42

NOT: Türkiye'nin 1948 Londra Olimpiyadında aldığı tek bronz madalyanın dışında bütün madalyalar Serbest ve Greko-Romen stilinde güreş müsabakaları sonucu kazanılmıştır.

1960'IN ALTIN ADAMLARI
Olimpiyat tarihindeki büyük başarımız. 1960 Roma Olimpiyadında şampiyonlarımız minderde: (soldan sağa) Antrenör Celâl Atik, Ahmet Bilek, Mustafa Dağıstanlı, İsmail Ogan, Hasan Güngör, İsmet Atlı, Hamit Kaplan.

1964 TOKYO: 5 yönetici, 1 antrenör, 1 doktor, 1 masör, 4 atlet, 18 güreşçi, 1 halterci, 3 yelkenci.

GÜREŞ (Serbest): 52 Kilo: Cemal Yanılmaz (altıncı), 57 Kilo: Hüseyin Akbaş (ikinci), 73 Kilo: Mahmut Atalay (dördüncü), 79 Kilo: İsmail Ogan (birinci), 87 Kilo: Hasan Güngör (ikinci), 97 Kilo: Ahmet Ayık (ikinci), Ağır: Hamit Kaplan (üçüncü). (Greko - Romen): 70 Kilo: Kâzım Ayvaz (birinci).

1968 MEKSİKO CİTY: 7 yönetici, 3 antrenör, 2 çalıştırıcı, 2 idman verici, 3 hakem, 1 masör, 2 doktor, 18 güreşçi, 6 boksör, 4 atlet, 3 atıcı.

GÜREŞ (Serbest): 78 Kilo: Mahmut Atalay (birinci), 97 Kilo: Ahmet Ayık (birinci), 87 Kilo: Hüseyin Gürsoy (beşinci), Greko - Romen: 63 Kilo: Metin Alakoç (beşinci).

ATLETİZM: Maratonda, İsmail Akçay (dördüncü).

OLİMPİYATLARIN LİSTESİ

1 — Atina	1896	11 — Berlin	1936
2 — Paris	1900	12 —	1940
3 — St. Louis	1904	13 —	1944
4 — Londra	1908	2'nci Dünya Savaşından dolayı yapılamadı	
5 — Stockholm . . .	1912		
6 —	1914	14 — Londra	1948
1'inci Dünya Savaşından dolayı yapılamadı.		15 — Helsinki	1952
		16 — Melbourne	1956
7 — Anvers	1920	17 — Roma	1960
8 — Paris	1924	18 — Tokyo	1964
9 — Amsterdam	1928	19 — Meksiko	1968
10 — Los Angeles . . .	1932	20 — Münih	1972

Genç Osman'ın Saltanat Yılları: 2

Genç Osman'ın Ölümü

Tahsin Tunalı

YENİÇERİLER, şu şekilde bir arîza hazırlayıp Sultan Osman'a gönderdiler: «Padişahın bu yolla Hicâz'a gitmesi, mücerred bizden îrâz u nefrete mebnî olup bir gayri mûcibi yoktur. Nizâm-ı âlem içün padişahlar, hacc-ı şerîfi terkedegelmişlerdir. Düşmen zuhûru ve âdânın şerr-ü şûru ihtimali var iken, memâlik-i mahrûsayı koyup gitmek hatâdır. Bu kârdan ferâgat olunmak gerektir!»

Ocak ağaları, Sultan Osman'ı devletin kanun ve geleneklerine mugayir bir yola teşvik eden adamlardan da kurtulmak istiyorlardı. Es'ad Efendi'den bu maksatla şu fetvâyı almışlardı:

«Suâl: Pâdişâh-ı Cihânbân'ı azdırıp, Beytülmâl-i Müslimîn'i ve Hazîne-i Devlet'i telef ettirip bunca fitne ve fetârete sebep olan kişilere şer'an ne lâzım gelir? El-cevâb: Katil lâzım gelir!»

Ulemâ'dan birkaç kişi, bu fetvâyı Sultan Osman'a sundular. Fetvâ parçalamayı huy hâline getiren genç hükümdar, aynı şeyi yaptı: Kâğıdı yırtıp, parçalarını efendilerin suratlarına fırlatıp, getirenleri huzurundan kovdu.

Hareket emri bekleyen Donanmay-ı Hümâyûn'dan da birçok levend ve azab (deniz piyadesi) kaçmış, Atmeydanı'na gelmişti. Çıkacak kargaşalıkta ne gibi menfaatler sağlayabileceklerini düşünüyorlardı. Sultan Osman da, vezirleri de bir tedbir almış değillerdi. Genç hükümdar, şahsına, Osmanoğlu olmasına, millet ve devlete hizmet etmekten başka bir niyeti olmamasına güveniyordu.

Fetvânın parçalandığını öğrenen âsîler kızdılar:

— Çün bu padişah, dediler; hocasından başkasının aklını beğenmez. Hâce-i Sultânî Ömer Efendi'nin sarayına gidelim. Tez Saray-ı Hümâyûn'a varıp, Sultan Osman Han'a nasihat etsin!

Öyle yapıldı. Fakat Hâce-i Sultânî Efendi sıvışmıştı. Bunu gören âsîler, sarayı yağma ettiler. Sadrâzam Dilâver Paşa'nın sarayına gidildi. O da sarayında değildi. Âsîler aynı şeyi yapmak istediler. Fakat sadrâzamın silâhlı muhafızları vardı. Âsîler hâlâ silâhsızdı. Birkaçı, muhafızların okuyla öldü. Bunun üzerine iş çığrından çıktı. Âsîler, silâh aramaya başladılar. Yeniçeri ağalarından Çavuşbaşı Çalıcı-zâde yetişti:

— Ocağın kararı vardır, dedi! silâhlanmanız men'edilmiştir. Emre aykırı iş etmekten hazer edesiniz! Biz âsî değiliz. Bu cemiyet isyan ve yağma için değildir. Maksat, padişah hazretlerini ikaz etmek ve kötü müşavirlerden muhafaza eylemektir!

Âsîlerin gözleri dönmüştü. Ağalarını taşa tutup kaçırdılar. Bunun üzerine Yeniçeri Ağası Ali Ağa yetişti. Yanına birkaç çorbaşı (binbaşı) almıştı. Nasihat etmek istedi. Fakat sözleri kâr etmedi. Ocağın en büyük kumandanı vaziyete hâkim olamamış, ihtilâl başlamıştı.

Nitekim akşama doğru Sultan Osman, durumun vehametini kavradı. Birkaç saat önce bu anlayışı gösterseydi, Osmanlı tarihinin akışı değişebilirdi. Ulemâ'dan birkaçını çağırdı:

Topkapı Sarayı'nın Bâbüsselâm denen ikinci kapısı.

— Bu cemiyet ne ister? dedi.

— Efendimiz, Kul tâifesi, padişahımızın Anadol semtine geçtiğine razı değillerdir ve birkaç kişilerin mansıbda olduğun istemezler: Biri Hâce Efendi, diğeri Dârüssaâde Ağası'dır. Bunların nefyolduğunu isterler!

— Varın kullarıma söyleyin, Kâbe'ye gitmekten ferâgat eyledim; ammâ anları değil nefyetmek, mansıblarından bile ref'-etmem!

Sultan Osman, elbette fikirlerinden vazgeçmiş değildi. Durumun yatışmasını, cemiyetin dağılmasını bekliyordu. Fakat iki müşavirini sürmeye bile yanaşmaması, buhranı arttırdı.

18 mayısı 19 mayısa bağlayan gecede, bütün İstanbul ufuklarına asabî bir hava hâkimdi. 19 mayıs perşembe günü güneş doğarken, ihtilâlin kırmızı rengine bürünmüş gibiydi.

O sabah başta yeniçeriler olmak üzere on binleri aşan bir kalabalık, Fâtih'te toplanmıştı. Fâtih Camii'nde sabah namazı kılındı. Namazdan sonra yürüyüş başladı. Sultanahmet'e gelindi. Ulemâ'nın arasında Şeyhulislâm Es'ad Efendi ve eski kazaskerlerden büyük şâir Yahyâ Efendi göze çarpıyordu. Ulemâ, Ocak Ağaları ile müzakere ediyor, âsîlerin isteklerini yumuşatmaya, ihtilâli önlemeye çalışıyordu. Padişahtan altı şahsın başının istenmesine karar verildi:

Sadrâzam Dilâver Paşa, Hâce-i Sultânî meşîhat pâyesini haiz Ömer Efendi, Kapıkulları'ndan nefret etmesiyle tanınan

Nişancı Vezir Ahmed Paşa, Dârüssaâde Ağası Süleyman Ağa, Başdefterdâr (maliye nâzırı) Vezir Bâkî Paşa ve Yeniçeri Ocağı'ndan Segbanbaşı Nasûh Ağa.

Karara, ulemâ'dan on iki şahıs imza attı: Es'ad ve Yahyâ Efendiler'den başka, Nakıybüleşrâf Gubârî Efendi, Ayasofya hatip ve vâızı Ömer Efendi, Sultanahmet hatip ve vâızı Bostan-zâde Mehmed Efendi, «Türkler'in Hayyâm'ı» sayılan büyük rubâî şâiri Azmî-zâde Hâletî Efendi, Kadızâde Feyzî Efendi, Derviş Efendi, Mustafa Efendi ve diğer üç kişi.

Kararı, Feridun ve Halil Çelebîler kaleme aldı. Ulemâ, yalnız padişahı azdırdığına kani oldukları Hâce-i Sultânî ile Dârüssaâde Ağası'nın yok edilmesini istiyordu. Fakat, Ocak Ağası'nın ısrarı üzerine listeye diğer dört şahıs ilâve edildi. Es'ad ve Yahyâ Efendiler, bu dört kişiyi kurtarmaya çok çalıştılar:

— Belli bir suçları yoktur, dediler. Fakat:

— Sadrâzam, silâhsız yoldaşlarımıza ok yağdırtmıştır, cevabını aldılar; Defterdâr, askere, gümüşü eksik akça vermiştir. Nişancı, ihtiyar zâbitlerimizin tekaüt maaşını kesmiştir. Segbanbaşı'na gelince, vazifesi icabı ocağımızı müdafaa edeceğine, körü körüne Nişancı Paşa'nın emirlerine itaat etmiş, cemiyetimizi dağıtmak istemiştir!

Ulemâ'dan bir heyet, huzûr-ı hümâyûn'a çıktı. Arîzayı takdim etti. Sultan Osman, kâğıdı okudu:

— Katli taleb olunan âdemleri vermem, dedi.

— Padişahım, istediklerini ver, yoksa hâl harâb olur. Cem'îyet, azîm cem'îyettir. Ehven-i şerreyn ihtiyârı lâzımdır.

— Mukayyed olman, anlar başsız askerdir, tez dağılır.

— Kul tâifesi cem'îyet ettiklerinde istediklerin alırlar; ecdâd-ı izâmınızdan alagelmişlerdir. Mukaddemce olmak evlâdır.

— Bu fitne erbâbını siz tahrîk etmişe benzersiz. Evvel sizi kırarım, bâdehu anları. Ol tâifenin tedârükü görülmüştür!

Eski sadrâzam Ohrili Hüseyin Paşa, işin kötüye gittiğini anladı:

— Padişahım, dedi; ben kulunu dahi isteseler ver, hemân sen sağ ol!

Söylediği son cümle, dehşetli bir ikazdı. Fakat II. Osman, korkusuz yetişmiş, bu hisse yabancı bir gençti, kulak asmadı. Bilakis:

— Bu herifleri yakalayıp hapsedin! diyerek, arîza sunan ulemâ efendileri tevkif ettirdi.

Âsîler, ulemâ'nın saraydan dönmesini sabırsızlıkla bekliyor, saatler geçtikçe taşkınlıklarını arttırıyorlardı. Fakat Saray-ı Hümâyûn'a girmekten korkuyorlardı. Orada binlerce tepeden tırnağa silâhlı bostancının kendilerini beklediğini sanıyorlardı. Halbuki böyle bir şey yoktu. Yeniçerilerden birkaçı Ayasofya'nın minarelerine çıktı. Sarayın içinde asker namına bir şey görünmüyordu. Müjdeyi yoldaşlarına ulaştırdılar. Âsîlerin son tereddüdü de kırılmış oldu.

On binlerce âsî, sarayın dış kapısına dayandı. Kapılar, şüphesiz bir ihanet eseri olarak açıktı. Başıboş asker, en küçük mukavemet görmeden dış avluya doldu. Yeniçeriler ve sipahiler, silâhlanmışlardı. Acemioğlanları, cebeciler, topçular, toparabacılar ve lâğımcılar, silâhsız gelmişlerdi. Bunlar, sarayda ele geçirebildikleri silâh ve sopaları aldılar. Kapıkulları'nın arasına binlerce çapulcu da karışmıştı. Bunlar gûya Istanbul halkını temsil ediyorlardı. Kapıkulları, bunları başlarından savmak için:

— Varın, gidin, dediler; bir mübâreze çıkarsa bize ayakbağı olursunuz!

— Asker-i İslâm kandaysa biz de andayız. Asâkir-i İslâmsız bize dirlik harâmdır. Dirilirsek beraber ve kırılırsak beraber oluruz!

Ne bahasına olursa olsun, bunların da yağmaya katılmak istedikleri ortaya çıkmıştı.

Âsîler, Saray-ı Hümâyûn'un ikinci kapısından, bostancılar çıkar korkusuyle bin bir ihtiyatla geçtiler. Fakat en küçük bir mukavemet görmediler. İkinci avluya doldular. Oradan üçüncü kapıyı aştılar. Üçüncü avluya geldiler. Haremağaları kaçışıyorlardı. Saray, âdeta boşalmış, herkes bir deliğe sinmişti. Kalabalık bir kitle, daha geceden sarayı terk etmişti. İşte II. Osman, böyle muhafaza ediliyordu!

Bu sırada, Sultan Osman'ın tevkif ettirdiği ilmiye sözcüsü Nakıybüleşraf Gubârî Efendi göründü:

— Bizim sözümüz geçmedi, dedi; siz kendiniz girip söyleyin!

Âsîler, genç hükümdarı «ayak dîvânı»na davet ettiler. II. Osman, Kapıkulları ile karşı karşıya konuşmayı gururuna yedirемedi; ayak dîvânını kabûl etmedi. Bu da, son büyük hatası oldu. Âsîlerin içinde, Eski Saray'daki Vâlide - Sultan, yani I. Mustafa'nın annesi tarafından elde edilmiş adamlar vardı. Aklî muvazenesi bozuk Sultan Mustafa'yı tekrar tahta oturtmak isteyen Vâlide - Sultan, bu adamları, dâmadı Vezir Kara Dâvud Paşa vasıtasıyle elde etmişti. Bunlardan biri:

— Sultan Mustafa Han'ı isteriz! diye bağırdı.

Bu şahsın kim olduğu anlaşılamadı. Fakat birkaç kişinin daha aynı sözü tekrarladığı işitildi. Birkaç dakika sonra da bu istek, âdeta nakarat gibi, binlerce ağızdan söylenir oldu. Kapıkulları, yeni bir cülûs bahşişinin hülyasına kapılmışlardı.

Halbuki Sultan Osman tahttan indirilse veya ölse, yerine kardeşlerinin büyüğü olan Veliaht - Şehzâde Murad'ın geçmesi icap ediyordu. Aklı bozuk olan amcası Sultan Mustafa'nın tekrar padişah yapılmasına kanunlar müsait değildi. Böyle olduğu hâlde, bir tek ağzın, Veliahd - Şehzâde'nin adını telâffuz ettiği işitilmedi. Her işi bilir ve akl-ı evvel geçinen ulemâ efendiler, deliden hükümdar ve halîfe olamıyacağını bildikleri hâlde, söz söylemeye cesaret edemediler.

Âsîler, Sultan Mustafa'nın dairesine, kurşun kubbeyi delerek ip sarkıtıp tavandan girdiler. Birkaç zenci harem ağası, âsîleri oklayarak uzaklaştırmak istedi. Fakat derhal öldürüldü.

Olayların gelişmesinden Sultan Osman sersemlemişti. Ortada kanun, gelenek, ahlâk, sadakat kalmadığını anlamış, ilk defa olarak sarsılmıştı. Üsküdar'da Şeyh Aziz Mahmud Hüdâyî'nin tekkesine sığınmış olan Sadrâzam Dilâver Paşa'yı çağırttı. Paşa, kayıkla Sarayburnu'na çıktı. Sultan Osman, sadrâzamla dârussaâde ağasını ihtilâlcilere teslim etti. Derhal parçalandılar. Genç hükümdar, bu suretle âsîlerin yumuşayacağını sanıyordu. Şeyhulislâm Es'ad Efendi de böyle bir hava yaratmak istedi; cesaret edip:

— Yoldaşlar, dedi; gelin Sultan Mustafa Han dursun! Sultan Osman, istediğimizi verdi ve dahi kimi isterseniz padisahtan alıverelim! Âsîler:

— Olmaz Efendi Hazretleri, diye bağırdılar; Sultan Osman bize yararlı değildir Sultan Mustafa'dan başka padişah istemeyiz!

İhtilâlciler, saraydan çıktılar. Sultan Mustafa, Es'ad Efendi'nin atına bindi. İhtilâlciler, onu Beyazıt'a, annesinin yanına, Eski Saray'a götürüyorlardı. Topkapı Sarayı'nda bir suikaste uğramasından korkmuşlardı.

Ancak Topkapı Sarayı'ndan çıkmadan önce padişahlığını kesinleştirmek için, Sultan Mustafa'yı Arz Odası'nda tahta oturttular. Zavallı adam, ev kıyafetindeydi. Tahta oturması için üzerine «ferâce» denen bir cübbe olsun giydirmek lâzımdı. İhtilâlciler, ulemâ efendilerden bir ferâce istediler. Sultan Mustafa'yı istemeyen ulemâdan hiç kimse, ferâcesini vermedi. Arz Odası'nda âsîlerle ulemâ arasında şiddetli bir münakaşa oldu. İlmiyenin sözcüleri:

— Yoldaşlar, dediler; peşîmân olursuz, gelin Sultan Mustafa Han dursun! Muhtellu'ş-şuûrdur, tahta geçmesi şer'an câiz değildir. Sultan Osman ne yaptı ki istemezsiz? Yapmak istedikleri niyet hâlinde kalmış, fiile münkalib olmamıştır. Hal'i için ortada fetvâ yoktur ve fetvâ istenecek olsa, verilmesi için sebep mevcut değildir!

İhtilâlcilerin gözü dönmüştü. Sultan Osman'ın yeniden güç kazanıp kendileri-

Yedikule zindanında kanlı kuyunun ağzı.

ni cezalandırmasından ödleri kopuyordu. Kılıç çekip, efendileri tehdit ettiler. Kafzâde Efendi, elinde kılıçla üzerine yürüyen bir kabadayıdan korkup, oracıkta kalp sektesinde öldü. Ulemâ efendiler, kılıçların gölgesinde Sultan Mustafa'ya bîat ettiler.

Sultan Osman'ın 4 yıl, 2 ay, 21 gün süren saltanatı sona ermiş, tahta ikinci defa olarak amcası Sultan Mustafa çıkartılmıştı.

Dünyadan haberi olmayan mecnûn padişahın hayatı, Eski Saray'da da emniyette görülmedi. Oradan alınıp, yeniçeri ağasının sarayı yanındaki Orta Camii'ne getirildi. Annesi de yanındaydı. Bu sırada akşam ezanı okunuyordu, gün sona ermek üzereydi.

Sultan Mustafa'nın Topkapı Sarayı'ndan çıktığını görür görmez, birtakım âsîler Tersane, Galata ve Babacafer zindanlarını bastılar. Kadırgalardaki mahkûmlar dahil, bütün ipten, kazıktan kurtulmuş suçlular, serbest bırakıldı. Başdefterdar Bâkî Paşa'nın, Hâce-i Sultânî Ömer Efendi'nin oğlu İstanbul kadısı Hoca-zâde Abdullah Çelebî'nin, yeni yeniçeri ağası Kara Ali Ağa'nın konakları yağmalandı. Şehir, bir dehşet havasına büründü.

Sultan Osman, son ana kadar mukavemet fikrinden vaz geçmedi. Sarayburnu'ndan gemiyle Mudanya'ya gitmek, Bursa'da taht kurup âsîlerin hakkından gelmek istiyordu. Anadolu'daki on binlerce tımarlı sipahiye güveniyordu. Fakat ihtilâlciler, bütün deniz vasıtalarına el koymuşlardı. Sultan Osman, Sarayburnu'nda bir sandal bile bulamadı. Vezirlerine ve maiyetinden çoğuna, evlerine gitmeleri için izin vermişti. Yanında Bostancıbaşı Sofu Mahmud Ağa ile birkaç kişi kalmıştı. Eski sadrâzamı Ohrili Hüseyin Paşa'ya, mühr-i hümâyûnu verdi; kendisini hâlâ hükümdar sayıyordu.

Mâbeyncilerinden Kara Ali Ağa'yı yeniçeri ağası yaptı. Ali Ağa, evvelce çavuşbaşı ve kahyâbey sıfatıyle yeniçerilerin ağalıktan sonra gelen en yüksek kumandanlıklarında bulunmuştu. Fakat padişaha çok bağlı olduğu için ocağın nefretini kazanmıştı.

Güneş battıktan sonra Ohrili Hüseyin Paşa, Sultan Osman'a, yeniçeri ocağına sığınması için yalvarıp yakardı. Yapacak başka bir şey kalmamış gibidi. Yeniçeriler, başkumandanlarını nasıl karşılayacaklardı? Bütün mesele buradaydı. Sultan Osman, saraya girdikleri, Sultan Mustafa'yı çıkardıkları hâlde, ihtilâlcilerin kendi şahsına karşı hiçbir şey yapmamış olmalarından cesaret alıyordu. Âsîler, genç hükümdarı ne tevkif etmek, ne de öldürmek istemişlerdi. Zaten böyle bir şey kimsenin hatır ve hayalinden geçmemişti. O tarihe kadar Osmanoğulları'ndan bir tek padişah öldürülmüş değildi.

Sultan Osman, yanına Sadrâzam Hüseyin Paşa'yı, Bostancıbaşı Mahmud Ağa'yı, sadâret tezkirecisi Sıdkı Çelebî'yi ve daha birkaç kişiyi alıp, Topkapı Sarayı'ndan çıktı. Ağa Kapısı'na vardığı zaman, gece yarısı yaklaşmıştı.

Bu sırada yeniçeri ağası Kırkçeşmeli Ali Ağa, Orta Camii'nde, Sultan Mustafa'nın ve annesi Vâlide - Sultan'ın yanındaydı. Sultan Osman'ın geldiği bildirilince şaşırdı. Hemen Ağa Sarayı'na koştu. Padişahın eteğini öpüp, ellerini göğsüne kavuşturdu. Ocağın bütün büyük ağaları gibi, ihtilâlin ne musibet şey olduğunu biliyor, Sultan Mustafa'dan padişah olmayacağını anlıyor, fakat âsîlerden de çekiniyordu. Sultan Osman'la uzun bir müzakereye girişti. İhtilâlin nasıl söndürüleceği ve âsîlerin ne şekilde yatıştırılacağı üzerinde şu karara varıldı:

Her yeniçeriye bir defaya mahsus olmak üzere 50 duka altını verilecek, yüksek rütbeli zâbitler ayrıca mükâfatlandırılacaktı. Bundan böyle ocağın kıyafeti değiştirilecek, en iyi kumaş olan ve «iskerled» denen al çuhadan elbise giydirilecekti. Kapıkulu sipahilerine günde 10 akça gibi büyük bir zam verilecekti.

Ali Ağa, böylece ihtilâlin söneceğini Sultan Osman'a vaadettiği zaman, gece yarısı çoktan geçmiş, 20 mayıs 1622 sabahı yakınlaşmıştı.

Sabaha karşı Ali Ağa, 25 odabaşıyı (binbaşı) çağırdı. Padişahın vaadlerini bildirdi. Odabaşılar ses çıkarmadılar, kabûl eder göründüler. Fakat kumandanlarının huzurundan çıkar çıkmaz, derhal âsî elebaşılarını topladılar:

— Bu vaadlerden bir şey çıkmaz, dediler; Sultan Osman'a bu kadar cefa ettik. Nasıl padişah olduğunu bilirsiz. Bu

defa maazallah ocağımızı söndürüp, intikam alsa gerektir!

Sabah namazından sonra Ali Ağa, Orta Camii önünde yeniçerilere hitap etti. Daha Sultan Osman'ın vaadlerini bildirmeye başlar başlamaz, askerin kanacağından korkan odabaşılar:

— Hemân urun, söyletmen! diyerek, kumandanlarının konuşmasına mâni oldular. Ali Ağa ancak:

— Yoldaşlar, padişahınız Sultan Mustafa mübârek ola, amma hâli belli; Sultan Osman da Kapı'ya geldi, ocağımıza sığındı, diyebildi. Âsîler kılıç üşürdüler, şehid ettiler.

İhtilâlciler, Osman Han'ı Ağa Kapısı'ndan aldılar. Orta Camii'ne götürdüler. Yolda hükümdara, bir Osmanoğlu'na tarih boyunca asla revâ görülmemiş hakaretler yapıldı. Bazı edepsizler:

— Cânım Osman Çelebî, diyorlardı; meyhane basıp, yeniçeri ve sipahiyi taş gemisine koymak ve deryâya atmak olur mu? Altuncuoğlu nâmındaki bir serseri, tamamen edeb dışı sözler söyleyince, Sultan Osman dayanamadı:

— Edebsiz mel'un! dedi. Âsîler:

— Şanlı atalarınız bu devlet-i azîmeyi segbân askeri ile mi zaptetdi, diye bağırıyorlardı; bu kal'aları Araplar ve Bostancılar'la mı aldı? Segbân tuğyânından Anadolu harâb oldu! Siz hâlâ anları tutarsız!

Nihayet Orta Camii'ne varıldı. Mihalıçlı Haseki Sarı Mehmed Ağa, Sultan Osman'ın muhafazasına memur edildi. Bu sıralarda ihtilâlciler, kin besledikleri şahısların evlerini basıp yağma ediyorlardı. Halk bir taraftan bu manzarayı, diğer taraftan bir Osmanoğlu'na lâyık görüleceğini akıllarından geçirmedikleri hakaretlere uğrayan Osman Han'ın hâlini seyrediyor, kanlı göz yaşları döküyor, görenler görmeyenlere, duyanlar duymayanlara anlatıyor, bütün İstanbul çalkalanıyor, haber taşraya yayılmaya başlıyordu. Daha bu anda ihtilâlcilerin, millet nazarında en küçük itibarları kalmamıştı. Milletle karşı karşıya gelmişlerdi.

Sadrâzam Ohrili Hüseyin Paşa, Sultan Osman, Ağa Sarayı'ndan kaçırılırken kaçmaya muvaffak oldu. Birkaç ehemmiyetsiz kılıç sıyrığı almıştı. Kaçarken âsîlere:

— Yoldaşlar, padişahımız ocağınıza sığındı; mürüvvet sizindir; padişahınızı bu hakarete lâyık görmen! diye bağırmayı ihmal etmedi. Ancak ihtilâlciler, Süleymaniye'de sadrâzamın yolunu kestiler ve derhal şehid edip, başını kopardılar. İkinci sadâreti, ancak 24 saat sürmüştü. İhtilâlciler, Kara Dâvud Paşa'yı sadrâzam yaptılar.

Kara Dâvud Paşa, Sultan Mustafa'nın ana - baba bir kız kardeşiyle evliydi. Bu bakımdan, kaynanası olan Sultan Mustafa'nın annesi Vâlide - Sultan'ın cürüm âletiydi. Mecnûn hükümdarın akıl dışı bir şekilde ikinci defa tahta oturtulmasını düzenleyenlerin başında geliyordu. Eski Saray'daki dairesinde yaşayan Sultan Osman'ın üvey annesi, Veliahd - Şehzâde Murad'la daha iki şehzâde ve birkaç sultanın anası Kösem Mâhpeyker Haseki'nin de, Dâvud Paşa'yı desteklediği söyleniyordu. Kösem, Sultan Mustafa gibi bir adamın tahtta tutunamayacağını, sıranın az zamanda, oğlu şehzâde Murad'a geleceğini biliyordu. O da, henüz çocuk olan oğlunun nâmına saltanat sürecekti.

Dâmad Dâvud Paşa, kapdân-ı deryâlık ve dördüncü vezirlik yapmış bir Boşnak devşirmesi idi. Hain ve aşağılık bir adamdı. Milletçe nefret ediliyordu. Sultan Osman, Orta Camii'ne getirildiği zaman, o da camide, Sultan Mustafa ile Vâlide - Sultan'ın yanındaydı. Yolda gelirken Osman Han'a yapılan hakaretleri öğrenen askerlerden bir kısmı:

— Bre bir pâdişâh-ı Âl-i Osmân'a bu muamele yapılmak lâyık mıdır? diye bağrışmaya başlamışlardı; tez mes'uller ceza görsün, illâ bu şerefsizlikten biz muâtab olmıyalım!

Asker, ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı:

— Mecnûn olandan padişah olur mu, ve olsa dahi ne kadar devam eder? Diğerleri:

— Dünya yıkılsa Osman Han'ı istemezük! diye bağırıyorlardı.

Düvud Paşa, yanındakilere:

— Yoldaşlar, dedi; şu anda Osman Han'ın vücudü bizim için muzırdır. Allah vermeye iktidar kazanırsa, birimizi yaşatmaz!

Bu tavsiyeyi duyan askerden bazıları:

— Zinhâr Osman Han'a sûikasd olunmaya, vücudüne zarar erişmeye, diye nümayiş yapıyorlardı; bir kılına hatâ geldi-

Sultan Osman'ın yerine tahta çıkan amcası Sultan Mustafa Han.

ğine rızâmız yoktur. Şimdilik Sultan Mustafa Han padişahtır. Sultan Osman mahbus dursun; sonra ne ıktızâ ederse öyle olsun!

Dâvud Paşa, Sultan Osman'ı pencerenin önüne çıkardı; sağ ve salim olduğunu gösterdi. Dışarıdaki tezahürat biraz sükûn buldu. Sultan Mustafa, gürültüden korkmuştu. Annesinin teskin etmesine rağmen, garip hareketler yapıyordu. II. Osman, camidekllere amcasını işaret etti:

— Görün hey derdmendler, dedi; padişah ettiğiniz âdemi! Be Vallah inkıtâ-ı nesle sebep olursuz! Yalnız devleti berbâd etmekle kalmaz, kendi ocağınızı söndürürsünüz. Tez vakitte sizi yalnız peşîmanlık bekler!

Bu sözleri dinleyenler içinde, ağlayanlar görüldü. İstemeyerek ihtilâl seline kapılan pek çok asker vardı.

Osman Han, başı açık, perişan vaziyetteydi. Yeniçeri ağalarından Turnacıbaşı başından başlığını çıkarıp Sultan Osman'a uzattı:

— Padişahım, dedi; temizcedir; mübarek başınız çıplak durmasın!

Dâvud Paşa, Sultan Osman birkaç söz daha söylerse, askerî kazanacağını anladı. Hemen Cebecibaşına işaret etti. Cebecibaşı, hiç kimsenin ümit etmediği ânî bir hareketle, Sultan Osman'ın boynuna ibrişim bir kement geçirdi. Çok kuvvetli olan genç hükümdar, kemendin boynunun ucuna gelen kısmını yakaladı, hızla çekti; kement, Cebecibaşı'nın ellerinden kaydı. Osman Han, ibrişimi boynundan çıkarıp attı. Dehşet içinde kalan bazı yüksek rütbeli zâbitler:

— Bre neylersiz? diye atıldılar; şimdi bu hareket dışarıdan duyulursa cümlemizi kırarlar!

Sultan Osman, Dâvud Paşa'ya:

— Behey zalim, dedi; ben sana neyledim? İki defa mûcib-i katil cürmünü affedip öldürmedim, mansıb verdim. Bana düşmanlığın nedir?

Sonra, Ocak ağalarına döndü:

— Bu zalim benim komaz, öldürür.

— Yok padişahım! Ne ihtimaldir? Mübârek hâtırınızı hoş tutun. Ortalık bir mikdar sükûn bulsun, yine padişahımız, hunkârımız sizsiniz. Hâşâ ve kellâ sana kulların kıya ve ihaneti lâyık göre!

Sultan Osman'ın gittikçe taraftar topladığını gören Vâlide - Sultan, söze karıştı:

— Ah, ağalar, dedi; siz bilmezsiz, bu ne yılandır. Bundan sağ kurtulur ise bizden ve sizden bir canlı komaz!

Dâvud Paşa'nın emri üzerine Cebecibaşı, ikinci bir kement attı. Bu defa kemendi, daha Osman Han'ın boynuna deymeden Ocak Ağaları, havada yakaladı. Sultan Osman, amcası Sultan Mustafa'yı göstererek:

— Anın hükmü nâfiz olur mu? dedi; ol dîvânedir; kendi ismini bilmez! Muhafızı Haseki Sarı Mehmed Ağa'ya döndü:

— Aç şu pencereyi, emrini verdi; ben dahi kullarıma söyliyeyim.

Pencere açıldı. Sultan Osman, yumuşak, dokunaklı bir konuşma yaptı. Hareketlerinden pişman olduğunu, Ocak Ağaları'nın askerlik şereflerine sığındığını söyledi. Kendisine hakaret edilmesine müsaade edilmemesini, aksi takdirde ocaklarının şerefine leke sürüleceğini ilâve etti.

Padişahın nutku yer yer kesiliyor, her kafadan bir ses çıkıyordu:

— Artık sen bize padişah lâzım değilsin!

— Seni hılâfete kabûl etmeziz, ammâ katline dahi rızâmız yoktur!

— Doğru söylersin padişahım!

Osman Han, bu keşmekeş içinde vaziyete hâkim olamıyacağını anladı. Şu an için Sultan Mustafa'yı bir emr-i vâki olarak kabûl etmekten başka çare yoktu. Ağalara döndü:

— Beni Yedikule'ye götürmek istediğinizi işittim. Zinhâr bu sevdâya düşmen! Âl-i Osman'dan bir ferdin Yedikule'de işi ne? Beni, Sultan Mustafa'nın saraydaki dairesine götürün!

Dâvud Paşa işaret etti. Cebecibaşı, üçüncü defa kement fırlattı. Haseki Mehmed Ağa, kemendi havada yakaladı. Bu sırada vakit, öğle ile ikindi arasıydı. Günlerden cuma idi. İstanbul camilerinde hutbe, Sultan Mustafa adına, diğer İslâm ülkelerinde ise Sultan Osman adına okunmuştu.

Sadrâzam Dâmad Dâvud Paşa, Sultan Mustafa ile Vâlide - Sultan'ı aldı, Topkapı Sarayı'na götürdü. Sultan Osman'ı, en yakın adamlarının muhafazasında, Orta Camii'nde bıraktı. Sarayda işini bitirdikten sonra camiye döndü. Yanında, yeniçeri ağası yaptığı Derviş Ağa vardı. En güvendiği adamları olan Cebecibaşı ile «Kalenderuğrusu» denen zâbiti yanına çağırdı:

— Sultan Osman'ı tez Yedikule'ye götürün, emrini verdi; burada emniyette olmasa gerek!

Hâkanın Yedikule'ye gidişini seyretmek üzere yollara biriken halk, o tarihe kadar görülmemiş bir kalabalık teşkil ediyordu. Osman Han, susadığını söyledi. Bir çeşme başında duruldu. Padişah kana kana su içti. Yedikule'ye geldiği zaman akşam yaklaşıyordu, henüz güneş batmamıştı.

Dâvud Paşa'nın emriyle, Sultan Osman'a Yedikule'ye kadar refakat eden binlerce asker dağıldı. Paşa:

— Tez kışlalarınıza dönün, dedi; Osman Han burada emniyettedir!

Sonra Cebecibaşı ile Kalenderuğrusu'na döndü:

— Yanınıza sekiz cellât alıp Osman Han'ın işini bitirin! Yarına kadar hayatta kalmasında azîm mahzurlar vardır.

Sultan Osman, günlerden beri perişan vaziyetteydi. Uykusuzdu. Doğru dürüst yemek yememişti. Fakat nefsini son nefesine kadar müdafaa etmeye, boynunu cellâdın kemendine uzatmamaya kararlıydı.

On cellâdın ilk hücumu netice vermedi. Osman Han, bileği bükülmez bir yiğitti. Cellâtları darmadağınık etti. Uzun bir dövüş başladı. Bire on nisbet olmasına rağmen cellâtlar, silâhsız padişahla baş edemeyeceklerini anladılar. Kementten başka silâh kullanmak istemiyorlardı. Zira hanedandan bir ferdin kanı mukaddesti, akıtılamazdı. Ancak boğulabilirdi. İslâm'dan önceki zamanlardan beri Türkler, hanedanlarının kanını mukaddes sayarlardı.

Üç cellât şimdiden ağzı burnu dağılmış, yerde yatıyordu. Diğer yedisi de korkularından zindanın taş duvarları dibine sinmişlerdi. Silâhı olmayan Sultan Osman, yumruklarını sıkmış, yeni hamlelerini bekliyordu. Kaatiller, bu gayretli genç arslanı silâhsız altedemeyeceklerini anladılar. Dışarıdan balta aldılar. Padişah, baltalara karşı da nefsini gayet maharetle müdafaa etti. Fakat arkasından gelen bir mel'un, baltasını hükümdarın omzuna indirdi.

Fena hâlde yaralanan Osman Han, ne-

Yedikule zindanında Genç Osman'ın öldürüldüğü hücrenin kapısı.

fes almak için bir an durdu. Bu anı bekleyen «Cebecibaşı» denen dinsiz, kement attı. Birkaç kaatil kemende asıldılar. Osman Han, şehid oldu.

Şehid hâkanın cenazesi geceleyin gizlice Topkapı Sarayı'na taşındı. Ertesi gün yapılacak merasime hazırlandı.

.O zamana kadar Osmanlı tarihi böyle bir vahşet, böyle bir millî facia görmemişti. Bir Osmanoğlu böylesine hakaret görmemiş, bir padişahın hayatına kastedilmemişti. Istanbul şehri, Bizans çağından beri böyle vahşî sahnelere yabancıydı.

Bizans devrinde böyle şeyler olur, kayserler, tahtlarından indirildikten sonra, kanlı şekilde öldürülürlerdi.

Nice misâller vardı! Meselâ Kayser Andronikos Komnenos! Tahtından indirildikten sonra, tokatlanmış, dişleri kırılmış, saçları kesilmiş, bir eli koparılmış, bir gözü çıkarılmış, her türlü hakaret ve işkenceye lâyık görülmüştü. Bu Kayser Andronikos, Istanbul yakınlarında su setleri yaptırmış, bunlar zamanla kurumuş, II. Osman Han ihyâ etmişti.

Şimdi Türkler, Bizans'ın medenî seviyesine düşmüşlerdi.

Sultan Osman daha 18 yaşını bitirmemişti. Büyük hükümdardı, çok büyük hükümdar olmaya namzetti. Binicilik, avcılık, silâhşörlük ve yiğitlikte emsalsizdi. Kuvvetli, heybetli, güzel yüzlü, vakurdu. «Fârisî» takma adıyle şiir yazardı. Çok iyi tahsil görmüştü.

Atası Kanunî'den sonra, yarım asırdan beri, devletin iyiye doğru gitmediğini sezmişti. Bilhassa müesseselerin bozulduğuna kanaat getirmişti. Ordudan başlayarak devleti ıslah etmek, ataları gibi cihangir olmak istiyordu.

Ancak çok genç, çocuk yaşında tahta oturmuştu. Bir on yaş daha yaşlı olsaydı, daha ihtiyatlı, daha düşünceli hareket edebilirdi.

Ataları gibi büyük devlet adamlarından, değerli vezirlerden, akıllı müşavirlerden mahrumdu.

II. Osman'ın devrinde İngiltere'nin Istanbul büyükelçiliğinde bulunan Sir Thomas Roe, padişah hakkında şöyle diyor: «Mağrur, yüksek ruhlu ve çok cesurdur. Hıristiyanlar'a düşmandır. Atalarının zaferlerine imrenmekte, onların derecesine erişebilmek için bıkıp usanmadan düşünmekte ve çalışmaktadır».

Kısa saltanatında güneş tutulmuş, Boğaz donmuş, Anadolu ve Rumeli'nde görülmemiş şiddette kışlar olmuş, kötü mahsul alınmış, fiyatlar yükselmiş, Istanbul'da üç gün sağanak neticesi birçok mahalleyi su basmış, iki defa bedesten yanmıştı. Bu fevkalâde hadiseler yüzünden uğursuzluğuna inanılmış, babası Sultan Ahmed Han gibi milletçe sevilmemiş, yalnız hürmet edilmişti.

Osman Han'ın cenazesi, şehid edildiği gecenin sabahı, 21 mayıs cumartesi günü, sabah namazından sonra Topkapı Sarayı'ndan kaldırıldı.

(Devamı var)

Tutankamon'un

Yazan:
J. Stewart Gorden
Çeviren:
Osman Öndeş

1922 YILININ 26 kasımıydı. Kayalıklar içine oyulmuş koridordaki iki meraklı insan, karşılarında beliren kapıya büyük bir heyecanla bakıyorlardı. Bildikleri kadarıyle, bu kapı tam 3300 yıl önce kapatılmıştı ve Kral Tutankamon'a aitti.

Arkeolog Howard Carter, mezarı tam 30 sene süren bir sabır sonunda bulmuştu. Kendisiyle birlikte kazılara katılan arkadaşı ve patronu Lord Carnarvon, son sekiz sene boyunca onunla beraberdi. Kazıları mâlî yönden destekliyordu. Nitekim 1922 senesi kasım ayında kumarın nihayetine varılmış gibiydi. Zira, Lord Carnarvon, para vermekten bıkmış, arkeolojiye çok meraklı bir amatör olmasına rağmen, ümitsizliğe düştüğünden, Londra'ya dönmüştü. Ama bütün hayal kırıklığına rağmen, merakı yine de ağır bastı ve Carter'e birkaç hafta daha devam etmesi için imkân sağladı. İşte, ne olduysa o sırada oldu.

VI. RAMSES'İN MEZARI CİVARINDA KAZI YAPILIYOR

Howard Carter, işçilere VI. Ramses'in mezarı civarında dikkatini çeken bir mahalde kazı yaptırmaya başlamıştı. Carter, bu sayede tam otuz sene aradığını 4 kasım 1922 tarihinde buldu. Karşısında beliren duvarda hiyegrolif harflerle yazılı bir ibare vardı. Nefesi kesilmiş bir hâlde yazıyı okudu: Tutankamon!...

Sevinçten çılgına dönmüştü. Kendisini maddeten ve mânen destekleyen arkadaşı ve patronu Lord Carnarvon'a telgrafla müjdeyi verdi ve lord, kızıyle birlikte gelinceye kadar hiçbir şeye el sürmeden bekledi. İşte şimdi mezarın kapısı önünde beraberdiler.

Kimdi Tutankamon? Neden bu kadar büyük bir önem taşıyordu? Tutankamon M.Ö. 1352 - 1344 yıllarında tahtta kalmış, 18 yaşında pek genç iken ölmüş

Tutankamon'un mezarında bulunan som altından bir heykel.

Hazineleri...

bir kraldı. Firavunlar devrinin en genç kralı olarak bilinmesine rağmen, Mısır tarihinde mühim bir yer işgal etmiş, ancak ömrü baskı içinde, pek bedbaht bir şekilde geçmişti. Hayatta sevdiği tek varlık, karısı idi.

Kral Akhenaton, aslında Mısır'ı güçlendirmek için büyük bir gayret sarfetmiş, imparatorluğunun hudutlarını Yunan adalarına ve Orta Doğu'ya kadar genişletmişti. Akhenaton, çok tanrılı bir toplumu, rahiplerin zulmünden ve tesirinden kurtararak, sadece Güneş Tanrısı'na bağlamak istemiş; âdeta tek Allah inancını kurmaya çalışmıştı. Ayrıca, Teb şehrine mukabil, Nil vâdisinde Akel şehrini kurmuştu. Milletini batıl itikatlardan kurtarma gayreti, rahiplerin hiddetine sebep oldu ve bazı generallerin çıkarları zedelendiğinden, onun milleti hayrına olan çabaları sadece kendisine değil, tahtının vârisi Tutankamon'a da felâket getirdi. Komutanlar ve rahipler menfaatlerini ellerinden alan Akhenaton'un 30 yaşında ölümü üzerine, elbirliği ederek, Tutankamon'u çocuk yaşta tahta geçirdiler ve zavallı masum çocuğa tam bir esaret hayatı yaşattılar. Kalbi son derece iyilik dolu olan bu gencin, 18 yaşında ölümü sırrını asırlardır muhafaza etmektedir. Ancak Akhenaton devrinde halkın ulaştığı refah ve krala karşı olan büyük sevgiden daima şüphe eden generaller ve rahipler, Tutankamon ölünce, mezarını ve ona ait herşeyi yok etmek ve izlerini silmek için herşeyi yaptılar. Tutankamon yazılı ne kadar anıt ve kitâbe varsa hepsi tahrib edildi.

ESRARENGİZ KAPI

Carter kapının bir köşesini keskin bir manivela ile açmaya çalışırken, Lord Carnarvon omzunun üzerinden çalışmayı izliyordu. Delik azar azar genişledi. Nihayet bir el, geçecek kadar bir yer açıldı; bunu da genişlettiler ve içeriye bir el lambası uzattılar. Pek heyecanlı bir andı bu... Carnarvon titreyen bir sesle fısıldar gibi sordu:

— Birşey görebiliyor musun?

Carter'in gözleri parlıyordu:

— Muhteşem şeyler görüyorum, hârikulâde, diyerek bağırdı.

Çalışmaya devam ettiler ve nihayet ikisinin de sığabileceği kadar büyütülen bir delikten geçerek, mezar kısmına girdiler. Ellerindeki lamba, toz pembe renkte ve 8 metre uzunluğunda, 3.7 metre genişliğinde olan bir küçük odayı aydınlattı. Gördükleri ilk eşyalar; üzerleri altın kaplı iri başlı ve vahşî bakışlı hayvan heykelleriydi; bunlar, hücum etmeye hazır bir tavır içinde oturuyorlardı. Işığı gezdirirlerken, tabiî ölçüde iki erkek heykeliyle karşılaştılar; herbiri örülü kapının önünde ve birbirlerine bakar vaziyette nöbet bekliyorlardı. Heykeller som altın kaplıydı ve bir ellerinde yine som altından yapılmış bir topuz tutmaktaydılar. Ezelî koruyucu kobra işareti ise, alınlarını süslüyordu.

El lambasını nereye çevirdilerse başka bir muhteşem manzarayla karşılaştılar; mücevherlerle süslü sandukalar, nâdîde mermer vazolar, altın yataklar, hârikulâde oyma koltuklar, müzik âletleri, inanılmayacak kadar muhteşem bir sanat eseri olan oyma ve kabartmalar, kıymetli ve renkli taşlarla süslü taht, başaşağı edilmiş ve yine yer yer altınla işlenmiş cenk arabası...

Etrafta hafif belirtiler de vardı: Kapıyı örtmek için kullanılmış sıva kabı yarı dolu bir hâlde yerde duruyordu; işçilerin merakla dokundukları eşyalar üzerinde parmak izleri bile belliydi. Fakat hepsinin üzerinde, mücevher yığınları, nâdîde sanat eserleri, mobilyalar, elbiseler, makyaj âletleri, silâhlar, mezarın içinde

eksiksiz bir şekilde duruyorlardı.

Hıristiyanlığın doğmasından 1350 sene önceki Mısır'ın günlük hayatı, işte bu odada örnekleriyle karşılarındaydı.

Amerikalı ejiptolog Prof. James Breasted, Carter - Carnarvon başarısı sebebiyle: «Bu, herhangi bir memlekette zamanımıza kadar yapılan arkeolojik kazıların en muteşem keşfidir» demişti. Bulunan hazine tek başına ortaya çıkartılanların en zengin olanıydı; eşyaların, mücevherlerin ve sair malzemenin envanterlerinin yapılması ve Kahire'deki Mısır Müzesi'ne yerleştirilmesi tam 10 sene sürdü.

MUMYA MEZARLAR

İki muhafızın karşılıklı durduğu duvarı örten kapıyı açtıkları zaman, işlemeli büyük bir lahitle karşılaşmışlardı. Dört odadan müteşekkil olan bu bölme, köşelerden zorlanmış ve anlaşıldığına göre hırsızlar Tutankamon'un cenaze merasiminden kısa bir süre sonra ilk iki odaya girmişlerdi. Maamafih, bir kısım mücevher döşemeler üzerine terkedilmişti ve aşikârdı ki hırsızlar tamamiyle çapul yapamadan, bir hâdise olmuş ve kaçıp gitmişlerdi. Mezar, iki defa yağmaya mârûz kalınca tamamıyle örtüldü ve muhkem bir kale hâline getirildi.

Mezar odası iki silâhlı heykel tarafından muhafaza altına alınmış olup, hem oda, hem de heykeller yağma ve tahribata mârûz kalmamışlardır. En önemli hazinenin bulunduğu yer de, burasıdır. Bir lâhit ve iç kısmındaki tamamıyle altın olan üç mumyayı hâvî dört altın tabut tamamıyle dokunulmamış vaziyetteydi. En küçük olanı ince bedenli ve 18 yaşında ölen Tutankamon'a aitti. Carter ve yardımcıları büyük bir dikkatle lahtin kapağını kaldırdıkları zaman Tutankamon'un yüzünü, yüce bir sükûnetle kaplı som altın bir maskeyle örtülü buldular. Boynu ve göğsüne peygamber çiçekleri, leylaklar ve nilüferlerden bir demet serpilmişti. Kurumuş çiçekler binlerce yıldan beri soluk renkleriyle derin bir hüznü aksettiriyordu. Uzmanların kanaatlerine göre bu çiçekler Tutankamon'un göğsüne kapanmadan biraz evvel, çocuk kraliçe Ankhesnamen tarafından serpiştirilmişti.

TEPKİLER

Kral Tutankamon'un hazinesinin bulunması üzerine 1922 yılında yer yerinden oynadı ve Batı âlemi âdetâ çılgına döndü. Yüzlerce gazeteci Kahire'nin 724 kilometre güneyindeki Luxor şekrine akın ettiler. Luxor, eski Teb şehri üzerinde kurulmuş modern bir beldeydi. Turistler, kızgın arı sürüleri gibi şehri kapladılar.

1961 yılı kasım ayında Mısır hükümeti Aswan barajının inşaatı sebebiyle mezarların emin bir bölgeye nakli için yardım talebinde bulunmuştu. Böylece teknik yardım ve para yardımları sayesinde, bu bölgedeki mâbetler emin bölgelere nakledildi ve barajın suları altında kalmaktan kurtarıldı. Mısır hükümeti, aynı yıl para temini maksadıyle Tutankamon'un mezarından alınan 33 parça eşyayı Amerika'ya göndererek sergiler tertiplemiş ve 18 şehirde tekrarlanan sergileri 1.500.000 kişi gezmişti.

Tutankamon'un mezarının bulunuşunun hikâyesi asla heyecanını kaybetmiyecektir ve Kral Tut ebediyyen insanların merakını çekecektir. Bu ilgiden istifade eden Howard Carter, bir senaryo hazırlamış ve bizzat bir tiyatro eseri sahneye koymuştu.

Altın varaklarla kaplı, gerçek insan boyundaki heykel.

CARTER KİMDİR?

Bu arkeolojik buluş sayesinde ismi unutulmazlığa erişen Carter, 1873 yılında İngiltere'de doğdu. Dokuz kardeşi arasında, yaptığı hayvan resimleri ile dikkati çekerdi. Birgün resimlerini babasının patronu Lord Amherst'e gösterince, Prof. P. E. Newberry kabiliyetinden haberdar olmuş ve kendisinden bazı Mısır tablolarının kopyasını yapmasını rica etmişti. Neticede, Carter'in çalışmalarından öylesine memnun kaldı ki, henüz 18 yaşında olmasına rağmen, bu genç istidadı Mısır'a yaptığı bir seyahate beraber götürdü.

Carter, Prof. P. E. Newberry'nin yanında kazılara iştirak ediyor, ortaya çıkarılan duvarlardaki freskleri veya ele geçen heykelleri inceleyerek, resimlerini yapıyordu. Böylece, Arapça'yı ve mahallî gelenekleri öğrendi. 26 yaşına geldiği zaman, Yukarı Mısır ve Nubia bölgelerindeki eserlerin başmüfettişliğine tayin edilecek kadar ejiptoloji sahasında yetişmişti.

Carter'in büyük macerası bu tarihten itibaren başlar; yani, bütün firavunlar arasında, hakkında en az bilgi mevcut olan Tutankamon'un mezarını aramaya karar vermesi... Şöyle ki, her kral, zaferlerini ve başarılarını nakleden bir kitâbe bırakmıştır. Tutankamon da M.Ö. 1300 yılı ortalarında Luxor'daki mâbede bir kitâbe ilâve ettirmiş, fakat mezarı asla bulunamamıştır. Carter, eğer mezar yağma edilmiş olsaydı, muhakkak bazı eserler şurada burada satılacak ve gerçek şüyû bulacaktı diye düşünüyordu. Halbuki o tarihe kadar Mısır'da da, başka memleketlerde de eski eser kaçakçıları vasıtasıyle satılan tek bir parçaya rastlanmamıştı.

AÇLIKTAN ÖLMEK ÜZERE İKEN

Carter, araştırmalarının yarısında, nüfuzlu ziyaretçiler tarafından küçük düşürülmek istenince, istifaya mecbur kaldı. Ama Luxor'dan ayrılmadı ve çölün muhtelif suluboya tablolarını yaparak, ziyaretçilere satıp, hayatını kazanmaya gayret etti. Açlıktan hâlsiz düştüğü bir gün pazarda dolaşırken, tanıdık bir sesle irkildi. Kendisine seslenen, eski ustası Ali idi, şöyle diyordu:

Altın bir sandık üstündeki köpek heykeli. Heykelin gözü, nâdîde taşlardan yapılmış, boynu, kulakları altın kaplanmıştır.

— Efendi, benimle beraber otur. Sıhhatini tekrar kazanmalısın ki, yeniden araştırmaya başlıyasın.

Carter, Ali'nin Firavunlar Vâdisi'ndeki beyaz badanalı kulübesinde tam iki yıl geçirdi. Bu esnada Rhode Island'lı zengin bir Amerikalı iş adamı olan Theodore Davis, Mısır'a gelmiş ve kazı için ruhsat almıştı. İlgililer sadece Carter'le beraber çalışması şartıyle bu müsaadeyi vermişlerdi.

İLK BAŞARILAR

Bir gün kazı yapan işçiler, birkaç çömlek buldular. Bunlardan birinde bir kumaş parçası vardı. Davis'in hayal kırıklığına uğramasına mukabil, Carter'in ümidi artmıştı. Zira ele geçen parçalardan biri üzerinde hiyegrolif harflerle «Tutankamon» adı okunuyordu. On seneden beri ilk buluştu bu! Davis bu tesadüften fazla heyecanlanmadıysa da, Carter'e kazıya devam etmesini bildirdi.

1914 yılında Davis, bazı başarılara rağmen, mezarın asırlarca evvel yağma edildiği kanaatine vararak, aldığı imtiyazı iade etti ve Amerika'ya döndü. İşte bu sırada, bir tesadüf, Lord Carnarvon'u tedavi için Mısır'a yollayacak ve tarih meraklı lordu, Firavunlar Vâdisi'ne itecekti.

Böylece Carter, Lord Carnarvon'un adamı olarak çalışmalarının ikinci kısmına başladı. Fakat I. Dünya Harbi'nin patlak vermesiyle lord, İngiltere'ye döndü, Car-

ter ise İngiliz hükümetinin askerî istihbarat ajanlığına getirilerek 1917'ye kadar Mısır'da bu göreve devam etti. Aynı yıl Orta Doğu'da savaş sona erince Carter yeniden kazılara başladı. Muazzam bir azimle kendini bu işe adamamış olsaydı, Carter'in müteakıp beş senesini daha harcaması imkânsızlaşırdı. Öyle ki, netice hep sıfırdı. Bu sebeple, Lord Carnarvon para vermekten bıkmış usanmış ve Carter'i İngiltere'ye çağırtarak şöyle demişti:

— Bu iş bana çok pahalıya mal oldu. Servetimi lüks için tüketemem!

SON BİR ÜMİT

Carter bu söz üzerine, son bir defa daha arama yapması için yardım talep etti. O zaman Carnarvon gülerek:

— Howard, dedi. Ben bir kumarbazım. Seninle bir el daha oynayacağım. Eğer kaybedersek o zaman ben yokum artık... Nereden başlayacağız?

Carter, vâdinin haritasını çıkarttı, bir yeri işaret etti. Gayet dikkatli çalışmayla, o zamana kadar kazı yapılmış olan yerleri harita üzerine işlemişti. Böylece parmağını VI. Ramses'in mezarının bulunduğu yerin hemen altındaki boş sahaya bastı ve şöyle dedi:

— Kazılmamış kalan tek yer burasıdır...

Bu karar üzerine Carter, Mısır'a döndü ve adamlarını toplayarak yeniden işe başladı. Tonlarca taşı kazdılar ve taşıdılar ve nihayet 4 kasım günü sabah saat 6'da kayalar içinde oyulmuş basamaklarla karşılaştılar... Gece karanlığı çökünceye kadar kazı devam etti ve bir kapıya doğru inen 12 basamak meydana çıkartıldı. Carter, uzun yıllar sonra başarıya ulaşmıştı.

Adamlarına, bu sahayı hırsızlara karşı korumak üzere muhafaza altına almalarını söyledi ve peşinden Lord Carnarvon'a bir telgraf göndererek, muhteşem eseri bulduklarını müjdeledi

MEZARDAKİ ESRAR

Ne var ki, mezara uzanan yollarda rastlanan kitâbelerde: «Firavunu rahatsız edeni ölüm kanatlarıyla yok edecektir» yazıları mevcuttu. Carnarvon'un pek kısa bir süre sonra Mısır'da ölümü, kitâbelerdeki ihtarı herkese hatırlattı ve «Tutankamon'un lâneti» dünyaya yayıldı. Mezarın bulunmasından sonra 16 sene daha yaşayan Carter, bu lânetin saçma olduğunu iddia etmesine rağmen, kazıya katılanlardan 12 kişi daha müteakıp yedi yıl içinde öldüler. Böylece Tutankamon'un mezarını örten esrarı kimse çözemedi, ama Lord Carnarvon, böcek ısırması sonucu Kahire hastanesinde öldüğü sırada, garip bir tesadüfle şehrin bütün ışıkları sönmüş, kendisiyle beraber Mısır'da bulunan kızı ve hastanedeki hemşiresi pek inanılmaz şekilde ve kısa aralıklarla hayatlarını kaybetmişlerdi.

Pennsylvania Üniversitesi Müzesi uzmanlarından David Crownover, Tutankamon için şöyle demişti:

— «Bir firavun olarak on sene müddetle saltanat süren ve 18 yaşında ölen Tutankamon'un hiçbir önemi yoktu. Fakat kendisini ihâta eden olayların ehemmiyeti o kadar fazlaydı ki, hâliyle dikkatleri üzerine çekti. Bu sebeple Tutankamon'un tarihteki şöhreti, bir sürü karıları, bir alay çocuğu ile azametli mâbedinde gömülü olan Büyük Ramses'den de üstündür. Kral Tutankamon hikâyesi, başkaları tarafından asla tekrarlanamıyacaktır».

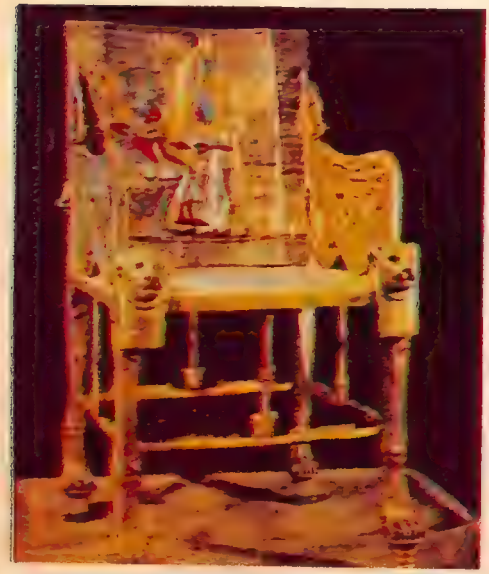

Tutankamon'un tahtı.

Harem-i Hümâyûn

Yazan: I. M. D'Ohsson

Çeviren: Ayda Düz

Hayat Tarih Mecmuası ilâvesidir.
Istanbul, 1972

Eser ve Yazarı Hakkında

Bu sayımızda «Harem-i Hümâyûn» başlığıyla yayınladığımız eser, I. M. d'Ohsson'un **Tableau Général de l'Empire Othoman** adlı eserinin son cildinden alınmıştır. Türk tarihinin en önemli kaynaklarından biri olarak kabûl edilen eser, Türkiye'nin örf ve âdetlerini, idârî teşkilâtını, din müesseselerini, sosyal hayatını büyük bir vukufla gözler önüne sermektedir.

Ignatius Mouradja d'Ohsson, 1740'ta Istanbul'da doğdu. Istanbullu bir Ermeni olup, asıl soyadı «Losunyan»dır. Ailesi İsveç hizmetine girmiş ve İsveç tab'ası olmuştu. Babası, İsveç'in İzmir konsolosu idi. Kendisi de genç yaşta Avrupa'ya gidip, Avrupa dillerini öğrendi. Istanbul'daki İsveç sefaretinde maslahatgüzarlığa kadar yükseldikten sonra, İsveç'in Paris ve Viyana sefaretlerinde de çalıştı. Paris'te 1807'de 67 yaşında öldü. Büyük eserinin İsveç Kralı'na ithâf edilen ilk tab'ı 18.7.1790'da, o zamanın kültür dili olan Fransızca ile Paris'te in folio 3 cilt hâlinde yayınlandı. Ayrıca, küçük boyda 7 ciltlik gravürsüz bir baskısı da vardır. In Folio baskıdaki gravürler, son derece değerli ve aydınlatıcıdır. Eseri yayınlanmaya başladığı zaman Fransa'da XVI. Louis kraldı. Türkiye'de de I. Abdülhamid (1774 - 1789) tahtta idi. Sonra, III. Selim (1789 - 1807) tahta geçti.

Okuyucularımızın etraflıca öğrenmek istediklerini belirttikleri bir konu olması bakımından, Osmanlı sarayının harem teşkilâtını, padişah ve çevresindekilerin yaşayışını dile getiren Harem-i Hümâyûn bölümünün tercümesini bu sayının ilâvesi olarak sunuyoruz.

TABLEAU GÉNÉRAL

DE

L'EMPIRE OTHOMAN,

TOME PREMIER.

A PARIS,

DE L'IMPRIMERIE DE MONSIEUR.

M. DCC. LXXXVIII.

D'Ohsson'un 7 ciltlik eserinin ilk cildinin giriş sayfası.

İLK Osmanlı padişahları Müslüman ve Hıristiyan prenseslerle evlenmişlerdi. Orhan Bey'in zevceleri Nilüfer Hatun, Yarhisar'ın Yunan prensinin; Théodora da, imparator Jean Cantacuzène'in kızıydı. I. Murad, II. Emanuel'in kızıyla, yani bir Bizanslı prensesle evlenmişti. I. Bâyezid'in üç zevcesi vardı: Germiyan Beyi'nin kızı, Bizanslı bir prenses ve kendisiyle birlikte Timurlenk'e esir düşen Sırp Prensesi Marie. I. Mehmed'in karısı, Elbistanlı bir prensesti. Halefi II. Murad'ın zevceleri ise bir Kastamonu prensesi ile, Sırp despotu George'un kızı İrène'di. Nihayet II. Mehmed, bir Elbistanlı, bir de Karamanlı prensesle evlenmişti.

Üç padişah da, tab'alarının kızlarına zevceleri olma şerefini vermişlerdi: I. Osman, Şeyh Edebâli'nin, II. Osman, Şeyhulislâm Es'ad Efendi'nin kızıyla ve I. İbrahim de, 1647'de, hareminden Telli Haseki adlı bir genç kızla — Şah Sultan adını alacaktır — evlendiler.

Bundan sonra, haremler artık sadece köle kızlardan meydana gelmeye başlamıştır.

Bu genç kızlardan çoğu, parayla satın alınır, bazılarını ise başka hükümdarlar, yüksek mevki sahibi şahsiyetler veya eyâlet valileri hediye eder. Böyle bir saygı gösterisinde bulunacak kimse, kızın güzel olması üzerinde titizlikle durur; onu iyi yetiştirir ve on, on bir yaşına geldiği zaman, süsleyip püsleyip saraya yollar. Saray için satın alınacak köle kızları, İstanbul gümrük müdürü seçer. Bu seçimde esas olan güzelliktir ve bu genç kızlar haremin alt kademelerindeki boş yerleri doldurmak üzere alınırlar. Ancak hediye eden kişi kim olursa olsun, hiçbir genç kız, özel olarak bu işle görevli bir kadın tarafından titizce incelenmeden kabûl edilmez ve vücudundaki en ufak bir kusur, reddedilmesine sebep olur.

Yeni alınan kölelere, kadınlar tarafından İslâm'ın esasları, ayrıca okuma - yazma, dikiş ve nakış öğretilir. Musiki ve raks için özel bir kabiliyet gösterdiği takdirde, bu dallarda da yetiştirilir. Bu çıraklık devresi sona erdikten sonra, haremde hizmet etmeye başlar. Harem, beş kademeden meydana gelmiştir:

Kadınlar, Gedikliler, Ustalar, Şakirtler ve **Câriyeler.**

KADINLAR (1)

Padişahın resmî gözdeleridir. Sayıları genellikle dörttür; bununla beraber, I. Mahmud'un altı, I. Abdülhamid'in saltanatının sonlarına doğru yedi kadını vardı. Bu ölçüsüzlüğün, bilhassa onunki gibi felâketli bir devirde masraflara yol açması, halkın padişahı kınamasına sebep olmuştu.

Kadınlar, birinci, ikinci, üçüncü v.s. diye ayrılır ve bu tasnif, eskiliğe göre yapılır. III. Ahmed'den önce, bir şehzade dünyaya getirene «Haseki - Sultan» unvanı verilirdi; buna karşılık bir kız evlât sahibi olan, ancak «Haseki - Kadın» unvanına lâyık görülürdü.

Bir câriye, kadın mevkiine getirildiği zaman, baş-kadın onu samur kürklerle süsleyip, padişahın haremdeki dairesine götürür. Bu unvana sahip olduktan sonra yeni gözde gidip padişahın eteğini öper; padişah önce yanına oturtur, o günden itibaren de kendisine özel bir daire tahsis edilir, emrine câriyeler verilir ve muhafızlar tayin edilir.

Birçok padişahlar, câriyelerini kadınlık mevkiine getirmeden onlarla evlenmiştir. Bunu, günah korkusuyle çekilen vicdan azabını bastırmak için yaparlardı. Dinî kaideler, hür ve Müslüman doğan kişinin serflik durumuna düşürülmesini yasaklıyor ve bir efendinin, câriyesiyle yakınlık kurmasına, câriyenin hür ve Müslüman doğmaması hâllerinde ancak cevaz veriyor. Şayet bundan emin değilse ve yine de onunla yaşamak istiyorsa, vicdanının huzuru için âzâd etmesi ve onunla evlenmesi gerekmektedir. Bu kaidenin sonucu olarak padişahlar da, âzâd ettikleri köleleriyle evlenmişlerdir. Günümüzde III. Sultan Mustafa ve I. Abdülhamid bu şekilde evlenmişlerdir. Ancak bu evlilik ne kadar onur verici olursa olsun, zevceye, kadın'dan yüksek bir mevki vermez.

GEDİKLİLER

Padişahın özel hizmetine verilen kızlardır. Çaşnigîr usta, çamaşır ustası gibi... İçlerinden en genç on iki tanesi, iç-

---

1) Kadın, hatun'un değişmesiyle meydana gelmiş bir kelimedir. Bu sözle, mevkı sahibi kadınlar kastedilirdi.

oğlanlarınınkinin aynı olan işlerle görevlidirler; bunlara «has odalı» denir ve onlar da görevlerinin unvanını taşırlar. Padişah, ölen veya eski saraya sürülen bir kadının yerine yenisini, haremin bu kalburüstü genç kızları arasından seçer. Bu seçilene «ikbal = gözde» veya «has odalık» unvanı verilir. Bununla beraber arkadaşlarıyle kalmakta devam eder ve ancak gebelik hâlinde «kadın» unvanını alır.

Bir zamanlar padişahlar bu konuda herhangi bir kaide tanımazdı; sayısız gözdeleri vardı ve durmadan gözde değiştirirlerdi. Birçokları saltanatları süresince üç yüzden fazla gözde sahibi olmuşlardır. Kadınlık unvanını, çocuk verenler arasından sadece bir, ikisine vermişlerdir. Osmanlı hânedânında cins-i latîfe karşı en fazla düşkünlük gösteren III. Murad olmuştur. Bu padişah yüz otuz çocuk sahibi oldu; öldüğü zaman geride yirmi altı erkek ve yirmi kız bıraktı. Harreminde kırk has odalık vardı; bu da, aşırılığı görüp, müdahale eden annesi sayesinde... Aksi hâlde padişaha kalsa bu sayıyı çoktan aşardı.

Ancak I. Mahmud zamanından bu yana, padişahlar hazineye fazla masraf yüklememe ve efkâr-ı umumiye gibi endişelerle daha ölçülü davranmaya başladılar.

USTALAR

Ustalar, diğer bir deyimle kalfalar, Vâlide-Sultan'ın, kadınların ve bunların çocuklarının hizmetine verilmiş câriyelerdir. Yirmi, otuz kızdan kurulu takımlara bölünmüşlerdir. Bu takımlar, hizmetine bağlı oldukları kişinin adıyle anılırlar.

ŞÂKİRTLER

Gedikli veya ustalar sınıfında boşalan yerleri doldurmak üzere yetiştirilen câriyelerdir.

DİĞER KIZLAR

Haremdeki öteki kızlar, câriyeler, basit kölelerdir. En âdî işleri görürler. Bu sınıftan daha yükseklere çıktıklarına ender rastlanmıştır.

Görülüyor ki, Harem-i Hümâyûn, Avrupa, Asya ve Afrika'dan gelme köle kadınlardan meydana gelmiştir ve bunlardan çoğu, gerçek menşelerini bilmezler. Hür doğmuş kadınlarınkinden farklı adlar alırlar. Meselâ, Hayatî (hayat veren), Safayî (safa veren), Dilbeste (gönül bağlayan), Nûr-ı sabah (sabah ışığı), Gülbahar v.s.

Câriyeler, padişahın genellikle gedikliler arasından seçtiği ve kâhya kadın unvanını taşıyan bir kadının emrindedirler. Mevkiinin alâmeti, gümüş kaplama bir kumanda bastonu ve hükümdarın dairesinde bulunan bazı eşyaları mühürlemeye yarayan bir mühr-i hümâyûndur. Kadınlar bile ona büyük saygı gösterirler ve şayet Vâlide - Sultan yoksa, hükümdar onu vâlide adıyle şereflendirir.

Görevinde kendisine hazinedâr usta yardım eder. Padişahın elbiselerinin bakımı ve haremin ekonomik işleri onun görevidir. Kadınları yazlık evlerine o götürür ve onlarla kalır, kâhya kadın ise, haremin öteki üyeleriyle birlikte şehirde oturur.

Sarayın kadınlara ayrılmış bölümü kalın bir duvarla çevrilmiştir. Tek geçit, iki tunç ve iki demir kayıpla kapalıdır.

PADİŞAHIN DAİRESİ

Buralarda haremağaları gece - gündüz nöbet tutarlar ve kimse padişahın özel emri olmaksızın içeri giremez. Haremin ortasında padişahın dairesi bulunur. Buradaki başlıca bölümler, yatak odası ve taht salonudur. Yatak, yüksek bir peykenin üzerinde kurulmuştur; sırma ve ince incilerle işlemeli saten perdelerle çevrelenmiştir. Odada bundan başka bir de sırma işlemeli örtülerle kaplı bir sofa bulunur. Padişah, prensesleri ve kadınları taht salonunda kabûl eder; başlıca dinî ve millî bayramları da orada kutlar. Duvarlar sırma örtülerle kaplıdır; salon, zengin sofalar, dört köşesi sırma ve değerli taşlarla işlemeli tahtlarla döşenmiştir. Bu binanın arkasında, «harem hazinesi» diye anılan ve kâhyanın yardımcısının idaresinde bulunan on üç odalık elbise dairesinin binası yükselir. Onun yakınında porfir sütunlara dayanan mermer zeminli hamam bulunur. Padişaha burada gedikli kızlar hizmet eder (2).

Sofa denen büyük salon, bir yandan padişahın dairesine, bir yandan kadınların dairelerine açılır. Bu sonuncuların her bi-

---

2) Biri mâbeynde, diğeri sünnet odasında olmak üzere iki hamam daha vardır.

ri, on, on iki odadan meydana gelir ve kadınlar buraya eskilik sırasına göre yerleştirilir. Bunun arkasında Hazinedar Usta ve muavininin müstakil binaları vardı. Daha sonra, gedikli, usta, şâkirt ve câriyelerin yerleri gelir.

Haremin geri kalan sakinleri için, gece gündüz yanan ve herkesin dilediği saatte girebileceği bir ortak hamam vardır.

Kadınlar ender olarak birbirlerini görür; sadece teşrifat günleri birbirlerini ziyaret ederler; bunlarda bile, padişahın izni olmadan görüşemezler.

Kadınlar, prensesler gibi giyinir; mevkilerinin alâmeti pırlanta tokalar, dirseğe kadar çıkan kürk manşetler, alından sarkan bir tutam zülüf ve özellikle başlarıyle omuzlarını örtmeye yarayan ender güzellikteki keşmir şallarıdır. «İkballer», zengin kumaşlar ve kışın kürklü elbiseler giyinirler. Gedikliler ve ustaların elbiselerinin arkası yerlerde sürtecek kadar uzundur; kürk taşımaları yasaktır. Bellerine, ikballer gibi şal sararlar, bazan da taşlarla süslü olan altın tokalı kemerler takarlar.

Kadınlar, mevkilerine göre aylık alırlar. Birinci kadın ayda on kese, ya da yılda altı bin akça alır; ötekiler tedricî olarak az alırlar. Hazinedar Usta beş, muavini üç.

Bu tutarlar, kara haremağaların başkanı tarafından yönetilen, Mekke ve Medîne vakıfları hazinesi tarafından ödenir.

Ayrıca hazinedarlar 1689'dan bu yana II. Süleyman tarafından bahşedilen yedi bin beş yüz akçalık bir şeref ödeneği alırlar.

Haremin geri kalan sakinleri, ücretlerini üç ayda bir alır, ikballer de dahil olmak üzere gedikliler üç ayda iki yüzer akça alırlar; ustalar iki yüz, şâkirtler elli ve câriyeler otuz beş... Bu ücretleri İstanbul gümrüğü öder.

İki bayramda ve Hazret-i Muhammed'in doğumunda, padişahın yazlık sarayına gidişinde ve şehre dönüşünde haremin bütün sınıflarında ikramiyeler dağıtılır. Bir kadın anne olunca, zengin hediyelerden başka yılda, otuz - otuz beş bin akçalık bir has sahibi olur.

Haremine karşı en cömert davranmış olan padişah, I. Abdülhamid idi. Kadınlarını mücevhere boğmakta ve onlar da, bunları değerlendirmek için, yeni model elbiseler icat etmekteydiler. Bu lüks, yavaş yavaş bütün büyüklerin haremlerine sirayet etti; ancak hazineye on beş milyon akçaya mal olan bu çığırı açma za'fını gösteren padişahın ölümüyle bu hâl ortadan kalktı.

Padişah, kadınlarını sırayla ziyaret eder; herbirinin günü vardır. Sırası gelen mazeretli (nöbetli) olmadıkça, o yirmi dört saat içinde başka bir kadına gitmekten çekinir.

Padişah, geceyi haremde geçirecekse dairesine gider ve davetli kadın oraya gelir. Yemekten önce çağırırsa, ona ayrı bir sofra kurulur, zira padişahın sofrasında da sadece sultanlar yemek yiyebilir.

Padişahın bir kadını ziyaret etmesi enderdir; meğer ki, kendisi veya çocukları hasta olsun. Hareme girdiği zaman, gümüş demirli kunduralar giyer; maksat, geldiğinin duyulmasını ve herkesin uzaklaşmasını sağlamaktır; zira karşısına çıkmak, padişaha saygısızlıktır (3).

DOĞUM TÖRENİ

Hareme hâkim düzen birliği, kadınların doğumu ve loğusalığında bile eksiksiz devam ettirilir; bu durumda eski bir geleneğin emrettiği formaliteler gözetilir. Doğumdan üç gün sonra kadın, kendisi için hazırlanan özel odaya nakledilir. Her kadının ilk loğusalığı için hazırlanan bu oda, dört köşesi değerli taşlarla ve incilerle süslü, gümüş başlıklı sütuna yerleştirilmiş zümrüt ve ufak incilerle işlenmiş kırmızı satenden perdelerle çevrili bir yatakla; duvarlarına asılı kırmızı örtülerle ve mavi satenden işlemeli bir sofa ile döşenmiştir (4). Fakat burada ancak altı hafta kalabilir; bu sürenin sonunda eşyalar, aynı kadının müteakip loğusalıklarında, yine ona tahsis edilmek üzere kaldırılır. Bu mobilyaları süsleyen değerli taş-

---

3) Aynı sebeple padişah, sarayın bahçesinde gezindiği zamanda herkes uzaklaşmalıdır. Bu konuda dikkatsizlik edilir de padişahla karşılaşılırsa, bu, hunkâra çatmak suçuyla cezalandırılır.

4) Yazar, hemen hemen hepsi Hıristiyan olan seksen nakışçının işlemiş olduğu böyle bir sofa örtüsünü 1779'da sarayın kuyumcusunda görmüştür.

Topkapı Sarayı'nın Harem dairesindeki Hunkâr Sofası salonu, padişahların özel eğlencelerde kullandıkları salondu.

lar hazinede saklandığı için fazlaca bir israfa yol açmamaktadır.

Kadın, bu odaya yerleştirildikten sonra, hazinedar usta birer yazıyla evli sultanları ve başlıca devlet ricalinin karılarını, tebriklerini sunmak üzere davet eder.

Bu yazılarla birlikte, içi şerbet dolu porselen kaplar gönderilir. Sultanlardan başka, davet edilen kadınlar, sadrâzamın karısının dairesinde toplanırlar ve birlikte arabalara binip, sarayın harem dairesine giderler. Loğusanın odasına kabûl edildikleri zaman, selâmlar ve sofaya oturup örtünün ucunu öperler. Az sonra sultanlar ve öteki kadınlar girer. Bunlar, tebriklerini sunduktan sonra devlet ricalinin zevcelerinin arasına karışmamaları kaygısıyle kendileri için özel olarak hazırlanan tribünlere çıkarlar. Bu tören sırasında iki câriye, yatağın perdelerini çekip, açık tutarlar. Bu şâhâne yatağın ayak ucunda, yeni doğan yavruyu kucaklamış olan sütanne ve ebe durur. Bundan sonra hafıya diz çökmüş duran çalgıcı câriyelerin çaldığı nağmeler duyulmaya başlar.

Aynı anda harem ve sarayın kalan bölümleri aydınlatılır ve bu işaret üzerine şehirde şenlik başlar.

Padişahın dairesiyle kadınlarınınki arasında bulunan büyük avlu ışıl ışıl yanar ve haremdeki genç kızlar gönüllerince ve çılgınca eğlenmekte serbest olurlar. Kimi Osmanlı, kimi Avrupalı elbiselerine bürünür; bazı olayları alaya almaya başlarlar. Meselâ, sadrâzamın ağzından ülkesine savaş ilân edildiğini duymaya gelen bir yabancı elçinin, görüşmeden sonra yakalanarak saraydan ayrılması, yahut Rumlar'ın cenaze töreni. Kızlar, papazlar gibi giyinir, ellerine aldığı buhurdanları «kirye, kirye» diye şarkı söyleyerek sallar ve ötekiler kahkahaları koyverirler. Veya ellerine geçirdikleri zavallıları kıyasıya falakaya yatıran zaptiyeleri taklit ederler. Lâübaliliğin alabildiğine hüküm sürdüğü bu şenlikli anlarda, padişahı bile esirgemezler. 1780'de, Râbia Sultan'ın doğumu münasebetiyle genç kızlar, Abdülhamid'cilik oynamış ve şu olayı alaya almışlardı: Padişah, iktisat kaygısıyle kadınların uzun pelerinler giymelerini yasaklamıştı. Bir gün kılık değiştirip gezindiği sırada, bazı kadınların bu emri dikkate almadıklarını gördü ve öylesine kızdı ki, koşup yakalarına yapışmaktan geri durmadı. Genç kızlar henüz taze olan ve halk arasında derin yankılar yapan bu olayı parmaklarına dolamışlardı. İçlerinden biri, elinde bir hançerle arkadaşlarının üstüne yürüdü ve pelerinlerini keser gibi yaptı; ötekiler, dehşet çığlıkları savurarak kaçışmaya başladılar. Bu sahne, sultanlarla birlikte kafesin gerisinde oturmuş, onları seyretmekte olan padişahı çok güldürdü.

Şenlikler, ertesi gün de tekrarlanır ve doğumun altıncı gününde beşik kabûlü töreni yapılırdı. Bu şeref sadrâzama verilmiştir. Beşiği saraya vezirlerden ve subaylardan kurulu bir alayla getirir.

Değerli taşlarla süslü bu altın beşik törenle haremin kapısına birinci Oda'nın subayları, ikincinin subayları tarafından getirilir; bunlar piyadeyi, atlıları ve bahriyeyi temsil etmek üzere yeniçeri, sipahi ve levent kılığına girerler.

Başta yürüyen silâhdâr ağa, beşiği siyahî haremağalarının reisine teslim eder; o da hareme girip hazinedar ustaya verir. Beşiği loğusanın odasına götüren odur. Beşik geldiği zaman orada bulunan davetli kadınlar ayağa kalkarak teslim alırlar. Sofanın ortasında, sağında sultanlar ve kadınlar, solunda devlet ricalinin karıları olduğu hâlde oturan anne, beşiğe bir avuç altın atar, bundan sonra davetli kadınlar da altın atarlar. Sonra ebe, çocuğu beşiğe yatırır. Okuduğu dualara oradakiler hep bir ağızdan âminlerle cevap verirler. Bundan sonra ebe, çocuğu üç defa sallar ve kucağına alır. Bunun üzerine kadınlar beşiği zengin kumaşlarla örterler. Bu hediyeler ebeye gider.

Bu töreni müteakip önde çalgıcı kadınlar olmak üzere câriyeler odaya girerler. Bir ellerinde mum, öteki ellerinde içi meyva ve şekerlemeler dolu tepsiler taşır, yahut nahl getirirler. Nahl, çiçeklerle süsle, altından yapılma bir piramittir.

Bunları davetli kadınların her birinin önünde bırakırlar ve onlar bu hediyeyi ertesi gün saraydan ayrılırken, evlerine götürürler. Şenliklerin sürdüğü o üç gün içinde davetliler, kadınların ve iki hazinedarın dairelerinde kalırlar.

Ayrılırken loğusayla yeni doğan bebeğe ve dairesinde ikamet ettikleri kadına

zengin hediyeler sunmaları âdettir. Bu saygı gösterisi, sadrâzamın karısına yetmiş bin akçaya ve ötekilere, mevkiine göre pek çok masrafa yol açar.

Şeyhulislâmın karısı bundan istisna edilmiştir. Fakat öbür yandan davetli kadınlara mücevherler, şallar, kumaşlar, kürkler, hattâ tomarla altın verilir. Böylece bu şenlikler öylesine büyük masraflara yol açmaya başladı ki, Abdülhamid, saltanatının sonlarına doğru sadece padişah kızlarını davet eder oldu.

HAREM'DE HAYAT

Bu olağanüstü durumlar ve benzeri şenliklerle kutlanan bayramlar dışında haremde hayat baskılı ve yeknesaktır. Hiçbir kadının, sarayın dışına çıkmasına izin verilemez. Ramazanda, Hazret-i Muhammed'in hırkasının suya batırılması suretiyle yapılan suyun kutlanması töreni dışında, sarayın camiine bile gidemezler; o zaman bile orada zenci hadım haremağalarıyla yalnız bulunur ve padişahın devlet ricaline hediye gönderdiği bu suyu, ufak şişelere doldururlar. Kadınlar, padişahın izni olmaksızın sarayın bahçesinde de gezinemezler. Sadece ara sıra, günlerini bahçedeki köşklerden birinde geçirme iznini alabilirler. O zaman, söz konusu köşkün kapıcılarına (bostancı) uzaklaşma emri verilir; sonra etrafına fırdolayı bir örtü gerilir ve siyahî haremağaları dışarda nöbet tutarlar. Kadınlar, sabah giderler; öğle vakti padişah da onlara katılır ve orada da teşrifat gereğini unutmayıp, yemeğini ayrı bir sofrada yer.

Sadrâzamın o günlerde padişaha saygı görevi vardır: mutfağında pişirilen çeşitli yemekleri oraya göndermesi an'ane icabıdır. Her birinde yaklaşık elli tabak bulunan yirmi bir büyük sini gönderir. Bunlardan dokuzu padişahın ve kadınların sofrasına tahsis edilmiştir. Bu tepsiler, kırmızı tülle örtülür ve kâhya bey tarafından mühürlenmiş olur.

Kâhya bey de bir vezirdir ve bu tören münasebetiyle o gün sadrâzamın mutfağını ziyaret eder.

Yemeği taşımakla görevli kişi Kızlar-ağasıdır. Yemekle birlikte sadrâzamın bu münasebetle yazdığı mektubu da padişaha teslim eder. Padişahın, bu tepsideki yemeklerden birkaç tanesini sofrasına koydurması, sadrâzama büyük saygı sayılır. Sadrâzam, bu saygı gösterisine ayrıca koşumlu şâhâne bir de at ekler. Aynı münasebetle evlenip şehre yerleşmiş olan sultanlar, yeniçeri ağası ve gümrük emîni, saraya çiçek ve meyvalarla dolu porselen kaplar gönderirler.

Halvet-i hümâyûn diye adlandırılan bu eğlence partileri, yılda dört, beş defa tekrarlanır; ancak bazan kadınların serbestçe eğlenebilmesi için katılmadığı da olur.

Kadınlar, yazı padişahla birlikte Boğaz'ın Avrupa kıyısındaki Beşiktaş sarayında geçirirler. Oraya gittikleri zaman kimse onları görmesin diye, ciddî tedbirler alınır: Kadınlar şafak sökmeden yola çıkarlar, sarayın bahçesini, içi pancurlu arabalar ve haremden Yalı köşküne kadar gerilmiş iki sıra perdelerin arasından geçerek katederler. Orada sandallara binerler. Oraya girmek için uzun şallara bürünür ve her birinin çocuklarıyle ve nedîmeleriyle birlikte yerleştikleri kayık, dört yandan kapanır; dışında zenci hadım haremağaları nöbetçi dururlar. Bu sandallar, bunları çevreleyen ve özel sandalları uzaklaştırmak üzere eli sopalı muhafızlarla dolu sandalların eşliğinde yol alır.

Doktorlardan başka hiçbir erkek hareme ayak basamaz. Onlar bile padişahın özel izniyle ve zenci haremağalarının eşliğinde girebilirler. Hasta kadın ve çevresindekiler uzun şallara bürünürler. Doktor nabzına bakmak isterse, hastanın bileği bir tülle örtülür; dilini veya gözlerini görmek istiyorsa, yüzün kalan kısımları tamamıyle örtük olmak şartıyle gösterebilir. Kızlarağası bile haremdeki kadınlardan birine dikkatlice bakamaz. Bir kadın veya bir sultanla karşılaştığı zaman eteğinin ucunu öpmek zorundadır.

Kadınlar, âzâd edilip, şehirlilerle evlenmiş olan câriyelerden başka harem dışı kadınları göremezler. Bir de, bir sultan yahut yüksek mevkili bir kadının tavsiyesiyle gelen satıcı, nakışçı veya hekimlikten anlayan kadınları görebilirler; ancak bunlarının adlarının ve sultanın tavsiyesinin kızlar-ağasına önceden verilmiş olması şarttır. Çünkü, tavsiye edenlerin haremle gizlice münasebet kurması ve hükümdarın üzerinde en çok etkisi bulunan kadını, kendi menfaatlerine çalışmaya teşvik etmeleri ihtimali akla gelir.

Zayıf karakterli padişahları etkilerine almış birçok kadınlara tarihte rastlanmaktadır.

I. İbrahim'in kadınları, devlet idaresine karışırlardı. Bunu, birçok eyâletlerin idarelerini elde etmeye kadar vardırdılar ve oralara kendi adamlarını getirtip, onlar aracılığıyle idareyi gerçekleştirdiler. Bunlardan biri, Haseki Sultan, hükümdarla evlendi ve aklını öylesine çeldi ki, padişah, kızkardeşleri sultanların yeterlice saygı göstermediklerine hükmederek, masada ona hizmet etmelerini, hattâ yemekten önce ve sonra ellerine su dökmelerini emretti.

Âzâd edilen câriyeler de, dışarısıyle harem arasında gizli ilişkileri kolaylaştırabilmektedirler. Bu yüzden evlenme konusunda tâlipleri çok olur (5). Bu birleşmeler, çoğu defa daha önceden yerleşmiş arkadaşları tarafından gerçekleştirilir. Âzâd etme bazan bir adağı yerine getirme veya bir kadın'ın çocuk dünyaya getirmesi vesilesiyle, ama daha çok bir cülûs münasebetiyle yapılır. Yeni hükümdarın birçok câriyeyi, özellikle anne olmamış kadınları ve gözdeleri âzâd etmesi âdettir.

Fakat son hükümdardan çocuk sahibi olmuş kadınlar kanunen âzâd edilmiş oldukları hâlde, ne evlenebilirler, ne de hürriyetlerinden faydalanabilirler. Mücevherlerinin bir kısmından ve annelerinin bakımına muhtaç olmayan çocuklarından mahrum kalarak, eski saraya sürülürler. Bununla beraber zaman zaman, saraya gidip evlâtlarını görebilirler. Bu arada oğlan anneleri, müstakbel Vâlide - Sultan sıfatıyle büyük saygı görür.

VÂLİDE - SULTAN

Bir padişah cülûs eder etmez, annesi törenle eski saraydan, padişahın sarayına getirilir. Kendisine üç yüz bin akçalık bir has tahsis edilir, evinin masraflarını da hazine öder. Maiyetinin başlıca şahsiyeti kâhya, mâlî işlerinin idarecisidir. Bu mevkı önemlidir; zira işlerinin idarecisi olan kişinin, padişahın üzerinde etki kurması tabiîdir. Öbür taraftan, hükümdar annelerinin itibarı büyüktür, zira bütün Osmanlı hükümdarları, kendilerini dünyaya getiren kimseye büyük saygı göstermişlerdir. Bu sebepten, Vâlide - Sultan'ın, büyük bir karakter gücü göstermeyen bir vezire, şahsî irâdesini kabûl ettirmesi için oğluna iki satır yazması çok defa kâfi gelir. Ve vezir, nice önemli mevkılere, Vâlide - sultanın, daha doğrusu kâhyasının keyfince adam tayin eder. Görülüyor ki, işini bilir ve cüretli bir kâhyanın elinde pek büyük imkânlar vardır ve muazzam bir servet edinmek amacıyle, muazzam bir mekanizmayı hareket ettirebilmektedir. Ancak gözde kalabilmesi için bu servetin bir kısmını hâmîsine, hattâ hükümdara hediyeler vererek harcaması kaçınılmaz bir şeydir. Zaten kâhyalık mevkii, birçok vezirlerden daha yüksek sayılmaktadır.

Vâlide - sultan, eski bir an'aneye uyarak oğlunu, arslanım, ya da kaplanım diye çağırır.

SULTANLAR

IV. Mehmed'den bu yana, sultan unvanı sadece hükümdar kızlarına verilmektedir. Bir sultan, annesi tarafından yetiştirilir. Şayet annesi ölmüşse, bu görev çocuksuz bir «kadın»a veya eski bir «gedikli»ye emanet edilir. Kendisine ayrı bir daire tahsis edilir ve annesinin maiyetindeki kişiler onun emrine verilir.

Eskiden sultanlar, Karaman, Kastamonu, Menteşe gibi Anadolu'daki Müslüman hükümdarlarla evlendirilirlerdi. Ama bir eyâleti asla çehiz olarak götürmezlerdi. Ayrıca, zeamet sahipleri yahut ulemâdan biriyle de evlendirilebilirlerdi. III. Mehmed'in sultanları, basit subaylara vermesinin tek sebebi, yirmi beş kızkardeşe, birçok kızlara ve akrabaya sahip olmasıydı, kaldı ki, vak'anüvisler bu hareketin tasvib görmediğini de kaydeder.

III. Ahmed'den bu yana prensesler, devlet ricali arasında en yüksek kademeyi teşkil etmekte olan üç tuğlu paşalarla evlendirilmektedir.

Prensesler çok genç yaşta evlendirilir; hattâ hükümdar onları bazan çocukken nişanlar ve bu şerefe lâyık görülen paşa, müstakbel karısını yetiştirmekle görevle-

---

5) Harem-i hümâyûnla ilgili özellikler hakkında bilgi edinmenin en sağlam yolu bu eski câriyelerin kocalarıdır. Bu kimselere başvurmanın zahmet ve hediyeleri, eserin yazarına, öteki bütün zarurî malzemelerin toplanmasından daha pahalıya mal olmuştur.

Matrakçı Nasûh tarafından yapılan bu minyatür, Topkapı Sarayı, Sultanahmet ve Sarayburnu'nu temsil etmektedir.

nir. Dâmad çok defa yaşlı ve zengin bir kişidir. Bir prenses ekseriya iki, üç defa nişanlandıktan sonra on altısına varır varmaz evlendirilir.

PRENSESLERİN EVLENMESİ

Düğün, sarayda, an'aneye uygun şekilde yapılır. Evlenecek sultana, zenci hadım haremağalarının reisi, dâmad adayına da saray ricalinden biri vekâlet eder. Toplantıyı şeyhulislâm idare eder ve nikâhı kıyar. Bu münasebetle yapılan bir akitle düğün hediyesi (mihr) tayin edilir. Elli, hattâ yüz bin düka altınını bulan mihri, dâmad öder. Sultan bu törende asla bulunmaz. Paşa da sadece seyirci durur. Padişah ender olarak gelir. Kızlar-ağası, dâmada, şeyhulislâma ve Ayasofya Camii hatîbine birer samur kaftan hediye eder.

Düğün münasebetiyle paşa, şenlikler tertip eder ve bütün devlet ricalini davet eder. Önce, müstakbel eşine verdiği hediyeler, törenle saraya getirilir. Bunların yüzük, bilezik, küpe, broş gibi mücevherlerden, tuvalet aynası, taş ve incilerle süslü bir duvaktan, sırmalı bir kese içinde iki, üç bin dükadan, şekerlemelerle dolu kırk adet gümüş tabaktan meydana gelmesi âdettir. Eskiden, hediyelerin en değerli parçası kıymetli taşlar çakılmış altın bir taçtı; ama Bizanslılar'dan kalma bu âdet bir asır önce terkedildi.

İki gün sonra sultanın çeyizi, sarayın salonlarından birinde teşhir edilir. Sadrâzam, şeyhulislâm, saray erkânı, sultanın mücevherlerinin bulunduğu kutuya hediyelerini bırakmak ve çeyizin saraydan, sultanın ikamet edeceği saraya taşınmasında hazır bulunmak üzere oraya giderler.

Ertesi gün sultan, yanında öbür sultanlar ve saray erkânı olduğu hâlde, saraydan yeni ikametgâhına gider. Orada onu kocası ve kızlar-ağası karşılar. Bu sonuncusu, gelini kolundan tutarak haremin kapısına kadar götürür. Bundan sonra kadınlara ve erkeklere ayrı ayrı yerlerde şâhâne birer ziyafet çekilir. Yatsı namazında davetliler paşanın dağıttığı hediyeleri alıp çekildikleri zaman, zenci hadım haremağalarının reisi, dâmada, sultan namına bir samur kaftan giydirip, onu dairesine götürür. Orada, evlenen prensese: «Şanlı Sultanım, işte paşa hizmetkârınız» diye, kocasını takdim eder, ve hemen çekilir.

Sultan, nedîmelerinden biri (yenge kadın) olduğu hâlde, bir perdenin gerisinde saklanmıştır. Bu kadının rolü, halk arasındaki düğünlerde oldugu gibi teşrifatçılıktır.

Paşa, odanın bir köşesinde namazını kıldıktan sonra karısına yaklaşır, eteğini öper ve gelip yanına oturması için işaret etmesini bekler.

Sadrâzam veya Kapdân-ı deryâ ile evlenmesi hâli müstesna (bunlar «kubbe vezirleri»nin kalkmasından bu yana Istanbul'da ikamet etmektedirler) sultan, evliliğinden altı ay sonra kocasından ayrılır.

Dâmad, evlenmeden önce eyâlet valisi idiyse oraya, vezir idiyse yeni tâyin edildiği görevinin başına gider. Dönüp bir süre Istanbul'da kalması için yılların geçmesi gerekir ve bu arada da, mütevazı bir hayat sürmek zorundadır. Sultanın kocasıyle birlikte Istanbul'dan uzaklaşmasına cevaz yoktur. Tarih bu kaideye bir istisna olarak IV. Mehmed'in kızı Hadice Sultan'a 1704'te İzmit'e sürülen kocasıyle birlikte gitme izni verildiğini kaydeder.

Paşa'nın üç sonra Mısır valiliğine tayini üzerine, sultanı Istanbul'a getirmek üzere hemen bir kadırga gönderilmişti. Sultanların, İslâm'da farz olan Hacc'a gitmelerine de cevaz yoktur.

Sultanın kocasına öyle fedakârlıklar mecburî kılınmıştır ki, bu şeref, ona çok pahalıya mal olmaktadır. Evlenmeden önce, bütün zevcelerini boşamak zorundadır; sultandan sonra da başkasıyle evlenemez. Sultanın özel izni olmadan câriye bile tutamaz ve hânedâna saygı mecburiyeti, dâmadı, sultanı boşamaktan menedер.

Sultanlar, saray kadınlarına nazaran daha hürdür. Evlerinde zeâmet sahiplerinin karılarını kabûl edebilir, harem-i hümâyûnu diledikleri zaman ziyaret edebilirler. Hükümdar da, tebdil-i kıyafet edip, onları evlerinde ziyaret eder. I. Abdülhamid, ablası Esma Sultan'ı sık sık ziyaret ederdi. O kadar ki, sultan, bu ziyaretler sırasında hükümdara hizmet etsin diye ona güzel bir câriye takdim etti. Çok geçmeden genç kız hâmile kaldı ve padişah onu harem-i hümâyûnun yedinci kadını

yaptı. Câriye, törenle saraya götürüldü ve herkes buna şaştı.

İtibarlarından faydalanıp da harem-i hümâyûndaki kadınlar, zenci haremağaları, baltacılar, saray bostancıları ve özellikle kâhyaları aracılığıyla adamlarına rütbe ve mevki sağlamayan bir tek sultan mevcut değildir. Hele hükümdar zayıf karakterliyse, taleplerinin sonu gelmez. Sultanların gönderdikleri yazıların ve mesajların baskısı altında kalan devlet memurlarının görülmemiş suistimâller ve haksızlıklar yapmak zorunda kaldıkları olur. Sultanlar ise daima âlicenab hislerle hareket etmez, bazan, menfaatler baskın gelir.

Gerçekten, sahip oldukları haslar, ortalama yılda yirmi beş - otuz; pek pek kırk bin akçadan ibaret olup, saraylarının masrafını karşılamaya yetmemektedir. Hazineden de ayda altı bin akçadan fazla alamazlar ama, padişah onlara, senenin belli zamanlarında çeşitli zengin hediyeler verir. Kaldı ki, padişahlar, cami vakıfları tesis etmeyi daima vazife bilmiş ve bu vakfın gelirinden bir kısmını kızlarına tahsis etmişlerdir. Meselâ, III. Mustafa, inşa ettirdiği Lâleli Camii'nin vakfını kurarken, gelirinden, kızlarına biner, oğullarına bin beşyüzer ve kadınlarına beş yüzer akçalık bir gelir ayırmıştır.

HANIM - SULTANLAR

Sultan kızlarının kaderi, annelerininki kadar sıkı kurallarla kayıtlı değildir. Koca seçmekte serbesttirler. Bunlar «Bey» unvanını alırlar ve umumiyetle sarayda kalıp, kapıcıbaşı ve hasodalı sınıfına alınırlar. Hanım-sultanlara ayda üç yüz akça maaş verilir ve hükümdarın izni olmadan kocaları onları boşayamaz.

ŞEHZÂDE

I. Mehmed'den bu yana, padişah oğullarına şehzâde denmektedir. Bu kelimenin aslı, Farsça olup, şâh oğlu anlamına gelir. İlk dört Osmanlı padişahı devrinde, padişahın en büyük oğluna «paşa», ötekilere, «bey», «çelebî» veya «emîr» unvanı verilirdi, ancak bu sonuncu unvan devlet ricaline de verilmekteydi.

Bir prens doğar doğmaz, hizmetine «usta» denen yirmi genç kız tahsis edilir. Şehzâdeyi genellikle bir yaşında sütten keserler. O zaman kendisine altmış kişiden kurulu bir maiyet tahsis edilir. Başlıcaları şunlardır: Has odalı denen üç subay; bunlardan en yaşlısı Başlala unvanını taşır ve görevi mürebbîliktir. Emrinde lala unvanını taşıyan üç hadım zenci bulunur. Ötekiler, en genç içoğlanları arasından seçilir.

Şehzâde dört veya beş yaşına geldiği zaman kendisine bir hoca tayin edilir. Devletin çeşitli ilerigelenleri sarayda toplanırlar; şeyhulislâm, padişahın huzurunda genç prensi ve alfabesini takdis eder; sonra bütün harfleri tekrarlatır. Kitap, karton, çanta v.s. gibi çocuğun tahsiliyle ilgili eşyalar, sadrâzamın hediyesi olup, altın ve kıymetli taşlarla süslenmiştir. Bu töreni müteakıp, orada hazır bulunanlar şeref kaftanı giyerler. Hoca görev alır ve kızlar-ağasının dairesinde derslerini vermeye başlar.

Genç şehzâde, Kur'ân okumayı bitirdiği zaman, bütün devlet ricalinin tebriklerini kabûl eder ve herbiri bir mücevher hediye eder; bu vesileyle protokol, prensin, şeyhulislâmın elini öpmesini gerektirirse de, o bundan sakınarak, dudaklarını prensin omzuna değdirir.

SÜNNET DÜĞÜNLERİ

Padişahın saltanatı boyunca prensler hürriyetlerinden istifade ederler. Ata binmeye başladıkları zaman yanlarında hususî maiyet subayları olduğu hâlde, babalarının peşinde camiye giderler; bu subaylardan biri, genç prensin başının üstünde bir şemsiye tutar. Onların da, padişahınki kadar süslü birer sandalları vardır; ancak sandalların gölgeliği mavi veya sarı çuha ile örtülüdür. Ayak dîvânında, hattâ yabancı elçilerin ziyaretinde tahtın solunda, ayakta dururlar.

Altı veya yedi yaşına vardıkları zaman sünnet edilirler. Bu dinî vecibe dolayısıyle birkaç hafta süren şaşaalı şenlikler tertip edilir. Tören, bütün imparatorluğa üç - dört ay evvelinden fermanlarla duyurulur ve eyâlet valileriyle, yüksek rütbeli subaylar düğüne davet edilir. Hipodrom veya sarayın avlusu, devletin ilerigelenlerinin, çeşitli askerî sınıfların günlerce ağırlandığı bir eğlence yeri hâline girer; şenlikler sırasında, mehter çalar, oyunlar ve temsiller verilir, padişah, dev-

let ricaline hediyeler, askerlere ihsanlar verir, fakirlere sadakalar dağıtır. Osmanlı tarihinde, birçok padişahlar tarafından, bu vesileyle verilen şâhâne şenliklerin tasvirlerine rastlanmaktadır. En çok dikkati çekenler, II. Mehmed, I. Süleyman ve III. Murad devrindekilerdir; ilk ikisi otuz gün, üçüncüsü iki ay sürmüştür.

Prens, on üç, on dört yaşına gelince, emrine müstakil bir daire tahsis edilir ve bundan sonra, annesi ve kızkardeşlerinden başka, haremdeki kadınlardan birini görmesi yasaktır.

Eskiden şehzâdelere vilâyet valiliği verilirdi. Osmanlılar bu konuda eski halîfelerin ve öteki Müslüman hükümdarların an'anesini devam ettiriyorlardı. Korkut, Cem, Mustafa, Ahmed ve Selim gibi şehzâdeler dolayısıyle edinilen acı tecrübeler bu sistemi terketmelerine yol açtı. Bunların, saraydakilerin aynı olan unvanlar taşıyan yüksek rütbeli subaylardan kurulu birer sarayları vardı. Hasları, otuz iki yük (yirmi altı bin altı yüz altmış altı akça) den ibaretti; ancak vilâyet gelirini diledikleri gibi kullanma hakkına sahip idiler; kaldı ki, haksız vergilerle gelirlerini arttırma yoluna gidenler de oluyordu. Hattâ çocuk yaşta onlara valilik verilir ve vilâyet onların adına idare edilip, geliri onlara tahsis edilirdi. Ancak I. Ahmed zamanında şehzâdelere vilâyet valiliği verilmemesi ve sarayda alıkonmaları esası kabûl edildi. Ve o gün bugündür sadece saltanat süren padişahın oğulları hürriyetlerinden istifade etmektedirler. Ancak babalarının ölümünden sonra onlar da, günün birinde tahta çıkıncaya kadar sürecek bir hapis hayatına mahkûm edilirler.

PADİŞAH OĞULLARI: ŞEHZÂDELER

Bu prensler, haremin bitişiğinde, şimşirlerle çevrelendiğinden «Şimşirlik» denen yerde oturur. Burası, her biri birçok odalar ve yüksek duvarlarla çevrili avlulardan meydana gelen on iki daireden ibarettir. Her şehzâdeye on, on iki câriye, son üç Oda'dan alınma genç içoğlanları hizmet eder. Kendilerine bağlı subay da vardır ama, şehzâdeler onları hiç görmez. Sarayın öteki sakinleriyle münasebet kurmaları yasaktır. O kadar ki, en ufak bir mektup veya yazıyı taşımaya cür'et edenin cezası ölümdür. Hastalandıkları zaman doktor çağırabilmeleri için, padişahın hususî müsaadesi gereklidir ve o zaman bile siyahî haremağalarının reisi, doktorla birlikte girer. Şehzâdeler sakal da bırakamaz; bu konuda padişahın maiyetindeki subaylarla bir tutulmuşlardır.

Birbirleriyle sık görüşmeleri de menedilmiştir. Eski sarayda ikamet eden anneleri, padişahın izni olmadan onları ziyaret edemez. Hükümdar onları sadece törenlerde ve mâbeynde huzuruna kabûl eder. Şehzâdeler, halka görünemezler, fakat en değerli hocalar eliyle yetiştirilip üstün bir eğitim ve öğrenim görürler.

Boş zamanlarını doldurmak için umumîyetle bir zanaat öğrenirler ve böylece kuyumculuk veya gümüşçülük yapmak, yahut ok ve yay imal etmek, fildişi ve tahta oymak, muslin üzerine resim çizmek, Kur'ân ve şerîat kitaplarını istinsah etmekle vakit geçirirler. Aralarından birçoğu tahta çıktıktan sonra da, eski meşgalelerine devam eder ve bu eserlerini yüksek fiyatlarla satarak, gelirini hayır işlerine tahsis eder.

Şehzâdeler, câriyelerinden doğma çocuklarını muhafaza edemezler. Bu kadınlara, kısırlaştırıcı olduğunu sandıkları ilâçlar içirirler ve câriye yine de hâmile kalırsa, çocuk düşürülür.

Şehzâdelerden çoğunun hayatı hapiste tükenir, veya kendi çocuklarının tahta geçmesini isteyen hükümdarın aldığı tedbirlerin kurbanı olarak, genç yaşta öldürülürler. Veliahd, ancak hükümdarın ağır hastalanması veya ileri yaşlılık sebebiyle zayıf düşmesi hâlinde, saraydaki güçlü kişilerin hemen ona dönüp sadıklık gösterilerine girişmeleri sayesinde gün ışığına çıkabilir; ama bu telâşlı ve vakitsiz faaliyetler birçoklarına pahalıya mal olmuştur.

Bu tecrit ve yalnızlığın, prensin aklî muvazenesi üzerinde ne derece menfî tesirler yapacağı tasavvur edilebilir.

Uyuşuk bir hayat sürmüş, dünyadan, hattâ sarayda olup bitenlerden bihaber kalan bu prensler çok defa artık bir şey öğrenemeyecekleri ve itiyatlarından vazgeçemeyecekleri bir yaşta tahta geçerler. Doğuştan iyi huylara sahip olsalar bile,

Bir padişah (II. Mahmud) ve sarayın bazı önemli kişileri: S

ldan sırayla haremağası, padişah, silâhdar ağa, başçuhadar ağa.

Bir padişah (II. Mahmud) ve sarayın bazı önemli kişileri: soldan sırayla haremağası, padişah, silâhdar ağa, başçuhadar ağa.

protokol, âdetler ve peşin hükümlerin kıskacına sıkışıverirler.

Şimşirlikte bulundukları sırada ölürlerse, hânedân mensuplarının türbesine gömülürler ve devlet ricali, cenazeyi oraya kadar takib eder; ancak padişahın maiyetinden kimse bunlara katılamaz. Aynı şeref, Vâlide - sultana ve prenseslere de tanınmıştır. Kadınlara gelince; cenazeleri eski saraya törensiz götürülür ve cenaze namazından sonra onlara tahsis edilen mezarlığa defnedilirler.

Hükümdar, şehzâdelerin, sultanların ve hükümdar sarayında ölen bütün kadınların mirasçısıdır; ancak sultan ve hanımsultan çocuk bırakmışsa, annelerinin mirasından bir kısmını ona bırakır.

PADİŞAH

Eskiden şehzâdeler, sancaklardan birinde vali bulunduklarından, veliahd, İstanbul'a gelinceye kadar padişahın öldüğü duyurulmazdı. Sarayın önde gelen üç yüksek rütbeli zâbiti ve sadrâzam tarafından alınan bu tedbirin gayesi, askerlerin baş kaldırmalarını ve öteki şehzâdelerin tahtı ele geçirme hevesine kapılmalarını önlemekti.

Ancak, daha sonra şehzâdelerin sarayda hapsedilmeleri âdet olduğundan, aynı gün velihad'in cülûsu ilân edilmeye başlandı. Hükümdar, son nefesini verir vermez, kızlar-ağası durumu sadrâzama bildirir; o da şeyhulislâm, kapdân-ı deryâ, nakıybü'l-eşrâf, yeniçeri ağası, kazaskerler ve İstanbul Kadısı gibi yüksek rütbeli devlet ricalini saraya, toplantıya çağırır. Onlar Sünnet Odası'nda toplanınca, kızlarağası ve silâhdar, veliahde, tahta çıktığını resmen bildirirler. Yeni hükümdar, yüksek rütbeli bu iki zâbit tarafından Sünnet Odası'na götürülür ve orada devlet ricalinin tebriklerini kabûl eder. Bunlar, yeni hükümdarı etek öperek selâmlarlar; sadrâzam ise, o törende ayak öper.

Yeni hükümdarın ilk işi, kızlarağasına, sadrâzam ve şeyhulislâma samur kaftan gitdirmesini emretmektir; böylece onları görevlerinde alıkoyduğunu bildirmiş olur. Bundan sonra Allah'a şükretmek ve maiyetinin tebriklerini kabûl etmek üzere sarayın camiine gider. Bunlar mevkı sırasıyle yeni padişahın önüne varırlar, yerlere kadar eğilirler; sağ ellerine yere koyar, sonra dudaklarına ve alınlarına götürürler ve hükümdarın eteğini öperler; bu selâma zemin - bûs (yer öpme) denir.

Bundan sonra padişah, büyük bir sorguçla (6) süslü bir sarık, içi siyah tilki kürküyle kaplı ve pırlantalı kopçalarla süslü bir rob, altın ve kıymetli taşlarla yapılmış bir kemerden ibaret olan imparatorluk alâmetlerine bürünür.

Müslümanlar'da hükümdarlık alâmetleri değişik olmuştur. Hazret-i Muhammed «mâçin» adı verilen bir nevi asâ taşıyordu. İlk üç halîfenin parmağında bir halka vardı; 652'de Osman bu halkayı kaybetti.

Emevî hânedânının kurucusu Muâviye, bu basit halkanın yerine, tuğrasını taşıyan bir yüzük kullanmaya başladı. Buna bir asâ ile, Hazret-i Muhammed'in askerî zaferlerini terennüm eden, ünlü şâir Züheyr'in oğlu Kâ'b'ın çocuklarından yüksek bir fiyat vererek satın aldığı, Hazret-i Muhammed'in kaftanını ekledi. Törenlerde Muâviye bu alâmetlere bürünürdü. Sonradan bunları haleflerine devretti. Ancak Gazneli Sultan Mahmud'dan başka hiçbir Müslüman hükümdar taç taşımamıştır. Bu hükümdar, eski Pers şahlarını örnek alarak 998'de başına zengin bir taç geçirmişti.

Sarayda bunlar olup biterken, sadrâzamın emri üzerine her sınıf devlet memuru, yeni hükümdara saygılarını sunmak üzere sarayda toplanır; şehrin birçok mahallelerinde top atışları duyulur; üç münâdi yola çıkar ve yeni sultanın cülûsunu ilân eder ve belli başlı dört caminin minarelerinde, salâ veren müezzinlerin sesi duyulur.

Cülûs merasimi, sarayın ikinci avlusunda icra edilir. Kıymetli taşlarla süslü altın taht (7) Bâbussaâde önüne getirilir. Sağda muhafız kıtası yer alır. Sol tarafta ise üç sıra meydana getirilir. Birincisi,

---

6) Bu sorguç, sarayın en büyük elmasını taşımaktadır. Bunu 1679'da bir dilenci, Eğrikapı'daki mahallelerden birinde, bir çöplükte bulmuş; aynı gün üç tahta kaşıkla değişerek, elden çıkarmış ve taş, elden ele geçerek nihayet IV. Mehmed tarafından saraya intikal ettirilmiştir. Padişah onu işletmiş, böylece seksen dört kıratlık son derece temiz bir elmas meydana çıkmıştır.

başında mîralem, yeniçeri ağası, teşrifatçıbaşı, iki mîrahur ve avcı subayları olduğu hâlde kapıcıbaşılardan; ikincisi, paşa rütbesindeki yeniçeri subayları ve solaklardan; üçüncüsü piyade, süvari ve topçu birlikleri kumandanlarıyle peyklerin mîralayı ve onun maiyetindeki yüksek rütbeli dört subaydan meydana gelir.

Kapısının iki yanında porfir sıra sütunların yanında kapıcılar ve zülüflü baltacılar, yan sütunlarda mutfak ve kilerden mes'ul zâbitler yer alır.

İki saray mareşali, çavuşbaşı ve kapıcılar kâhyası, ellerinde gümüş levhalarla süslü bir asâ olduğu hâlde tahtın karşısında yer alırlar. Bu alâmet mîralem ve altı eski kapıcıbaşında da bulunur. Sadrâzam ve dîvân âzâsı, yeni dîvânhane'de; şeyhulislâm ve ulemâ da eski dîvânhanede beklerler.

Böylece toplanıldıktan sonra padişah, yanında siyah ve beyaz haremağaların şefleri olduğu hâlde, avluya girer, peşinden de «has odalı»lar girerler ve tahtın arkasında yer alırlar. Padişah tahtına yerleşir yerleşmez, ilk olarak nakıybü'l-eşrâf saygılarını sunmak üzere ilerler; elini kaldırır, yeni hükümdara bağlılığını söyler ve mes'ud bir saltanat diler (8).

O sırada sarayın iki mareşali, yerlerini kapıcıbaşılara bırakarak, sadrâzamın bulunduğu kısma; iki kapıcı yüzbaşısı da ulemânın bulundukları kısma doğru giderler. Bu görevliler, yürüyüşleri sırasında, ellerindeki ucu gümüşlü sopaları yere vururlar; böylece, devlet ve din adamlarına çağırıldıklarını duyururlar. Bu iki sınıf kimseler, başlarında aynı vazifeliler olduğu hâlde, ayrı ayrı yola çıkarlar. Sadrâzam, tam emîrlerin şefi duasını bitirirken, tahtın önüne varmalıdır. Önce sadrâzam, sonra şeyhulislâm saygı görevlerini yerine getirirler.

Onları, kapdân-ı deryâ ve kazaskerler takib eder. Bundan sonra ulemâ gelir.

Sadrâzamın, elindeki listeden adlarını okuduğu tek sınıf, ulemâ sınıfıdır. Onları da vezirler, eyâlet valileri, kapıcıbaşıları, generaller, sipahi ve silâhdâr subayları, yeniçeri ağası ve erkân-ı harbiyesi ve öteki askerî birlik şefleri takib eder. En son teşrifatçıbaşı gelir ve yerlere kapanarak, merasimin bittiğini anlatır.

Merasimin kusursuz icrasından mes'ul olan bu memur, çok titiz davranmak zorundadır; nitekim, en ufak bir aksaklık; I. Mahmud zamanında, bu görevde bulunan Âkif Mehmed Bey'in az kalsın hayatına mal oluyordu. 1743'de, Bayram dolayısıyle yapılan törende, cebeci general ve subayları, padişahın eteğini öpmek üzere yanlışlıkla yeniçerilerden önce ilerlediler. Merasim biter bitmez, yeniçerilerin öfkesinden korkan ve herhangi bir istekte bulunmalarını önlemek isteyen padişah, yeniçeri kumandanları atlarıyle cesedinin üzerinden basıp geçebilsinler diye, sarayın kapısının önünde başının kesilmesini emretti. Bereket versin ki, sadrâzam, padişahın ve yeniçeri ağalarının öfkesini dindirbildi, hattâ bunları, Mehmed Bey'in affedilmesini talep etmeye ikna edebildi de, ölüm cezası Bozcada'ya sürgüne çevrildi.

Saygı sunma şekli, şahsın mevki ve durumuna göre değişir: Sadrâzam, iki defa secde eder ve padişahın ayağını öper; o da mâni olmak istiyormuş gibi bir jest yapar. Nakıybu'l-eşrâf ve şeyhulislâm, kaftanının göğüs kısmını öperler; padişah, kucaklama anlamında elini omzuna koyar ve başını hafifçe eğer; birçok padişahlar bu din adamının sarığına dudaklarını bile değdirmişlerdir. Kapdân-ı deryâ ve üç tuğlu paşalar sadece bir defa eğilir ve hükümdarın kaftanının eteğini öperler. Ulemâ da aynı şeyi yapar, ama yere kapanmazlar; sadece yaklaştıkları zaman sağ ellerini göğüslerinin üzerinde tutarlar. Bütün öteki paşalar, nazırlar ve subaylar bir defa yere kapanır ve tahtın solunda duran beyaz hadım ağaların şefinin sunduğu, sultanın kaftanının kolunu öperler. Hükümdar, nakıybu'l-eşrâf, sadrâzam, şeyhulislâm, paşalar ve ilk üç derecedeki ulemâ için hafifçe kalkar.

---

7) Sekiz bin medicaux ağırlığında som altından yapılmış olan bu taht, Kahire'de imal edilmiş ve 1585'de Mısır valisi İbrahim Paşa tarafından III. Murad'a hediye edilmiştir.

8) Eskiden ilk saygı gösterisini yapan padişahın hoca'sıydı; onu, Kırım Hanları'nın rehineleri olarak İstanbul'da bulunan Tatar prensler takib ederdi. Bunlar, kapıcıbaşılar tarafından koltuklarına girilmiş olduğu hâlde ilerlerler ve padişahın kaftanının kolunu öperlerdi.

Osmanlı padişahlarının Kılıç Alayı törenleri Eyüp'te yapılırdı. Resimde, Hz. Eyyûb'un türbesi görülüyor.

Hükümdarın geliş ve gidişinde ulemâ müstesna, orada bulunanlar tahtın önünde yere kapanır ve çavuşlar alkış tutarlar (9).

Padişah çıkarken elini göğsüne götürüp, başını hafifçe eğerek oradakileri selâmlar. Kapı ağası ve sadrâzam, Bâbussaâde'ye kadar padişahı kolundan tutarlar. Bu sonuncusu, hükümdarın ayağını bir defa daha öper, durur ve oradakilerle birlikte, bir defa daha yere kapanır.

Bu merasimi aynı zamanda din de emreder. Adına «Bîat» denir. Osmanlı hânedânının kurucusu I. Osman'ın cülûsu münasebetiyle yere diz çöküp saygılarını sunan kurmaylarına birer bardak mayalanmış süt (kımız) ikram etmişti; ama göçebe Türk ve Tatar halklarının bu eski âdeti, büyük bir imparatorluğun hükümdarları olan I. Osman'ın halefleri tarafından terkedildi.

BİR PADİŞAHIN CENAZE MERASİMİ

Yeni padişahın cülûsunu, aynı gün selefinin cenazesi takip eder. Ateşli bir hava içinde icra edilmesi kanun gereği olan tören sırasında, devlet ricali, ölü hükümdara son vazifelerini yapabilmek için sarayı terketmezler. Yas tutmak âdet değildir. Eskiden sarayda üç gün yas tutulur, siyah veya kahverengi sof giyinilir ve sarığın sağ tarafı siyah muslinle örtülürdü. O zamanlar bile pek tatbik edilmeyen bu âdet, Genç Osman faciasından sonra büsbütün ortadan kalktı ve I. İbrahim tarafından resmen yasaklandı.

Zenci siyahî harem ağaları, başlarında reisleri bulunduğu hâlde, cenazeyi Harem Kapısı'na kadar götürür. Oradan cenazeyi bostancılar alıp, hemen yanındaki sıra sütunların altında kurulmuş olan çadıra nakleder. Yeniçerilerin üç büyük şefi, ağa, seymenbaşı ve kulkâhyası cenazeyi tetkik etmek ve cansız olduğunu tesbit etmek üzere çadıra gider (10). Bu formalite, I. İbrahim'in ölümünden sonra konmuştur. Onların ardından sadrâzam, şeyhulislâm ve dîvân âzâsı ilerler. Sarayın hocaları cenazeyi su ve sabunla yıkar, sarısabır, gri anber vesair kokular sürerler. Bundan sonra cenaze, bâbussaâde önüne getirilir; şeyhulislâm cenaze törenine başkanlık eder ve padişah, taht salonunun önünden töreni takib eder.

Dinî vecîbeler tamamlandıktan sonra, cemaat yola çıkar. Üstünde siyah sorguçlu bir sarık bulunan tabut, Mekke'den gelme, üzerinde Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri işlenmiş örtüyle örtülmüştür. Sadrâzam, şeyhulislâm ve yüksek rütbeli memurlar, ölü hükümdara son saygı vazifesini yerine getirmek için ellerini tabutun üzerine koyarak yürürler, böylece sarayın ikinci kapısına kadar gelirler ve orada ata binerler. Eskiden padişah da onlara katılırdı.

Şimdi ise siyahî harem ağalarından başka, padişahın maiyetinden kimse bu cenaze alayına katılamamaktadır. Bu alay şu kimselerden meydana gelir: Kapıcıbaşı, sivil ve askerî memurlar, ulemâ, kapdân-ı deryâ, vezirler, sadrâzam ve şeyhulislâm. Bu ikisinin peşinden, başta kızlarağası olmak üzere saray müezzinleri ve saray camiinin öteki görevlileri yaslı bir ezgi söyleye söyleye giderler. Tabutu baltacılar ellerinin üstünde ve baş hizasında taşırlar. Yazıcı efendi ve hükümdarın cenazesinin götürüleceği caminin idarecisi ellerinde, içinde sarısabır yanan altın bir buhurdan olduğu hâlde, tabutun önünden giderler ve zenci hadım ağaların haznedârı, halka avuç avuç para atar.

Caminin avlusuna girildiği zaman, alaydakiler atlarından iner ve kabrin önünde tabutun etrafını yaya olarak dolanacak olan sadrâzam, şeyhulislâm, kapdân-ı deryâ ve siyahî harem ağalarının reisini selâmlamak üzere iki sıra hâlinde dizilirler. Şefinden önce şeyhulislâm ve emîrlerin reisi kısa birer dua ve ölüye hitabeden konuşma yaparlar.

Cenaze defnedildikten sonra (11), sadrâzam, devlet memurlarına, görevlerini teyid etme amacıyle yapılacak kaftan giydirme törenine başkanlık etmek için konağına döner. Bu törende sadece şeyhulislâm, kapdân-ı deryâ, iki kazasker, Is-

---

9) Alkış, Yaşasın Kral'a tekabül eder. Duacı çavuş, yüksek sesle şu duayı söyler: Padişahım çok yaşa! Bunu çavuşlar koro hâlinde tekrarlarlar. Padişah ata binerken ve inerken de aynı alkış tutulur. Bu âdet, Bizans sarayında da vardı ve bu âdete polikhronissin denirdi.

10) Bir şehzâde öldüğü zaman da, aynı şey yapılır, ama çadıra sadece kulkâhyası gider.

tanbul kadısı ve nakıybu'l-eşrâf gibi en yüksek rütbeli şahsiyetler hazır bulunurlar. Koşum vurulmuş bir atla birlikte, o kimselere teslim edilmiş olan ipek bir bezе sarılı samur kürklü kaftan nakıybu'l-eşrâfın önüne konur. O gittikten sonra kapdân-ı deryâ ve ondan sonra sırayla dört yüksek rütbeli memur, benzeri kürkler giyerler. Onlar çekilince, sadrâzam, maiyetiyle birlikte dîvân odasına gider ve orada, yüksek bir iskemleye oturarak, vezirlerin, generallerin ve öteki memurların tebriklerini kabûl eder. Bu kimseler onun huzuruna kaftan giyerek çıkarlar ve teşrifatçıbaşı, elindeki listeye göre ilerlerler. Bu törene umum hıl'ati denir.

CÜLÛS TÖRENİ

Ertesi gün, erken saatte sadrâzam hükümdara meyvalarla dolu, içi porselen tabaklı, kırk tepsi ve çiçeklerle dolu kristal şişeler hediye gönderir. Hükümdar, öğleye doğru sadrâzama ilk «hatt-ı şerîf»ini yollar. Ulemânın dışında, dîvânın bütün üyeleri bu yazının kabulû sırasında sadrâzamın huzurunda hazır bulunurlar. Saraydan gelen memur, teşrifatçıbaşı tarafından içeriye alınır.

Mühürlü bir muslin mendilin içine sarılı olan fermanı, başının hizasında tutmaktadır. Orada hazır bulunanlar ayağa kalkarlar. Sadrâzam, salonun ortasına kadar ilerleyip, mektubu alır, öpüp başına koyar, mührü söker ve okuması için reis efendiye verir. Bu mektupta, sadrâzamın görevleri sayılarak belirtilmekte, sadâkat ve gayretle yerine getirmesi temenni edilmekte ve hükümdarın ona karşı olan itimadı tekrarlanmaktadır. Padişahın ulağı, samur kürk giymiştir; sadrâzamın eteğini öper ve yandaki odaya çekilir. Bundan sonra orada bulunanlar, sadrâzamı tebrik ederek çıkarlar. Az sonra sadrâzam, sadakatini anlatan ve hükümdarlarını başlarından eksik etmemesini Allah'tan dileyen belli bir formüle uygun cevabını, saraydan gelen ulağa teslim eder. Görevliye oradan ayrılmadan önce zengin bir kaftan ve içinde dört, beş yüz altın bulunan bir kese hediye eder.

Yeni hükümdarın ilk işi, babasının adının da bulunduğu tuğrasını meydana getirmektir. Hâlen tahtta bulunan hükümdarınkinde şunlar yazılıdır: Mustafa Han'ın oğlu, Sultan Selim Han, el muzaffer daima. Sadrâzam birkaç model yaptırır ve seçmesi için hükümdara sunar. Tuğra yahut nişan denen bu mühür, padişahtan gelen bütün yazılı belgelerin başına vurulur. Bunlara çeşitli renklerde mürekkeplerle ve ekseriya altınla çizili olarak resmî dairelerde, savaş gemilerinde ve hizmetkârların evinde sık rastlanır; tıpkı Avrupa'da hükümdarların portrelerinin asıldığı gibi...

Ayrıca, yüzük biçimindeki mühürlere de hâkkedilir. Bu yüzük biçimli mühürlerden biri kare şeklindedir ve hükümdarda kalır. Yuvarlak olanlar sadrâzama, hazinedar ustaya, has odabaşı'na verilir. Padişah mührünün sadrâzama tevdii merasimi, hatt-ı şerîfle mevkiinin kesinleştiğinin ertesi gün yapılır. Sadrâzam, yanında şeyhulislâm, vezirler ve nâzırlar bulunduğu hâlde taht salonuna gider ve hükümdar ona yüzüğü verir. Sadrâzam, uhdesinde teslim edilen yüzüğü, saygıyle öper; efendisine saâdet ve zafer dileklerinde bulunur. Bu yüzük, hükümdarın ona olan emniyetinin belirtisi ve sadrâzamı görevinde tuttuğunun tasdikıdır. Bu âdet, Şark'ta pe keskidir. Lathis'in (Firavun VIII), veziri Lahouc'a mührünü vermesi, bu törenin tarihteki ilk örneğidir; bu âdeti halefleri olan Mısır firavunları, sonra halîfeler ve öteki Müslüman hükümdarlar devam ettirmiştir. Sadrâzam, mührü, ufak bir keseye koyup, bir altın zincirle üstünde taşır ve sadece saraya gönderdiği yazılarda kullanır. Toplantının sonunda beyaz saten kaplı bir samur kürk ve üstüne bir kaftan giyer. Şeyhulislâma içi samur beyaz çuha bir elbise verilir. İkisine de tam koşumlu birer at hediye edilir. Sadrâzam, kanun adamının sağında olarak ve padişahın muhafızları peykler ve solaklar refakatinde konağına döner. Peşinden de saray bandosu gider; ayrıca kendi mızıkası da olduğundan gümbürtü mahalleleri tutar. Bunlar olup biterken sarayda, sadrâzamın emriyle vezirlere kaftanlar dağıtılmaktadır.

---

11) 1640'da, IV. Murad'ın defninde, padişahın, İranlılar'a karşı yaptığı seferlerde binmiş olduğu üç at, tabutun önüne getirildi. (Bu âdet, İslâm'dan önceki Türkler'den kalmadır).

Abdülhamid devrine kadar, Osmanlı padişahları tahta çıktıkları zaman, askerî birliklere «cülûs akçası» diye bir para dağıtırlardı. Bu âdeta koyan II. Bâyezid'dir. 1481'de babası II. Mehmed'in ölümünde yeniçeriler ayaklanmış, padişah da onları yatıştırmak için para dağıtmıştı. Yeniçeriler adam başına önce iki bin, sonra üç bin akça aldılar. Emeklileri de bu paranın yarısını alıyordu. Öteki birliklere (piyade, süvari) mensup olanlar adam başına biner akça alıyorlardı. Bu mükâfat (genellikle iki milyon kuruşa mal olurdu) sarayın dîvânında, maaşların verilmesi için derpiş edilmiş formalitelere uygun olarak dağıtılırdı. Başta II. Selim olmak üzere, birçok padişah, masraflı olduğu kadar tahtı küçük düşürücü bu âdete son vermeye çalışmış, ancak askerler densizce şu cevabı vermişlerdi: «Osmanlı hükümdarları tahta ulaşmak için askerlerin kılıcının altından geçmek zorundadır».

Hâdiselerin inkişafı icabı bu vecibeyi yerine getirmeyen ilk padişah, Abdülhamid oldu. Cülûsunda ordu Rusya'ya karşı mağlûb olmuştu (1774) ve hazine bomboştu. Halefleri, onun izinde yürüdüler. Bundan önce tahttan indirilen bir hükümdarın yerine cülûs eden yenisi bir veya iki akça fazla ödemek zorunda idi. Yeni hükümdarın belli başlı yüksek rütbeli memurlara da hediyeler dağıtması âdetti: Sadrâzam genellikle iki bin beş yüz kuruş, yeniçeri ağası sekiz yüz otuz üç, şeyhulislâm iki yüz elli, ötekiler tedricen az alırlardı.

Cülûsunun beşinci günü padişah, imparatorluk kılıcını törenle kuşanır. Taklîd-i Seyf denen bu âdet, II. Mehmed zamanında bir aziz gibi saygı gören Ebû Eyyûb'un mucize yaratıcı diye inanılan mezarının bulunması münasebetiyle teessüs etti. Fâtih'in haleflerince o gün bugündür devam ettirilen bu âdet, takdis yerine geçer ve büyük bir merasimle icra edilir.

O günün sabahında, devlet ricali, hükümdar alayını meydana getirmek üzere Sarayın birinci avlusunda toplanır. Devlet memurları, arkalarında sadrâzam ve şeyhulislâm olduğu hâlde, yürümeye başlar; onları, padişahın maiyeti takib eder. Bundan sonra — içlerinden on ikisinin altın ve kıymetli taşlarla süslenmiş kalkanlar taşıdığı — otuz iki at görünür. Bu hayvanların güzelliği, subayların ve bilhassa kapıcıbaşının şahane kıyafetleri ve devlet ricalinin bindikleri hayvanların koşumlarının zenginliği, Şark'ın dillere destan ihtişamının eşsiz bir örneğini meydana getiren şâhâne bir tablo yaratmaktadır.

Bu merasimde iki subay özellikle göze çarpar. Bunların elinde zengin sorguçlarla süslü padişah sarıkları vardır; bunları halka doğru eğerler ve halk bu selâma yerlere kadar eğilerek cevap verir. Bir üçüncü subayın da elinde işlemeli ve gümüş levhayla kaplı bir tabure vardır: Padişah, ata binerken ve attan inerken buna basar. Bir başkası, «koz - bekçibaşı», bir sopanın ucuna asılı bir ibrik taşır; bu ibrik, taşlarla süslü olup, padişahın ihtiyacı olan suyu taşımaya yarar.

Bu alay, iki sıra hâlinde duran muazzam bir yeniçeri kalabalığının arasından büyük bir sessizlik içinde geçer. Alkış yasaktır; sadece zaman zaman bir kadın sesinin maşallah dediği veya padişaha iyi dilekler mırıldandığı duyulur.

Padişah, sadece yol boyunca duran askerleri, sağ elini göğsüne koyarak ve başını veya daha doğrusu bakışlarını sağa, sola çevirerek selâmlar. Yeniçerilerin selâmı kayda değer; bunlar başlarını omuzlarına doğru eğerler (12).

Hükümdar, yeniçerilerin eski kışlalarının önünden geçerken durur ve şerbet içer. Altmış birinci orta'nın komutan muavini (odabaşı) şerbet dolu bardağı silâhdar ağaya verir; padişah bunu o subaydan alır ve dudaklarına götürür. Bardağı iade ederken, iki veya üç avuç altın verir. Aynı orta'dan daha ufak rütbeli bir subay da kızlar-ağasına bir bardak şerbet verir. Az sonra, odabaşı, üç koyun kurban eder ve yeni hükümdarın bekaası için dualar okur.

II. Mehmed'in inşa ettirdiği caminin önüne gelindiği zaman, padişah atından iner, atasının türbesine girer; İstanbul fâtihinin ve bu merasimin kurucusunun hâtırasını tâziz eder.

Daha sonra alay yoluna devam ederek Eyüpsultan Camii'nin önüne gelir. Padişah orada yerlere kadar eğilinerek karşılanır. Kollarından sadrâzam ve yeniçeri ağası tuttuğu hâlde caminin avlusuna girer. Çavuşbaşı ve caminin idarecisi el-

Bir bayramın arifesinde, sarayın ikinci avlusunda, padişahın huzurunda yapılan ve bir nevi geçit resmi olan «Nevbet» merasimi.

Bir bayramın arifesinde, sarayın ikinci avlusunda, padişahın huzurunda yapılan ve bir nevi geçit resmi olan «Nevbet» merasimi.

lerinde birer altın buhurdanla başta yürürler.

Böylece içeriye girilir ve dualar edildikten sonra, şeyhulislâm ile nakıybu'l-eşrâf, sadrâzamın, yeniçeri ağasının ve silâhdarağanın önünde, padişaha kılıcını kuşatırlar; o sırada dışarda elli koyun kurban edilir.

Cülûsun dokuzuncu gününde saraydan «rikâbdâr ağa» sadrâzama, padişahın ikinci mektubunu getirir. Bu mektup, mahiyet itibariyle ilkinin aynıdır ve buna bir samur kürk ve kıymetli taşlarla süslü bir hançerle, bir bıçak eklenmiştir.

Ağa ona kürkü giydirir, hançer ve bıçağı kemere yerleştirir ve çavuşlar alkış tutarlar. Sadrâzam, ayakta mektubun mührünü söker, öpüp başına koyar, götürür; reis efendi mektubu okuduktan sonra, sadrâzam, cevabının kaleme almasını emreder. O arada rikâbdâr ağanın maiyetinden yirmi kişi kaftan giyer ve beşer yüz akça alır. Az sonra reis efendi, yazdığı cevabı muslin bir mendile sarmış olarak getirir ve sadrâzam bunu, padişahın tevdi ettiği mühürle mühürler; rikâbdâr ağaya da bin altın hediye eder. Ayrıca bir de zengin koşumlu bir at verir ve ağa, saraya bu atla döner.

Cülûsunun ilk haftalarında bir gün, padişahın sadrâzama yemeğe gitmesi de âdettir. Protokol, masasında kimseyi kabûl etmemesini gerektirdiğinden, tek başına bir sofrada yer; sadrâzam ise yemekten önce ve sonra görünmekle iktifa eder; bu ziyaret sırasında Bâbıâlî'deki vezirlerden birinin çalışma odasına çekilir. Bu ziyafet ona, hükümdar ve maiyetine vermesi âdet olan hediyelerle birlikte yüz bin kuruşa mal olur.

Bir Osmanlı hükümdarının tahta cülûsunun belli başlı törenleri işte bunlardır. Zaten padişah, bundan başka sadece iki bayramda ve Hazret-i Muhammed'in doğum gününde görünür. Şimdi, bu münasebetlerle icra edilen merasimleri göreceğiz.

BAYRAM MERASİMLERİ

İlk bayramın arife gecesinde, padişah, camide uzun uzun dua ettikten sonra, hükümdarlık alâmetlerine bürünür ve maiyetinin tebriklerini kabûl eder. Bundan sonra, taht salonuna geçer. Şafak sökmeden iki saat önce, bütün devlet ricali, sarayın avlusunda toplanır ve herkes yerini alır. Şafakta Ayasofya Camii imamının başkanlığında ilk dua yapılır. Bundan sonra sadrâzam, Arz Odası'nda bayram münasebetiyle ulemâdan başka, öteki zevâtın tebriklerini kabûl eder. Mülkî ve askerî âmirler bundan sonra rütbe ve mevkilerine göre sarayın ikinci avlusunda toplanırlar ve bâbussaâde önünde kurulan tahta yerleşen padişah, tebrikleri cülûsundakine benzer törenle kabûl eder; şu farklâ ki, bayram merasimi askerî musiki (mehter) ile icra edilir. Bu merasime «muâyede» (bayramlaşma) denir.

Sonra padişah, törenle büyük camilerden birine gitmek üzere kalkar. Önündeki hipodrumda alayın sayısız atlarına yer bulunduğu için, umumîyetle Sultanahmet Camii'ni seçer. Maiyet, kılıç kuşanma töreninin esaslarına göre tayin edilir; ancak bu defa ulemâ bulunmaz.

Bu bayramdan, yetmiş gün sonra aynı törenle «Kurban Bayramı» kutlanır. Cami dönüşü, padişah, bütün Müslümanlar'a emredilen dinî vecibeyi yerine getirir. Has Oda'nın yakınında kurulan çadıra gider, beyaz hadım ağaları, başları taşlı tüylerle süslü on koç getirir. Silâhdar ağa hayvanları tutar ve çuhadar ağa, padişaha gümüş bir tepside, kabzaları musline sarılı, dört bıçak takdim eder. Hükümdar hayvanlardan iki veya üçünü eliyle keser. Birincisi hemen açılır, böbreği çıkarılıp ızgara yapılır. Padişah, dualar ede ede bu kurban etini tadar. Öteki koçlar ve daha yirmi tanesi, müteakip iki gün içinde özel bir izinle, saray erkânından biri tarafından kesilir, bu kesim padişah adına icra edildiğinden, bütün sevabın ona ait olduğuna inanılır. Kurban etleri, sadakalarla birlikte fakirlere dağıtılır. Padişahın maiyetinden kimse sarayda kurban kesemez.

Hazret-i Muhammed'in doğum günü daha sade kutlanır. Camiye giden padişah alayı sadece özel maiyetinden ibarettir. Devlet ricali ayrı gider.

Her cuma, padişah, pâytahtın camilerinden birine namaz kılmaya gider. Eskiden bayramlarda olduğu gibi, yüksek rüt-

12) Padişahın bu merasim yürüyüşlerine verilen «selâmlık» adı, bu selâmdan gelir.

beli devlet memurları ona refakat ederdi. Fakat I. İbrahim'in saltanatından sonra bundan vazgeçildi. Alayın geçtiği yolların iki yanında yeniçeriler sıralanır. Onların başkanı ve caminin idarecisi, ellerinde altın buhurdanlar olduğu hâlde, caminin kapısında padişahı karşılarlar. Yeniçeri ağası, padişahın ayakkabılarını çıkarır; bu görevi ilk yapışında kendisine taşlarla süslü bir hançer hediye edilir. Yeniçeri ağası ve silâhdâr ağa, camiye girerken, padişahın koltuğunun altından tutarlar; böylece padişah, cami idarecisinin çiçek ve meyvalarla dolu on iki tepsi yerleştirdiği minbere çıkar; bu tepsileri sonra, kadınlarına ve sultanlara yollar. Orada yeniçeri ağasına birkaç söz söylemesi âdettendir.

Cami çıkışı bu komutan, padişahın ayakkabılarını giydirir ve atının önünde yürür. Aynı şekilde önde yürüyen cami idarecisinin ve yeniçeri ağasının elinde buhurdanlar vardır ve dur emri verilinceye kadar ilerlerler. Ağa, siyahî harem ağasının eteğini öptükten sonra, padişahın alayına katılır. Gözde kalmak istiyorsa, doğru sadrâzamın konağına gitmesi ve hükümdarla camideki görüşmelerini naklet-mesi gerekir.

DİĞER MERASİMLER

Sarayda, içinde yılda iki defa icra edilen iki dinî merasim daha vardır. Bunlardan biri, padişahın Mekke ve Medîne'ye gönderdiği bağış, ötekisi Kaftan-ı şerîfin ucunun batırılarak suyun takdisi münasebetiyle yapılır.

Sadece bu iki günde, hükümdar, bütün saray erkânına ve devlet memurlarına görünür. Eskiden dîvân toplantılarında hazır bulunur, vezirlerle görüşür ve hattâ bazı münasebetlerle sofrasına başkalarını kabûl ederdi; ama saraya kapanan ilk hükümdar, II. Selim'den beri padişahlar kendilerini tecrid etmiş ve tenbel bir hayata kaptırmışlardır. Bu tecrid siyasetinin sonunda sadrâzamın iktidarı artmış ve zaten büyük bir otoriteye sahipken, padişahla temas edebilen tek devlet adamı hâlini almıştır.

Bununla beraber, sadrâzam bile, kesin bir emir olmadan, padişahın huzuruna çıkamaz. Huzura kabûlüne rikâb (üzengi) denir; öyle bir adlandırma ki, insana, padişahların günlerini at sırtında geçirdikleri zamanları düşündürüyor. Rikâb-ı hümâyûn, tahtın ayağına tekaabül ettiğinden vezirler, raporlarında ve şahıslar dilekçelerde hükümdarı bu tâbirle anarlar. Sadrâzam rikâba yılbaşı, iki bayram, padişahın yazlık sarayına gidişi ve dönüşü gibi belli günlerde alınır. Sadrâzam, rikâba, şeyhulislâm, vezirler ve Bâbıâlî'nin âmirleriyle birlikte gider; ikinci avlunun kapısında attan iner ve avluyu yaya geçer. Siyahî harem ağalarının reisinin yanında ve ağalarla birlikte bâbussaâde önünde onları karşılar.

Ziyaretçiler, bu zevâttan ikisi tarafından koltuk altlarından tutularak huzura alınırlar. Sadrâzam, padişahın önünde üç defa yere kapanır ve ayaklarını öpmek üzere diz çöker; ama o, eteğiyle ayaklarını kapatarak bunu önler. Şeyhulislâm ise kaftanını göğüs kısmından öpmek üzere yaklaştığı zaman, avucunu uzatır; bu lutuf sadece din adamına tanınmıştır. Hükümdarın işareti üzerine sadrâzam ve şeyhulislâm «ihram» denen ufak halıların üzerine otururlar. Görüşme, iş konusunda değilse birkaç dakikadan fazla sürmez. Padişah, şeyhulislâma, «hoca» veya «molla» diye, sadrâzama da «lala» veya «paşa» diye hitab eder; ancak çok yaşlıysa, baba deyimiyle saygısını belirtir.

Mühim işler, padişahın sadrâzamla görüşmesini gerektiriyorsa, onu, fevkalâde bir görüşmeye çağırır. Bu görüşme de, aynı formalitelere tâbidir; ama efkâr-ı umumîye, bu görüşmelere fazlaca ilgi gösterdiğinden ve görüşmeler heyecan yarattığından, hükümdar, sadrâzamı gizlice çağırmayı tercih eder. Kaldı ki, sadrâzam ne kadar gözde olursa olsun, bu görüşmelere gönül hoşluğuyle gidemez; zira, sürgüne gönderilmek veya idam edilmek üzere çağrılmaları nâdirattan değildir.

Padişah, öteki dört büyük rütbeyi, kapdân-ı deryâ, iki kazasker ve yeniçeri ağasını sadece dîvân günleri huzuruna kabûl eder. Defterdar sadece askere maaş dağıtıldığı zaman yani senede bir defa görür. Bu kimselerin dışında kimse, huzura kabûl edilemez.

Bütün devlet dairelerinin raporları, sadrâzama hitaben kaleme alınır ve devlet işlerini o, işin mahiyetine göre, pa-

Saraydaki merasimleri idare etmekle görevli memur.

dışaha «takrir» veya «telhis» denen muhtıralarla duyurur. Birincisinin mevzuu günlük işlerdir. Bunlarda, sadrâzam, olayları açıklar, düşüncesini belirtir ve hükümdarın emirlerini sorar; hadise dîvânda münakaşa edilmişse, alınan neticeleri de ekler. Telhis, daha önce kanun, emirnâme ve an'anelerle halledilmiş olan, ancak icrası için padişahın tasvibine ihtiyaç bulunan konuları ele alır.

Sadrâzamın, saray protokolü gereğince belli durumlarda hükümdara göndermesi gereken tebrik ve başsağlığı yazılarına da «telhis» denir. Bunlarda uslûb fazlaca tumturaklıdır. Metinde sadrâzam, hükümdarından, Allah'ın gölgesi, Yüce halîfe veya Resûlullâh'ın vekili, kâinatın hâkimi gibi sıfatlarla bahseder. Mutlu bir olay söz konusu ise, bunu hükümdarın mutlu kaderine, bir felâketten sızlanılıyorsa, bunu da kaderin kaçınılmaz buyruğuna hamleder ve bunu, günahlarıyle sebep olan halka Tanrı'nın takdir ettiği bir ceza olarak vasıflandırıp, bu felâketi, halkı, düştüğü affedilmez kayıtsızlıktan uyandırmak ve İslâm'ın prensiplerini daha iyi tatbika teşvik etmek için gönderdiğini tekrarlar.

Şeyhulislâmın ve maliye işleriyle görevli vezirlerin, sadrâzama günlük işler hakkında gönderdikleri raporlara da «telhîs» denir. Sadrâzam, bunlardan sadece din büyüğünün yeşil kese içinde yolladığı telhîsi, hükümdara iletir; buna, beyaz saten keselere koyduğu kendi telhîslerini de ekler ve padişah, bunlara göre emirnâmelerini (hatt-ı şerîf) tanzim eder.

Daha önce de değimiz gibi, asla imzalamaz; sadece mühürler. Ferman ve emirnâmeler, öteki hatt-ı şerîflerden şu sözlerle ayrılır: Bunların başına, «mucibince amel oluna» yazılıdır; vazife beratında ise «amel» yerine «tevcih» kelimesi kullanılır.

Hükümdara, cemaatle göründükçe, dilekçe sunma yetkisinin, sadrâzam ve öteki vekilleri hakkında duyulan şikâyetlerin ona iletilmesi için bir fırsat olduğu düşünülebilir; ancak önüne gelenin istida vermesine cevaz bulunmadığı gibi, zaten hükümdar bunu almakla yetinir.

Sonra, tetkik etmesi ve adaletin icabı olan muameleyi yapması için sadrâzama yollar. Öyle ki, sadrâzam ve vezirler aleyhinde şikâyette bulunmaya kalkışanın başına neler gelebileceğini tasavvur etmek güç değildir. Eskiden, şikâyetçi bir eliyle dilekçeyi, öteki yle başının üstünde tüten bir hasır tutar, böylece kendisine zulmedildiğini anlatmaya çalışırdı; ama bugün resmî makamlar, hükümdarın bu gibi görünümlere şahit olmaması için gereken tedbirleri almaktadırlar.

PADİŞAHIN ÖZEL HAYATI

Şimdi padişahın özel hayatına bir göz atalım:

Harem hayatını daha önce görmüştük. Belli kişilerin girebildikleri dairesi bir yandan haremle, öbür yandan «has mâbeynci odası» ile bağlantılıdır. Siyahî hadım ağaları, has odabaşı, dilsizlerin reisi, birinci odanın görevlileri ve öteki üçünden birkaç kişi, «mâbeyn» denen bu dairenin hizmetini görürler. Bu yüzden bunlara «mâbeynci» adı verilir. Öteki iç hizmetlileri oraya sadece tören günleri girer.

Haremden dairesine dönen padişaha silâhdâr ağa, kahve ve çuhadâr ağa avucunun içinde tuttuğu, üstü muslinle örtülü porselen bir bardağın içinde şerbet sunar (13).

Hükümdar, içecek bir şey istediği zaman, odanın bir köşesinde sıralanmış, elleri kemerlerinde bekleyen mâbeyncilerin hepsi birden telâşla çıkar ve yandaki odada bulunan bardağı getirir, sonra yine geçip yerlerine otururlar; efendileri içtikten sonra, sağ ellerini yere doğru uzatırlar. Padişah, saat on birde yemek yer; sofanın bir köşesinde sırma işlemeli kadifeden bir örtüyle kaplı bir tabure konur ve üzerine gümüş tepsi yerleştirilir; hükümdarın sofrası budur. Çuhadâr ağa, yemekleri getirip, teker teker porselen kaplara doldurur. Altın ve gümüş sofra takımı kanunen yasaklandığından, çok ender kullanılır (14).

Silâhdâr ağa, bir dizi yerde ve kolunu elbisesinin kolundan çıkarmış olarak yiyecekleri dilimler, keser ve tabaklara

---

13) Eskiden, padişah, sofrasına devletin ilerigelenlerini kabûl ederdi. Bu ziyafetlerde bu bardağı vezirlerden biri sunardı.

14) II. Bâyezid bunu arzu etmiş, ancak bizzat kullanmadan önce, sarayın bahçesinde bunlarla fakirlere yemek dağıtılmasını emretmişti.

doldurur. Rikâbdâr ağa, sofranın üzerinde ayakta durarak, sinekleri kovmak için tüyden bir yelpaze sallar. Üç çeyrek saat gibi kısa bir sürede elli, altmış tabak yemek sofraya gelir; en sonuncusu pilâvdır, bundan sonra hoşaf getirilir. Bu yemek sırasında bir yandan musiki icra edilir.

Padişah, gününü bazen, sarayın bahçesini süsleyen veya Boğaz'ın yahut Marmara'nın kıyılarında yükselen köşklerden birinde geçirir. Yaklaşık olarak seksen tane köşk mevcuttur. Padişah, bu eğlence partilerine sandalla giderse «biniş» adı verilir.

O zaman denizde, bir sıra kürekçilerin çektiği, çeşitli büyüklükte ve zarif şekilli yirmi kadar sandalın, dalgalar üzerinde kayıp süzüldüğü görülür. Bir muhafız mangası, özel tekneleri uzaklaştırmak için kortejin önünden gider. Yedi çift kürekli ikinci sandalda, odanın dördüncü subayı olan Tülbend ağası bulunur ve elinde tuttuğu padişah kavuğunu, padişahın tören yürüyüşlerindeki gibi bir sağa, bir sola sallar.

İkinci Mirâhûr ve çavuşbaşı (maréchal de la cour) ayrı birer teknede bulunur ve bunlar on üç çift kürekli iki padişah sandalının önünden giderler.

Birinin pruvası kıvrıktır (kancabaş); ötekisinin, kırlangıç gagası şeklindedir. Padişah, saraydan çıktıktan sonra, birincisinde, tepesinde lâl renkli toparlak süsü bulunan, sırma püsküllerle çevrelenmiş, kırmızı çuhadan bir gölgeliğin altında oturur. Önünde has odanın en yüksek rütbeli üç subayı yer alırlar. Bostancıbaşı dümeni tutar, iki çuhadar sandalın ortasında dururlar ve haseki ağa pruvaya geçer. İkincisinde, sarayın imamı ve subaylar bulunurlar; bunlardan biri pruvada oturur; elinde, ucunda içi su dolu ibrik sarkan bir sopa tutar. Padişah, gezintinin sonunda bu sandalla saraya döner. Padişah sandallarının arkasından giden on iki çift küreklilere, kızlarağası ve «hazinedâr ağa» biner. Ötekiler, hep yedi çift küreklidir. Son altı tanesi müstesna, kürekçiler, bostancılardır. Son altısınınki ise, kürek mahkûmları olup görünüşleri, manzaranın ihtişamıyle tezat teşkil eder.

Padişah, eğlenti yeri diye seçtiği köşke sabah onda hareket eder ve orada guruba kadar kalır. Bu süre içinde eğlenti, çeşitli gösterilere sahne olur. Kâh genç subaylar ve içoğlanları ellerinde tokmak denen silâhlarla dövüşürler, kâh iki takıma ayrılıp cirit oynarlar (15). Beline dek çıplak, bedenleri yağlanmış pehlivanlar kuvvet ve hüner gösterileri yaparlar. Bunları yaya veya atlı yarışlar, ip canbazları ve meydan oyuncuları olan genç Rum kızlarının göbek dansları takib eder. Bu eğlentiler, III. Ahmed'den bu yana, yazları her pazartesi ve perşembe günleri tekrarlanmaktadır.

Ayrıca bayramlarda protokol binişleri; bir de padişahın, kapdân-ı deryâ'yı filosuyla Akdeniz'e hareketi ve başkente dönüşünde kabûlü münasebetiyle yapılan binişler vardır. Bu merasim, Saraybumu'ndaki Yalı Köşkü'nde icra edilir. Kapdân-ı deryâ oraya, merasim sandalıyle gider; çavuşbaşı ve bostancıbaşı, onu rıhtımda karşılayarak, kızlar-ağasının köşküne götürürler.

Sadrâzam ve şeyhulislâm beklenmektedir. Bu üç devlet adamı, samur kaftanları giyinmiş olarak köşke giderler. Tahtına oturan padişahın ve etrafında siyahî hadım ağalar ve birinci odanın subayları bulunduğu hâlde, onları huzura kabûl eder.

Öteki saraylılar ve padişahın askerî maiyeti, köşkün duvarlarının dibinde sağlı sollu sıralanmışlardır. Üç visamiral ve kadırga komutanı beyler biraz uzakta dururlar. Onlara kaftan giydirmiştir. Bunlar teker teker, önceden tesbit edilmiş mermer sütuna kadar ilerler ve orada padişahın önünde yere kapanır, sonra çekilirler. Tahtın önünde, şeyhulislâm ile kapdân-ı deryânın arasında duran sadrâzam, subaylar huzura geldikçe, padişaha adlarını bildirir. Bayraklarla donatılmış

---

15) Cündî denen, cirit atmaa alışık kimselerin sayısı, yaklaşık iki yüzdür. İki takım teşkil ederler: Basmacı ve lahanacı. İki takım arasında büyük bir rekabet vardır. Sadrâzamın seksen cündîsi vardır. Eyâlet valilerinin de değişik sayıda cündîleri olur. Zaten, cirit atmak gençler arasında pek revaçtadır; hattâ senyörler bile bu kanlı oyunda hünerlerini göstermekten hoşlanırlar. 1799'da Mısır'ın yardımına koşup, bir Fransız ordusu tarafından yenilen sadrâzam İzzet Mehmed Paşa, bir cirit oyununda tek gözünü kaybetmişti.

olan filo, padişahı top atışlarıyla selâmlar.

TEBDİL GEZİŞLER

Padişah, sık sık tebdil-i kıyafet edip, aynı şekilde tebdil-i kıyafet eden maiyet subaylarıyle birlikte şehirde gezintiler yapar. İkisi önde, ikisi atının yanında, ötekiler arkada ve mesafeli yürürler.

Bazan polisi kontrol etmek veya esnafın tartı ve ölçüleri, yiyecek fiyatları ve her türlü konularda doğrudan bilgi almak için yapılan bu çıkışlarda, padişahın tevkif, hattâ idam hükümleri verdiği olur. Bunlar, beraberlerinde aldıkları cellât vasıtasıyle hemen icra edilir. Hattâ yeni hükümdarın sırf sert görünüp, korku telkin etmek için bazan ilk çıkışında basit polis vak'aları dolayısıyle birkaç kişinin başını vurdurduğu görülmüştür. Bu yüzden çok yumuşak tabiatlı olduğu bilinse bile, padişahın bir yerde bulunması, oradakilerde korku yaratır. Tebdil-i kıyafet sayesinde padişah, evli sultanları, sadrâzamı, şeyhulislâm, kapdan-paşayı ve sevdiği bazı kişileri ziyaret edebilir. Onların evinde yemek yer; ama sofraya yalnız oturur ve ona, ev sahibinin oğulları ve yakın akrabaları hizmet ederler; zira, daha önce de dediğimiz gibi padişah sofrasında yalnız hükümdarlar bulunabilir.

PADİŞAHIN GELİRLERİ

Padişahın sabit ve gayrı sabit gelirlerinin tamamı on - on iki milyon altını bulur. Bunlar şu kaynaklardan gelir: 1 — Malikâneleri; bunların bir kısmı idare tarafından yönetilir; bir kısmı ise yıllık veya kaydı hayatla kiralanır. 2 — Parklar ve bahçelerden sağlanan kiralar. Yüz bin kuruşu bulan bu gelir, bostancıbaşının idaresindedir. 3 — Koru ve ormanlar; bunlar yirmi yedi yönetim çevresine ayrılmış olup, mîrâhûr'un idaresindedir ve yılda elli bin kuruş bir gelir sağlar. 4 — Mîrâhûr'un idaresindeki voynuk'ların geliri: doksan bin kuruş. 5 — Mısır'dan gelen haraç üzerinde padişaha ayrılan üç yüz bin kuruş.

Padişahın gayrı sabit gelirleri ise şunlardır: 1 — Basılan paralardan alınan vergi. 2 — En çok gelirli görevlerin satılmasından elde edilen gelirler. 3 — Yılın belli zamanlarında, devlet adamlarının hükümdara vermek zorunda oldukları hediyeler. 4 — Madenlerden, savaş ganimetlerinden ve bulunan şeylerden ona düşen pay. 5 — İdam veya sürgünden korkan devlet memurlarının kurtulmak için servetlerinin bir kısmını vermeleri. 6 — Devlet hizmetindeki kişilerin uğradıkları müsadere cezaları dolayısıyle elde edilen mallar.

İlk Osmanlı padişahları zamanında hazine, sadece devlete karşı cürüm işleyenlerin mirasına el koyardı ve bu, kanunî bir işlemdi; ama bu tedbir zamanla yayıldı ve hizmette ölen memurların mirasını da kapsadı. Ve bu usûl, 1729'da şeyhulislâm Abdullah Efendi'nin bir fetvasıyle mubahlık kazandı. Bu şeyhulislâmın gayesi, savaşlarda uğranılan bozgunlar sonucu husule gelen malî bozukluklarla, daha da kışkırtılan III. Ahmed'in, cimriliği yüzünden aldığı sert tedbirleri meşrûlaştırmaktı. Bu din adamı, şer'î hükmünü, Müslümanlar'da genellikle kabûl edilen bir prensibe dayanarak vermişti. Bu prensibe göre, bir devlet memuru, hükümdarın siyasî esiridir ve bunların patronun malı olan sivil esirlere benzetilmesi caizdir. Binaenaleyh padişah, devlet görevlisiyken ölen şahsın, kanunî ve genel mirasçısıdır. Bu kaidenin tek istisnaları ulemâ ve yeniçerilerdir. Peygamber'in torunları, emîrler bile bu kaidenin dışında bırakılmamışlardır. Böylece bir memurun ölümü hâlinde, defterdarın emriyle evi mühürlenir. Sadrâzamın durumu bildirmesi üzerine padişah, memurun uzun yıllar kusursuz hizmet etmiş olduğunu göz önünde tutarak haklarından bazan feragat eder. Ender görülen bu hâl müstesna, memurun ailesi, ancak güçlü hâmîler bulabildiği takdirde, mirasın bir kısmını kurtarabilir. Müteveffanın mallarının listesi çıkarılır ve bunlar, sarayın hazine dairesinde açık arttırmayla satılır. Alacaklılar, hükümdar rüçhanlı sayıldığından haklarını kaybederler; yahut hak olarak taleb edebilecekleri şeyi merhameten, dilekler ve dâvalar sonucunda, o da kısmen elde edebilirler.

Eyâletlerde, devlet memurlarının bıraktıkları mallara el koyma işlemi, paşaların görevidir. Paşa ölmüş veya gözden düşmüşse, hazineye karşı onun servetinden mes'ul olan kişi, halefidir. O yerin kadı-

sı, malları mühürler ve hükümet merkezinden acele yola çıkarılan komiserler gelip bunları teslim alırlar. Bunları açık arttırmayla satarlar ve elde edilen meblâğı, padişahın kasasına teslim ederler.

I. Mahmud'dan beri hazine, (Müslüman veya vergiye tâbî tab'aya olsun) durumlarıyle gayr-ı mütenasip bir servet bırakanların mirasının bir kısmına el koymaktadır.

Padişah, böylece, en yüksek adlî merci olup, ceza verme hakkına sahip olması sonucu, hizmetkârlarının hayat ve malları üzerinde mutlak haklara sahiptir. Bütün öteki alanlarda otoritesi şerîat, örf, âdet ve millî an'anelerle sınırlandırılmıştır. Şerîat, idare konusunda umumî ve mutlak hükümler vaz'etmiştir. Bununla beraber, durumlara göre bunlarda bazı değişiklikler yapılması gerekebileceğini kabûl etmekte ve bunun takdirini hükümdara bırakmaktadır; işte bu hükümden faydalanarak hükümdar, kanunnâmeler ve nizamnameler çıkarabilmektedir. Bunlarda belirtilmeyen mevzularda ise, âdetlere ve hükümdarın şahsî kararlarına (örf) göre hüküm verilir.

Dünyevî ve uhrevî her türlü iktidar, halîfelerin halefi sıfatıyle padişahta birleşmiştir.

SON

Eski İstanbul'un meşhur bir semti

BEYOĞLU

Yazan: Reşad Ekrem Koçu

BEYOĞLU, mülkî idare teşkilâtında İstanbul vilâyetinin bir ilçesi; İstanbul'un tarihî edebiyatında, meşhur bir semtin adıdır.

Semt olarak sınırını çizmek mümkün değildir; her biri fetihten, zamanımıza kadar İstanbul tarihinde pek meşhur yerler olan Kasımpaşa kasabasının, Galata şehrinin, Tophane kasabasının ve Fındıklı kasabasının gerilerini kaplamış olan sırtların adıdır.

Türkler tarafından verilmiş olan bu ismin ne zaman kullanıldığını kesin olarak tesbit edemedik; bildiğimiz, Kanunî Sultan Süleyman zamanında, Galata'nın arkası için «Beyoğlu» adının kullanıldığıdır. Fakat şurası da ehemmiyetle kayda değer, bu isim, XVIII. asrın sonlarına kadar, eski Galata şehrinin gölgesi altında kalmıştır.

Kasımpaşa, Tophane ve Fındıklı, fetihten evvel Galata'nın, Haliç'e ve Boğaz'a doğru leb-i deryâda fakir, yoksul varoşlarıdır; buraların, bir yanda Türk tersanesinin, öbür tarafta Türk tophanesinin tesisi ile kesif şekilde iskânı, şenlenmesi, âbidevî eserlerle imarı, fetihten sonra başlamıştır. Fetihten evvel kale duvarlarıyle çevrilmiş olan Galata'nın gerisindeki sırtların, evleviyetle hâli arazi olduğu aydın biliniyor; belki kesif ormanlarla, fundalıklarla kaplı idi.

Yukarıda kaydettik, Türkler tarafından «Beyoğlu» adı verilen bu sırtların iskânı, II. Sultan Bâyezid zamanında, burada, av yeri bir orman içinde devşirme acemi oğlanlarının, bir kısmı tâlim ve terbiyesi için bir kışla mektep sarayının kurulması ile başlamış ve dikkate değer, bu kışla-mektep saraya da «Galata Sarayı» adı verilmiştir ki, zamanımızda da aynı temeller üstünde, pek şerefli bir mâzisi olan bir irfan müessesesi, Galatasaray Lisesi bulunmaktadır.

Türk ansiklopedisi, Beyoğlu hakkında şu malûmatı veriyor:

«Fâtih Sultan Mehmed, Trabzon Rum devletini zaptettiği zaman (1416), son Trabzon imparatoru David Komnenos ile bütün ailesini İstanbul'a naklettirmiş,

bunlardan Kaloyani Komnenos'un oğlu Aleksios, İslâm'lığı kabûl ederek, bugünkü Tünel civarında oturmuştur. Bu prensin burada oturduğu içindir ki, bu semte Beyoğlu adının verildiğini anlatan bir söylenti vardır.

«Bizans devrinde meskûn olmayan bugünkü Beyoğlu semtine Peran (Pera = öte, karşı, yaka) bağları denilmekte idi. Türkler, Istanbul'u almadan önce, Galata surları dışında da evler, mahalleler yoktu. Fetihten sonra, az zaman içinde Galata surlarının dışında, Beyoğlu'na doğru uzanan yerlerde meskenler, camiler ve resmî binalar yükselmeye başlamıştır. Fetihten yarım asır kadar sonra, Tophane'den Kasımpaşa'ya ve arka taraftan Dörtyol'a kadar uzanan yerler, Türkler'le dolmuştur.

«Beyoğlu caddesinin Asmalımescit ve Kumbaracı sokakları ile birleştiği yere uzun zaman «Dörtyol» denilmiştir. II. Bâ-

Taksim Meydanı ve Beyoğlu semti ve caddesinin eski bir resmi. Cadde, sağ alt köşeye doğru uzanmaktadır. Sol kısmı, Beyoğlu'nun içiçe evlerini ve Fransız Konsolosluğu'nu gösteriyor.

yezid, Dörtyol'da Asmalımescit'i yaptırmış; Yavuz zamanında Dörtyol'a Mevlevî tekkesi; Kanunî devrinde sadrâzam İbrahim Paşa tarafından sarayın içoğlanlarının yetiştirilmesi için yine Dörtyol'un az ilerisinde Galata Sarayı yaptırmıştır.

YABANCI ELÇİLİKLER

«Önceleri yabancı elçilikler Galata'da bulunuyordu. 1492'de İspanya'da, Benî Ahmer Müslüman Arap devletinin yıkılması üzerine, Gırnata'dan göç eden Araplar, İstanbul'a gelip Galata'da yerleşerek bu semti doldurdu; Galata'da sık sık yangınlar çıkmaya başladı, bunun üzerine elçiler, Galata'dan ayrılmaya başladılar, Peran bağlarında yeni binaları kuruldu; bu suretle Fransa, İngiltere. Venedik, Lehistan, İsveç, Holanda, Raguze, Prusya devletleri Beyoğlu caddesi boyunca ihtişamlı elçilik sarayları yaptırdılar.

«Fransa'nın 1581'de kurduğu büyük bina, 1831'de yanmış ve aradan çok geçmeden bugünkü elçilik binası yaptırılmıştır. İngiltere'nin şimdiki büyükelçilik binası da Lord Elgin'in yaptırdığı (ve 1870 Beyoğlu büyük yangınında yanmış olan) binanın yerini kaplamaktadır. Yabancı elçilikler binalarının bu suretle Beyoğlu'na çıkması üzerine, bu milletlerden olanlar da Beyoğlu'na yerleşmeye başladılar.

«Bunun tabiî bir neticesi olarak da bu milletlerin kiliseleri de mümkün olduğu kadar elçilik binalarına yakın yerlerde kalmaya başlamışlardır. Fransa büyükelçisi Philippe de Harlay'nin arzusu üzerine St. Louis de François kilisesi 1628'de Fransa Sefarethanesi arasında yapılmıştır.

«1700 yılında Beyoğlu, bugünkü Tünel Galatasaray caddesiyle, bu caddenin yan sokaklarından ibaretti. Cadde dar ve kaldırımsızdı. Batıda «Petits Champs» mezarlığı (Âşıklar Mezarlığı), doğuda da İncir Bostanı, Beyoğlu'nu çevreliyordu. Büyükelçilik binaları da, İncir Bostanı boyunca sıralanmıştı. (O tarihte) Beyoğlu'nda yalnız Dörtyol, Tomtom, Polonya, Asmalımescit ve Galatasaray semtleri bulunuyordu. Bunlardan ilk üçü Hıristiyan, son ikisi de Müslüman semti idi.

«1780 yılına doğru Beyoğlu iki kısımdan ibaret olup, bunların merkezini Balıkpazarı ile Galatasaray teşkil ediyordu. Güzel sokak, yani büyükelçilikler sokağı, güneyde bulunuyordu. Öbür sokak ise, bir yandan Halil Paşa tarafından inşa edilen büyük topçu kışlası (Taksim kışlası), öbür yandan da Grands Champs mezarlığı (Ayaspaşa Mezarlığı) ile sıralanıyordu. Bu sokakta genel evler bulunuyordu (1780 tarihi için genel evler mevzuubahis olmamak gerekir). Soldaki ucunda «Hôpital des Français de la Peste à Péra = Fransızlar'ın Beyoğlu'ndaki vebâlılar hastanesi» bulunuyordu. Grands Champs'daki vebâlılar mezarlığına yakın bir sokakta, 1719'da inşa edilmiş olan bu binanın eski adı «Hôpital Giffard = Giffard hastanesi» olup, bugün Fransız Başkonsolosluğu'dur. Hastanenin yakınında, bütün bu semte adını veren Taksim, yani su taksim yeri bulunuyordu.

XVIII. YÜZYILDA BEYOĞLU

«Aya Dimitri tepeleri üzerinde XVIII. yüzyılda, şimdi şehre katılmış olan Tatavla köyü, Kurtuluş vardı.

«XVIII. yüzyıl boyunca Beyoğlu çok genişlemiştir. Evler, Kasımpaşa vâdisi ile Tophane yamaçlarını kaplamıştır. Petits Champs mezarlıkları 1860 - 1864 yıllarında kaldırılmış, yeni yeni caddeler açılarak, semtler inşa edilmiştir.

«Beyoğlu caddesi 1831 yangınından sonra ilk defa güneye doğru genişlemiştir. Kuzey kısmı ise binlerce evi yokeden ve yüzlerce insanın ölümüne sebep olan 1870 yangınından sonra genişletilmiştir.

«1873'te Galata ile Beyoğlu arasında tünel yapılmış ve Beyoğlu caddesi boyunca atlı tramvaylar kurulmuştur. Bu sebepten caddenin bir kısmı ikinci defa olarak genişletilmiştir. 1913'te elektrikli tramvay Beyoğlu'nu Şişli'ye bağlamıştır.

«Yirminci yüzyılın başlarından beri Beyoğlu durmadan yayılmış ve sağdan, soldan yeni yeni semtler yükselmiştir. Taksim'deki eski askerî tâlim meydanı, Ayaspaşa civarları, Maçka, Nişantaşı, Bomonti, Şişli, modern meskenlerle kaplanmıştır. Bir tramvay şebekesi, Kurtuluş, Şişli, Beşiktaş ve Maçka'yı Taksim'e bağlamıştır. Tiyatrolar, sinemalar, yabancı hastaneleri, çoklukla burada kurulmuştur. Eskiden Cadde-i Kebîr denilen Taksim - Tünel arasındaki caddeye, Cumhuri-

yet'ten sonra İstiklâl Caddesi adı verilmiştir».

Yukarıdaki satırların yabancı bir kaynaktan tenkitsiz bir terceme ile ansiklopediye nakledildiği aydın görülmektedir. Ahmed Refik, Beyoğlu adına, «Sokollu» adlı eserinde şu satırlar içinde temas ediyor:

«İstanbul, Kanunî Sultan Süleyman zamanında genişledi. Devletin zaferleri ile beraber ticareti de yüksek bir mertebeye vâsıl oldu.

«İstanbul'a her taraftan tüccar geliyordu. Bunlar için Galata'da yeni yeni mahalleler tesis edildi. O devirde Beyoğlu'nda birkaç mezarlıkla, bağlar ve bahçeler vardı. Fransa, Lehistan ve Venedik elçilerinin sarayları, Galatasaray Acemioğlanlar Mektebi'nin civarında idi. O zamanlar Maktul İbrahim Paşa'nın adamlarından Alvasio Gritti de Taksim civarındaki sarayında oturuyordu. Bu zât, Venedik Balyosu idi, kendisi hakkında yazılan muharreratta, «Beyoğlu» diye yâd olunurdu.

«Keza Kasımpaşa, Pîrîpaşa, Ayaspaşa, Piyâlepaşa mahalleleri de Kanunî zamanında tesis edilmişti. Bu mahallelerin yâd olundukları isimler hep Kanunî devri ricâlinin isimleriydi».

Kanunî Sultan Süleyman zamanında, 1555'te, İstanbul'da Almanya imparatorunun elçisi olarak gelmiş olan Busbecq «Türk Mektupları» adı ile meşhur sefâretnâmesinin bir yerinde, Beyoğlu'ndan kısaca şöyle bahsediyor:

«Beyoğlu'nda birçok tacirler oturmaktadır; bunlar İtalyan'dırlar. Hıristiyan esirleri tahlis hususunda büyük muavenetleri görülüyor».

Lâle devrinde İngiltere elçisinin zevcesi olarak İstanbul'a gelmiş ünlü yazar Lady Montague, 29 mayıs 1717 tarihli bir mektubunda şu satırları yazıyor:

«Sefarethanemiz Beyoğlu'nda. Westminster, Londra'nın nasıl ki varoşu ise, burası da İstanbul'un varoşu. Bütün sefirler burada, birbirine yakın oturuyorlar. Sefârethanemizden liman, şehir, saray, Anadolu'nun uzak dağları hep görünüyor, dünyanın en güzel manzarası...»

Geçen asır ortalarında yaşamış piyasa sâzende ve bestekârlarından Ekmekçi Bağdasar'ın Beyoğlu üzerine Mâhûr bir şarkısı vardır:

Yok felekte sevdiğimin bir eşi
Başka âlemdir Beyoğlu cümbüşü
Kıydı cana ol civânın gelişi
Başka âlemdir Beyoğlu cünbüşü

Iyş-ü işret zevk-ı mehtâb edelim
Seyri Şişli çiftliğinde nidelim
Yâr ile tâ baloyadek gidelim
Başka âlemdir Beyoğlu cünbüşü

Sarılayım sarayım ince belin
Akıdayım kanını engellerin
Sabrı yandı böyle seyre âdemin
Başka âlemdir Beyoğlu cünbüşü

Bu şarkı da aydın olarak göstermektedir ki, geçen asır ortalarında Şişli kırlık bir çiftliktir.

Mora ihtilâli, Navarin deniz baskını faciasından sonra başlayan Türk - Rus harbi ve o sırada yeniçeri ocağının kaldırılması, Galata ve Beyoğlu Rumları'nı şımartmış, hem siyasî, hem de inzibatî bakımdan, sevimsiz vak'alar olmuş, yahut olması muhtemel vak'alar önlenmek istenmiştir ki, Lutfî tarihinde 1826 vekaayii arasında şöyle bir fıkra vardır:

BEYOĞLU'NUN MUHAFAZASI

«O esnada, Yunan meselesi münâzaasından dolayı Beyoğlu ve Galata'nın muhafazası ehemmiyet kesbetmişti; ve daha bazı mevhum sebeplerden (vak'anüvis bu mübhem ve gûya küçümser tâbirle, İstanbul'da bir Rum kıyâmını îmâ ediyor), Galata ve Tophane taraflarının muhafaza hizmetinde bulunan Tophane askerinin müsellâh dolaşmaları için padişahtan izin istendi». Aynı bendin altında dercedilmiş bir hatt-ı hümâyûn suretinden, padişahın oralardaki karakollar efradına bu müsaadeyi verdiği öğreniliyor».

1850 - 1860 arasında Beyoğlu'nun Beyoğlu Rumları'nın kibarlarından Dr. Zorios Paşa şöyle anlatıyor:

«On dokuzuncu asrın ortalarında Beyoğlu cadde, sokak ve evlerinin hâl ve vaziyeti, halkın, ezcümle kadınlarının kıyafetleri, giyiniş tarzları bambaşka idi. Caddeler dar, sokaklar yamrı yumru idi. Sefâ-

Allom'un bir gravürü: Beyoğlu mezarlığından Istanbul'a bir bakış.

rethaneler, konsoloshâneler, zengin Rumlar'ın bazı Ermeni Katolikleri'nin ve Istanbul'da yerleşmiş olan ecnebîlerin mükemmel kâgir evleri ve Avrupa'nın ikinci ve üçüncü derecedeki otellerini andırır birkaç oteli istisna edilirse, bütün binalar ahşaptı. Ve bittabiî bu binalarda konfor namıyle bir şey aranamazdı. Cadde ve sokaklar temiz de değildi.

«İslâmlar'la gayrimüslümler'in mahalleleri ayrı yerlerde olduğundan, Beyoğlu'nda oturanlar, muhtelif din, ırk ve milliyete mensup Hıristiyanlar'dan ibaretti ve çoğu Rum idi. Rumlar'dan sonra Ermeniler ve Ermeni Katolikler ve yerliler ile ecnebîlerin ihtilâtından husule gelip «Tatlısu Firengi» denilen melezler ve ecnebîler, Beyoğlu tarafı halkını teşkil ederlerdi.

«O devirde Beyoğlu'nda hiçbir Musevî ailesi yoktu. Şimdi caddelerde görülen kalabalık, o devirde yoktu, hele kadınlar nâdiren sokağa çıkarlardı. Ecnebî kadınlarla zengin Rum kadınları, kıyafetçe o vakit Fransız modasını takip ederlerdi. Diğer kadınlar entari ve şalvar giyerler ve sokağa ferâce yaşmakla çıkardı ki, İslâm kadınları gibi yüzlerini örtmezlerdi.

KAHVEHANE VE TİYATROLAR

«O devirde gezinti yerleri pek mahduttu. Yaz akşamları Beyoğlu'nun ileri gelen aileleri, Taksim bahçesinin ilerisinde dar bir sokaktan geçerek, Bella Vista denilen kahveye giderler ve ancak kendisine güvenen bazı delikanlılar Küçük Ihlamur'a kadar uzanırlardı.

«O devirde Beyoğlu'nda pekçok kahve-

Tranvayların işlediği devirdeki Beyoğlu'ndan bir görünüş.

hane vardı. Bunların o devre göre en asrîsi «Café Riche = Kafe Riş», «Café Tortoni» ve «Café Valori» idi. Bunlardan yalnız Valori kahvehanesine Beyoğlu'nun pek yüksek tabakasına mensup kadınlar nâdiren girebilirlerdi. Kahvehanelerin müdavimleri ezcümle kışın, bekârlardı.

«Müzikholler ve kafe şantan'lar, bu tarihlerden çok sonra açılmıştır. O devirde Naum adında bir Hıristiyan idaresinde, Avrupa'dakilerin ikinci ve üçüncü derecelerinde bir tiyatro vardı. Bu tiyatroda temsiller Fransızca ve İtalyanca verildiği için, müdavimleri tabiî ecnebîlerle bu lisanları bilen yerlilerdi.

«Bu tiyatronun müdürü Naum, Osmanlı vezirlerinden olup, hariciye müsteşarlığında ve Cebeli - Lübnan mutasarrıflığında bulunmuş olan Naum Paşa'nın babası idi. Bu tiyatro, 1870 tarihindeki büyük yangına kadar muntazam temsilleri ile mümkün mertebe rûhî gıdasını temine çalışmıştır.

«1861 tarihinde, bir Yunan dram kumpanyası, Istanbul'a gelerek, Beyoğlu'nda muntazam temsiller vermiş ve pek büyük rağbete mazhar olmuş olduğu için, bu kumpanya, her sene kış mevsiminde Istanbul'a gelirdi. Beyoğlu'nun belli başlı eğlence yerleri bu saydığım kahvehaneler ve tiyatrodan ibaret.

«Gerçi kaptan Mihal ve kaptan Vangel adlarındaki kimseler idaresinde muntazam kumarhaneler de vardı, fakat kumar, o zamanlar şimdiki gibi taammüm etmemişti, bu kumarhanelerin müdavimleri ayak takımından kimselerdi.

«İçtimaî mevki sahibi hiç bir fert, o batakhanelerin önünden bile geçmezlerdi».

«Ahmed Midhat Efendi «Bir Fitnekâr...» adındaki uzun hikâyesinde, Mümtaz Bey adında kibar bir Istanbullu'nun, Manastır adındaki Yezîdî kölesinin portresini çizerken, Istanbul'da alafrangalık düşkünlüğünün başlangıcına ve bu yolda Beyoğlu'nun ehemmiyetine iki satırla temas ediyor, fakat bir tarih rakamı kaydetmiyerek « o zamanlar» demekle iktifa ediyor, alafrangalığa düşkün genç kölenin portresi şudur:

«Bu çocuk o zaman, 17 - 18 yaşlarında bir şey olup, aslı Yezîdî ise de, buğday renkli benzi üzerinde üzüm gibi kara gözler, kuzgunî siyah kaşlar ve saçlar ol kadar halâvetbahş idi ki, Hanım Efendi, şayet Beyin bu çocuğa alâkası vardır diye gözünde ok olsa, atıp Mansur'a vuracak mertebede idi. Uşak, Karabacak da yirmi beş yaşında, genç bir adam olup, Mansur'a ol kadar muhabbeti var idi ki, Mansur hakkındaki hissiyatını gönlünde mukayese ettikçe, âlemde aşkın alâka dirler bir şey varsa, o da, benim Mansur hakkındaki hissim olmalıdır, derdi.

Mansur'un her meziyetine zamîmeten bir de nezafeti vardı ki, 'o zamanlar Istanbul'un henüz ibtiâyi ibtilâsı olup, halk Beyoğlu'nda bir saç taratmak için 20 kuruş perukâr ücreti verdiği hâlde, bizim Mansur, Istanbul'un en hücrâ ve herşeyden mahrum olan bir mahallinde, her levazımı bizzat kendisi hazırlayarak Beyoğlu Frenkleri'nden bile daha alafranga ve daha süslü gezerdi».

BEYOĞLU'NDA KURTLAR

Ahmed Midhat Efendi, geçen asrın Beyoğlu bekâr hayatını ve bekâr pansiyonları ile Beyoğlu otellerini «Bekârlık Sultanlık» adındaki uzun hikâyesinde anlatmaktadır.

Yine Ahmed Midhat Efendi, «Yeryüzünde Bir Melek» adındaki romanının ilk satırlarında bir kış gecesini târif ederken, 1845 - 1850 arasında Beyoğlu'na kurtların hücum ettiğini yazıyor; bu da, geçen asır ortalarında Beyoğlu'nun Taksim'den öte kısmının kırlık olduğunu gösterir, romancı 1844'te doğmuş olduğuna göre, dayandığı rivayetler kuvvetli olmak gerekir.

Geçen asır sonlarının Beyoğlu'nu en canlı tasvir eden muharrirler arasında Ahmed Rasim ile Sermed Muhtar Alus'u bilhassa hatırlamak lâzımdır. O güzel yazılar, bu ansiklopedide, Beyoğlu'nun tarihine geçmiş müesseselerin müstakil maddelerine alınmışlardır.

Muhafazakâr Müslüman Türkler'in nazarında Beyoğlu, son zamanlara kadar bir fuhuş ve rezâlet âlemleri yeri görülürdü; bir gencin Beyoğlu'nda dolaşması, onların nazarında iffetşiken bir hadise idi. Galatasaray sultânîsi, Beyoğlu'nda olduğu hâlde, Darüşşafaka talebelerinin köprüyü geçmesine tahammül edemezdi. Darüşşafaka'dan yetişmiş Ahmed Râsim anlatıyor:

«Derslerime çalışmakla beraber, başka şeylere de göz atıyor, kulak veriyordum. Diğer taraftan müdîr-i mektep de gözümüzü açacak, fikrimizi uğraştıracak vesîleler buluyordu. Meselâ, her izin günü bizi dîvânhanede topluyor, nasihat yollu sözler söyledikten sonra:

«— Galatasaray'a, Beyoğlu'na geçilmeyecek... Semti olanlar bile ora sokaklarında gezemeyecek!... diyordu.

«Acaba Galata ile Beyoğlu nasıl mahalledir ki, gidilmesi memnû?... Bu tenbih hepimizi uyandırıyor idi» (Ahmed Râsim, Muharrir, şâir, edîb). Beyoğlu piyasaları geçen asır sonlarında alafranga düşkünü Türk gençlerinin cuma ve pazar günleri hemen yegâne eğlenceleri idi. Servet-i Fünûn sahibi Ahmed İhsan Tokgöz şunları yazıyor: «Pazar günü arabalara, atlara binip, yahut, daha sade olarak ele baston, şemsiye alıp, Beyoğlu cihetinden istifadeye şitâbân olanlar, kendi kendilerini tebrik etmişlerdir; bunun sahne-i tezâhürü de tabiî Beyoğlu Cadde-i Kebîri'dir. Tünel meydanından Şişli'ye kadar olan cevelângâh, iğne atılsa yere düşmeyecek şeklini almış idi».

Geçen asır içinde Beyoğlu piyasaları, üzerine, Istanbullu bıçkın ağzından çıkmışa benzer güzel bir türkü vardır; mısrâlar, Beyoğlu meftûnu genç küçük beylerin, o eski kabadayıların gözüne biraz tuhaf görüldüğünü açıkça belirtmektedir:

Beyoğlu'nda gezersin
Aldırmayıp geçersin
Sevdiceğim, yavrucuğum
Niçin niçin beni üzersin
Ah... ah...
Tıkır tıkır da sen bana gel
Şıkır şıkır da sen bana gel

Beyoğlu'nda gezersin
Gözlerini süzersin
Sevdiceğim, yavrucuğum
Niçin niçin beni üzersin
Ah... ah...
Tıkır tıkır da sen bana gel
Fıkır fıkır da sen bana gel

Beyoğlu'nda gezersin
Kâkülünü dökersin
Sevdiceğim, yavrucuğum
Niçin niçin beni üzersin
Şıkır şıkır da sen bana gel
Tıkır tıkır da sen bana gel

II. Abdülhamid devri sonlarının sahne yıldızlarından kantocu Büyük Şamram'ın Hüzzâm bir kantosu vardır, şudur:

Beyimin gelişi hoştur
Galiba cepleri boştur
İspir çal kamçıyı koştur
Bulaşıktır beyim benim
Sarmaşıktır beyim benim
Gözlerin kara karası
Hanımların maskarası
Âşıkının yüz karası.

O devrin şık beylerinin tehzil yolunda söylenmiş olacak bu kanto; ayak takımı, tulumbacı gürûhu tarafından pek tutulmuştu. Devrinin hakikaten pek dilber bir

yosması olan Kantocu Peruz ise, bu rağbeti görünce, pek kıskanç bir kadın olduğu için, ortaya hemen bir taklidini koydu, Peruz, Şamram'dan sanatça üstündü, Şık beyi'ni Beyoğlu'nun akşam piyasasına çıkardı ve okuduğu kanto, Şamran'ınkini bastırdı:

Beyoğlu'nun her akşam
Piyasası pek hoştur
Benim güzel beyimin
Gaaliba cebi boştur...

.....

Beyoğlu piyasası
Pek hoştur dolaşması
Soyuldum soğan gibi
İşte kesenin dibi

Vay vay vay vay pek yandım
Yazık ki pek geç uyandım

«RUS ATEŞİ»

1918 mütarekesinin kara günlerinde İstanbul'da bulunmuş Paul Herigo (?) adında bir Fransız'ın «Rus Ateşi» adlı romanında, Beyoğlu'nun bir tasviri vardır; bu romanı dilimize terceme eden Ahmed İhsan Tokgöz, «Yalnız isimleri değiştirilmiş hakikî roman» diyor:

«Beyoğlu'nda o muhite kendini beğendirmek isteyen gençler, mutlaka her gece sabahlara kadar dolaşmalı ve gezmelidir. Acaba Moskoflar İstanbul'a akın edip birtakım barlar açmadan, gece eğlencesine muhtaç olanlar ne yapıyormuş?

«Beyoğlu'nun kafe konser ismi altındaki mahalleri ve eğlence yerleri, çok âdî şeylerdir. Oralarda, Romanyalı sadâsı bozuk aktörler, Fransa'dan dökülmüş kötü şantözler, garip şiveli Danimarkalılar, Japonya'dan gelme canbazlar... fakat hepsi başka yerlerde zor geçer mahlûklardır.

«Sinemalar, dünyayı devretmiş, aşınmış filmler gösterir; ve bu filmleri arka arkaya mütemadiyen işletir. Beyoğlu'nun Rumları, ellerindeki pastırma, sucuk ve ekmeği yiyerek, sinemaya dolar, para verdim ve iyi anlayayım diye, aynı filmi birkaç defa seyreder.

«Bu filmlerin çoğu, muhtelif memleketlerde yapılmış olduğu hâlde, ekseriya Fransa'dan gelmiş diye ilân edilir. Buradaki sinemaların orkestraları pek fena değildir.

«Tiyatro yok gibidir. Paris'in Jimnaz tiyatrosundan gelmiş diye ilân edilen Matmazel Martte Résine, Felemenk şiveli bir yabancı idi. Bir gün Perapalas Oteli'nin yemek salonunda Batarciyan ismindeki tırnakları kirli esvabı yağlı bir Ermeni'nin sofrasında idi.

«İşte Moskoflar gelip lokanta, konser, bar, kahve ve kumarhane açınca, Beyoğlu'nun bir eksiğini tamamlamış oldular. Ekserisi Yahudi Moskoflar tarafından çok zekâ ile idare olunan bu yerlerde Ruslar'a mahsus olan müteşebbis, gece hayatı ve eğlencesini bulmak kabildir. İstanbul'da Vrangel Ordusu artığı olarak gelmiş kibar Moskof kadınları garsonluk yapıyor. İçlerinde kibar takımına mensup olmayanlar da var, bunların bile kibar olmadığını, asıl kibarlar söylemeye tenezzül etmiyor.

«Ekseriya zâbit rütbesinde olan kocalar, lokanta ve barlarda kapıcı, barcı ve kumar memuru, piyanist vazifesini görürler, fakat zevcelerinin bulunmadığı yerlerde çalışmazlar, kadınları kendilerinden uzak ve serbest bırakırlar. Sabahın saat ikisinden sonra her koca, karısını diğer barın kapısında bekler, beraberce evlerine giderler.

«Rus kadınlarının buralara gelmesi bir şeye daha yaramıştır; bu zavallı mahlûklar fakir hayata katlanmamak için lövanten veya Rum, veyahut Yahudi zenginlerinin iltifatlarını kabûl etmişler ve altı ayda onları soyup soğana çevirdikleri gibi onlara hadlerini bildirmeyi öğretmişler, paralarını ellerinden almak için bu kaba adamları, odalarına kabûl etmeden, ellerindeki sigaralarını olsun atmaya mecbur etmişlerdir».

Birinci Cihan Harbi sonunda kara işgal günlerinde Beyoğlu Rumları'nın şımarıklığı, İstanbul tarihine geçmiş acı hakikattır.

O zamanlar millî şuurumuz olan fese hakaret, her vesile ile hergün pekçok görülen vak'alardandı. Duygulu insan için Beyoğlu'na çıkmak bir ıztırap teşkil ederdi.

Fransız Millî Şuûrunun Bayrağı

Jeanne d'Arc

Yazan: Hilmi Daregenli

FRANSA Kralı V. Charles, İngiltere ile arasında geçen Yüz Yıl Savaşı'nın (1337 - 1453), Fransa için felâketlerle geçen ilk dönemine kazandığı zaferlerle son vermiş, memleketin yarısına yakın bir kısmını işgal etmiş bulunan İngilizler'i Fransa'dan kovmuş; askerî, siyasî, iktisadî alanlardaki büyük başarıları ile krallığa eski itibarını kazandırıp, şerefli mevkiine oturttuktan sonra, 16 eylül 1380'de hayata gözlerini kapamıştı.

Oğlu, VI. Charles unvanıyle kral olduğu zaman, rüşt çağına erişmemiş olduğundan, amcalarından ve dayısından kurulan nâibler heyetince temsil edildi.

Kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen nâiblerin idaresi Fransa için yeni bir felâket döneminin başlangıcı olmuştu. İç karışıklıklar, Flandre isyanları, Armagnac'lılar ve Burgonyalılar'ın kardeş kavgaları birbirini takib ederken, bu durumlardan faydalanan İngilizler, muhtelif zamanlarda Fransa'ya yaptıkları çıkarmalarla Fransa'yı tekrar istilâ ettiler.

Jeanne d'Arc'ın eski bir yazma eserdeki resmi.

Kral, rüşt çağına erince, babasını örnek alarak çalışmalara başladı ise de, az zaman sonra çıldırması, buna rağmen 30 yıl bu hâliyle tahtta bir kukla kral olarak oturtulması Fransa'yı tarihinde hiçbir zaman düşmediği felâkete sürükledi.

FRANSA'NIN İNGİLTERE'YE BAĞIŞLANMASI

Kraliçenin ve Burgonya dukasının ellerinde oyuncak olan hasta kral, 20 mayıs 1420 tarihinde İngilizler'le utanç verici Troyes andlaşmasını yaptı: VI. Charles kızı Catherine'i İngiltere Kralı V. Henri ile evlendiriyor, kendisinden «sözde veliahd» diye bahsedilerek meşrû oğlu olmadığı îmâ edilen veliahd Charles, Fransa krallık tacının vârisliğinden çıkarılarak İngiltere Kralı V. Henri Fransa tacının vârisi olarak kabûl ediliyordu. Veliahd Charles, zaten bu hâdiseden evvel tamamen Burgonya dukasının sözünün geçtiği Paris'ten bir fırsatını bulup, taraftarları ile kaçmış, düşmanın elinde bulunmayan Bourges şehrine yerleşerek, kral nâibi unvanını almış bulunuyordu.

İngiltere Kralı V. Henri, hasta kral VI. Charles'dan evvel öldüğü için vârisi seçildiği Fransa tahtına oturamadı. VI. Charles, İngiltere Kralı V. Henri'den 2 ay sonra ölünce, İngiltere Kralı V. Henri'nin oğlu sekiz aylık bir çocuk olan VI. Henri Paris'te İngiltere ve Fransa kralı olarak ilân edilirken, babasının ölüm haberini Bourges'da alan veliahd Charles, kendisini VII. Charles unvanı ile Fransa kralı ilân etmişti.

Fransa krallarının takdis törenlerinin yapıldığı Reims şehri İngiliz işgal bölgesinde bulunduğundan Fransa kralı unvanının tescili demek olan törenin yapılabilmesi mümkün değildi. İngilizler VII. Charles ile bu sebepten dolayı uzun müddet Bourges kralı diye alay edeceklerdi. Kaderin, Fransa'nın başına getirdiği deli bir kralın çevresindeki hainlerin tertibi ile Fransa'yı İngiltere krallarına bağışlayan, acıklı olduğu kadar utandırıcı olan Troyes andlaşmasını bertaraf ederek Fransa'yı kurtaracak olan, kendisi ile Bourges kralı diye alay edilen, bedenen mariz, çelimsiz, veçhen sevimsiz, zevkine düşkün bir yaradılışta olan VII. Charles mı olacaktı?

VII. Charles, kendisini kral olarak ilân ettiği zaman, 19 yaşında bulunuyordu. Emri altındaki kuvvet, sadık bir avuç Armagnac'lı ile parası olduğu zaman kiralıyabildiği ücretli askerlerden ibaretti. Fransa'nın düşman tarafından henüz istilâ edilmemiş orta ve güney bölgeleri ona tâbî gibi görünüyorsalar da, otoritesi bu bölgelerden asker toplayabilecek kudrette değildi. Kuzey Fransa tamamen İngiliz ve Burgonya hâkimiyeti altında bulunuyor, İngiliz kralı VI. Henri Paris'te, Kuzey Fransa'da, Fransa kralı olarak tanınıyordu. Fransa açlık, sefalet ve asâyişsizlik içinde kıvranırken, İngilizler'in Fransa topraklarını, İngiltere ve Fransa kralı ilân edilmiş olan VI. Henri nâmına işgalleri, planlı bir şekilde devam ediyordu. İngilizler'in işgal bölgelerinde yaptıkları zulümlerden halk evlerini, topraklarını terkedip ormanlara göç etmekle, çekilen acıların etkisi gittikçe gelişen direnmelere de yol açmaktaydı. Normandiya direnmeleri, İngiltere kralının Fransa'da kral nâibliğini yapan Bedford dükası ile Burgonya dükasının yaptığı işbirliği neticesi şiddetle bastırılıyor, düşman hareketine karşı VII. Charles'ın açtığı iki sefer başarısız geçiyor, 1424 yılında yaptığı bir müdahelede kuvvetleri Bedford tarafından Verneuil'de eziliyordu.

VII. Charles, krallığını takviye etmek için, her çareye başvuruyordu. Fransa'ya karşı daima düşmanla işbirliği yapan Burgonya dukası ile barışma teşebbüsüne dahi girişti. Fakat, bunun için zaman çok erkendi; teşebbüs neticesiz kaldı. Anjou dükasının kızı ile evlenmek istedi ve bu arzusunda muvaffak oldu. Burgonyalılar'ın karşısında Fransız millî cephesini temsil ettiklerine şüphe olmayan Armagnaclılar'ın tuttuğu kral, gün geçtikçe muztarip Fransa halkının düşmana karşı beslediği kin ve intikam duygularının bir senbolü hüviyetini alıyordu.

ORLEANS'IN MUHASARASI

İstilâ hareketlerini muntazaman devam ettiren İngilizler, 1425 yılında Maine bölgesini de ele geçirdikten sonra, 1428 yılında Orléans'ı kuşattılar. Orléans; düşmanın istilâ ettiği toprakların en güneyinde bulunan ve VII. Charles'ın elinde kalan merkezî Fransa'nın kilit noktasını

Jeanne d'Arc'ı gaaibten sesler duyarken temsil eden bir tablo.

teşkil eden müstahkem bir mevki idi. Orléans'ın düşman eline düşmesi, VII. Charles'a sadık kalmış ve henüz istilâya uğramamış, merkez ve güney eyâletlerinin İngilizler'in eline geçmesi ile sonuçlanabilirdi. Düşman, Fransa kralının hükmü altında bulundurduğu toprakların kapısı hükmünde bulunan bu şehri zaptetmek için her türlü fedakârlığı göze almıştı. Salisbury, Talbot, Suffolk gibi ünlü İngiliz kumandanları, kuşatma hareketini yönetiyorlardı. Orléans, İngilizler tarafından inşa olunmuş müstahkem kulelerle çevrilerek gelecek herhangi bir yardıma mani olmak tedbiri alınmıştı. Şehir, düşmana karşı cesûrâne, azimli bir savunmaya geçti. Aylar geçiyor, savunmanın başarıyle sonuçlanacağı ümitleri gittikçe zayıflıyordu.

Orléans'ın yaptığı savunma 6 aya yaklaşıyor, hiçbir yerden yardım alamadan devam ediyordu. Ancak, son anda mucize olarak kabûl olunabilecek bir olay, Orléans'ın kaderi ile beraber, Fransa tarihinin akışını da değiştirecekti. Bu olay, Orléans savunmasının çökmeye yüz tuttuğu kara günlerde Orléans Bâkiresi diye adlandırılan Jean d'Arc'ın meydana çıkması ile gerçekleşecekti.

JEANNE D'ARC (ORLEANS BÂKİRESİ)

Fransa'nın içinde bulunduğu bu karanlık dönemde, halk arasında, çok yaygın bir inanç vardı: «Bir kadın tarafından batırılmış (1) Fransa'yı, at üstünde silâhlı olarak gelecek bir bâkire kurtaracaktır».

Jeanne, takriben 1412 yılında Champagne ile Lorraine eyâleti sınırında bulunan Domrémy köyünde, fakir bir köylü ailesinin kızı olarak doğmuştu. Annesi Elizabeth Romée ile babası Jacques d'Arc dürüst, namuslu, dindar kimselerdi, kızlarını da öyle yetiştirmişlerdi. Doğduğu ve çocukluk çağını geçirdiği köyü, Vaucouleurs senyörlüğüne tâbî bölgede bulunuyordu. Vaucouleurs senyörlüğü, İngilizler'le Bourgonyalılar'ın hâkim bulunduğu bölgede olmakla beraber, senyör, işgal altında bulunan birçok bölgelerin senyörleri gibi Fransa kralı taraftarıydı.

Jeanne, çocukluğundan itibaren savaşın getirdiği her türlü felâket ve sefaletin şahidi olmuş, bir teselli kaynağı olarak, dine daha büyük bir aşk ile bağlanmış, sarsılmaz bir îmâna sahip, dini bütün bir genç kız olarak yetişmişti. Jeanne, tarihlerin nakline göre, 1423 yılının bir yaz günü, bahçesinde otururken ansızın parlak bir ışık görmüş ve kulaklarına şu telkinler gelmişti:

«Jeanne iyi ol, sana Allah tarafından yardım için geliyorum. Allah sana yardım edecektir».

Genç kız bu sesleri tanımış olduğu kanaatine vardı. Bu ses, büyük sevgi duyduğu azizlerden birinin sesiydi. Başka bir defasında şunları işitti:

«Jeanne, Fransa'yı kurtar, ona krallığını iade et».

Jeanne, 4 sene daima bu sesleri duydu. Duymakta olduğu teşvik edici telkinlerin etkisiyle harekete geçmeye karar verdiği zaman Jeanne on altı yaşında bulunuyordu. Siyah saçlı, güler yüzlü, boyu bosu yerinde, iyi kalpli kızın, kendisine telkin edilen görevi yerine getirmesi nasıl mümkün olabilecekti? İlk zorluk babası tarafından gösterildi. Babası onun silâhlı adamların arasına karıştığını gör-

1) VI. Charles'ın karısı, Kraliçe Isabeau kastediliyor ki, Troyes Andlaşması'nın Burgonya dükası ile beraber başlıca sorumlusu idi.

Ortaçağ'daki savaşlardan birini temsil eden eski bir gravür.

mektense ölmesini tercih ediyordu. Nihayet amcasının delâletiyle, Vaucouleurs kumandanı Baudricourt'a başvurdu.

Kadın elbisesi ile Vaucouleurs'a gelen Jeanne'a inanan birkaç taraftarı, ona bir at, silâh ve erkek elbisesi temin edebilmesi için lâzım gelen yardımı yaptılar. Saçlarını da saray hademeleri şeklinde kestiren Jeanne'a, kumandan Baudricourt bir de kılıç verdi. Jeanne 1429 yılının 23 şubatında Chinon'a doğru yola koyuldu. Vaucouleur'de tanıyıp, itimat eden şövalye adayı Jean de Metz ile beraber, altı kişiyi bulan silâhlı bir grup da kendisine refakat ediyordu. Düşman ve haydutların daimî tehdidi altında bulunan 200 kilometrelik bir mesafeyi aşarak, İngiliz işgalindeki topraklardan Fransa krallığı sı-

nırına varmak gerekiyordu. Sapa geçitlerden geceleri de yol alarak olaysız geçen 11 günlük yorucu yolculuktan sonra küçük kafile 6 martta Chinon'a vâsıl oldu.

Evvelâ, kralın itimad ettiği kimseler tarafından sorguya çekildi, sonunda kral, Jeanne'ı huzuruna kabûl etmeye razı oldu.

Jeanne, kendi ifadesine göre, meşalelerle aydınlatılmış 300'den fazla şövalyenin hazır bulunduğu büyük bir salonda huzura kabûl edildi. Kral kasten senyörlerin arasına karışmış bulunuyor, bunların arasında kendisinin Orléans bâkiresi tarafından tanınıp tanınmıyacağını merak ediyordu. Fakat Orléans bâkiresinin onu arasında bulunduğu senyörlerin içinde tanıması zor olmadı. Hiçbir çekingenlik göstermeden krala doğru ilerledi ve önünde diz çökerek onu saygı ile selâmladıktan sonra kendisinin Allah tarafından gönderilmiş bir haberci olduğunu, Orléans'ın düşman muhasarasından kurtarılması ve Fransa kralının Reims'de takdis töreninin yaptırılması için Allah tarafından görevlendirildiğini, kralın kendisine lâzım gelen yardımı verdiği takdirde bu işleri başaracağını söyledi.

Gereken askerî kuvvetin verilmesi için yalnız verdiği cevaplarla yetinilmeyeceği, kendisine bu mukaddes görevin verildiğini ispatlar bir kehânet, bir mucize göstermesi istenince, Jeanne:

— Ben Poitiers'ye Allah adına bir mucize göstermeye gelmedim. Beni Orléans'a gönderin size orada ne mucizeler için gönderildiğimi göstereceğim, dedi.

Nihayet kraliyet meclisi, onu, askerî bir kuvvetin başında Orléans'ın imdadına göndermeye karar verdi. Jeanne, görevinin senbolü olarak yaptırdığı bir sancağı eline alarak, kralın verdiği kuvvetlerle Orléans'ı kurtarmak için hareket etti.

ORLEANS'IN KURTARILMASI VE KRALLIK TÖRENİ İÇİN REİMS'E HAREKET

Şehri kuşatan düşman askerinin sayısı pek fazla olmadığından, bazı yerlerde açık noktalar kaldığı görülüyordu. Barış teşebbüsleri cevapsız kalan Jeanne, cüretli olduğu kadar, cesurâne bir hareketle adedi pek az bir öncü birliğinin başında düşman hatları arasında, açık kalmış bir noktadan Orléans'ın içine sızmayı başardı. Aylardır düşman istilâsına kahramanca karşı durduktan sonra, teslim olmak için İngiltere kralının müttefiki Burgonya dükasına bile müracaatı düşünmeye başlamış Orléanslılar, onu, büyük bir heyecan ve sevinç gözyaşları ile karşıladılar. Jeanne'ın bu cesurca hareketi, kırılmış mânevîyatlarını derhal düzeltti. Allah tarafından imdatlarına gönderilen genç bâkireyi görmek, bağırlarına basmak, hiç değilse ona dokunabilmek, hattâ binmiş olduğu beyaz atı okşamak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Birkaç gün sonra, gönderilen ordunun büyük kısmı de Orléans'ın önüne gelmişti. Ana kuvvetlerin imdada gelmesiyle çetin bir savaş başladı.

4 mayıstan itibaren kızışan savaş, düşmanın bütün çabasına rağmen, süratle Fransız kuvvetlerinin lehine dönmeye başladı. İngilizler'in, şehir etrafına inşa etmiş oldukları kuleler, Fransızlar'ın saldırısı karşısında teker teker düşmeye başladı. Büyük kayıplara uğrayan düşman, 8 mayıs pazar günü birçok savaş malzemesini ve yiyeceklerini de bırakarak, 6 aydan beri kuşatmış oldukları Orléans önünden çekilmek mecburiyetinde kaldı. Orléans'ın kurtuluşu, bütün Fransa'da geniş yankılar yarattı. Halk, Jeanne'ın bir azîze olduğuna iyice inanmış, onu, kendilerine, ümit ve cesaret veren bir kurtarıcı olarak kabûl etmişti.

Jeanne'ın görevinin tamamlanması için düşman elinde bulunan Reims şehrinde, VII. Charles'ın krallığının takdis töreninin yapılması kalıyordu.

Sonunda bu da başarıldı ve 16 temmuzda Reims'e giren VII. Charles, 17 temmuzda, Jeanne'ın da hazır bulunduğu tarihî Reims Katedrali'nde taç giydi.

Daha sonra Paris'e yapılan hücum, kralın geri dönme kararı üzerine neticesiz kaldı. Kralın nezdinde büyük itibar görerek o kışı geçiren Jeanne, 1430 baharında Burgonyalılar'ın Compiègne şehrini kuşattıklarını haber alınca, kimseye haber vermeden, birkaç silâh arkadaşı ile birlikte Compiègne yolunu tuttu. Compiègne önüne geldiği 23 mayıs günü akşamına doğru, kendi kuvvetlerinin bir ricat hareketini korurken esir edildi. Jeanne'ı elinde bulunduran Burgonya taraftarı senyörlerden Jean de Luxembourg, onu altı

ay muhafaza ettikten sonra, 10.000 altına İngilizler'e sattı. Esâretinin yankıları, başarılarının yankılarından daha az olmadı. Onun âkıbetine bütün Fransa ağlıyor ve kurtarılması için âyînler tertip ediliyordu. VII. Charles'ın fidyesini vererek Jeanne'ı esâretten kurtarmak için hiçbir teşebbüste bulunmamasının gerçek sebebi, bugüne kadar çözülmüş değildir. Bilinen şu ki, kralın çevresindeki müşavirler, Jeanne'ı daima kıskanmış, bu genç bâkirenin bütün Fransa'ya yayılmış şöhreti, halkın onu bir evliyâ mertebesine yükselterek gösterdiği üstün saygı ve sevgi karşısında endişeli ve ihtiyatlı kalmışlardı.

JEANNE D'ARC'IN MUHAKEMESİ...

Jeanne d'Arc'ın muhakemesi, Rouen'de görüldü. İngilizler onu bir îmânsız, bir büyücü olarak ilân ettiklerinden, din adamlarından kurulmuş bir kilise mahkemesinin huzuruna çıkardılar. Mahkeme başkanı, İngilizler'e yakınlığı ile tanınmış Beauvais piskoposu Pierre Cauchon'du. Birçok piskopos ve ilâhiyatçı da kurulda yer almıştı. Mahkeme, Jeanne d'Arc için çok ağır şartlar altında başladı. 12 saat aralıksız sorguya çekildiği oldu. Suçlanmasına delil olabilecek cevaplar alabilmek için, hatıra hayale gelmeyecek sorular soruluyordu. Bütün soruları açık kalplilikle cevaplandıran Jeanne d'Arc'ın ağzından, kendisine yakıştırılan suça delil olabilecek bir beyan alınamıyordu. Delil toplamak için Domremy'ye gönderilen heyet de, eli boş dönmüştü. Jeanne d'Arc'ı tanıyan köylüleri, onun saf, temiz, dindar bir kız olduğunu beyan ediyorlardı. Hiç olmazsa, müebbed hapsine karar alınabilmesi için, ondan, günahlarına tövbe ettiğine dair bir vesika almak istediler. Jeanne'a, böyle bir itirafnâme imzalamadığı takdirde, derhal diri diri yakılmak suretiyle idam edileceğini bildirdiler. Sonunda, tövbekâr olduğuna dair bir itirafnâmeyi imzalattılar. Jeanne tövbekâr olmuş, erkek elbisesini çıkararak kadın elbisesi giymeyi de kabul etmişti. Mahkeme başkanı Cauchon, Jeanne'a imzalattığı vesikaya dayanarak onu müebbed hapse mahkûm edebilecekti. Hakikatte de böyle oldu. Mahkemenin ilk kararında, Jeanne'ın yalan iddialarda bulunmak, başkalarını delâlete sevketmek, bâtıl kehânetlerde bulunmak, irtidât etmek gibi suçlardan günahkâr olduğuna karar veriyor, fakat onu, alenen tövbe etmiş bulunduğundan, müebbed hapse mahkûm ediyordu.

Bu karar, Jeanne'ın idamını bekleyen İngilizler'i son derece öfkelendirdi... Beauvais piskposunu, Jeanne'ı himaye etmiş olmakla suçlamaya kadar gittiler. Mahkeme heyetine dahil rahipler ölümle tehdit edildiler.

Bu feveran uzun sürmeyecek, Jeanne'ın birkaç gün sonra alacağı tavır, dâvânın İngilizler'in istediği gibi sonuçlanmasını temin edecekti. 24 mayısta alınan karardan 3 gün sonra onu hapishanede ziyaret eden piskopos, Jeanne'ı tamamen değişmiş buldu. Jeanne, tekrar erkek elbiselerini giymişti. Vaadini niye tutmadığını sordukları zaman, erkekler arasında kaldığı müddetçe erkek elbisesi giymesinin yakışık alacağını söyledi...

Jeanne'a âdetâ yeniden bir cesaret gelmişti. Kendisine gelen sesleri inkâr ettiğini söylemediğini, imzaladığı itirafnâmeyi, yakılmak korkusu ile imzaladığını söyledi. Her ne kadar tövbe etmişse de, Allah'a ve îmânına aykırı hiçbir şey yapmadığını söyledikten sonra ilâve etti:

Jeanne d'Arc'ın Rouen'da hapsedildiği kule.

«Şimdi diyorum ki, o zaman, Allah'ın tövbekâr olmamı istediği şeylerden başka hiçbir şeye tövbe etmek niyeti ile hareket etmemiştim. Hâkimlerim isterlerse tekrar kadın elbiseleri giyebilirim. Fakat bundan ötesine gelince, hiçbir şey yapmam...»

Jeanne bu hâli ve beyânıyle kilise kanunlarına göre, tövbesini inkâr ederek dinsiz durumuna girmişti. Kilise kanununda bu suçun cezası, diri diri yakılmaktı. Yeni durum, İngilizler'in itimadını kaybetmek tehlikesi ile karşılaşmış olan Beauvais piskoposunu çok sevindirmişti. Şimdi rahatça onun idamına karar verecek ve İngilizler'i de memnun ederek Rouen başpiskoposluğunu elde edebilecekti. 28 mayısta yapılan hapishane ziyaretinden hemen sonra çıkarılan kararda, birçok mucip sebep gösterildikten sonra, Jeanne'ın kimliği şöyle niteleniyordu: «Kendisine bazı ilâhî ilhamlar olduğunu, yalan yere iddia eden bu şahıs, tehlikeli bir müfsit, büyücü kadın, Allah'a ve azizlere söven ve Allah'ı, mukaddesatı tezyif eden, ilâhî kanuna, mukaddes kitaba, kilisenin emirlerine karşı günahkâr ahaliyi ayaklandıran, zalim, dininden dönen, nifakçı, îmân yolundan sapmış bir insan».

Sonunda Jeanne, diri diri yakılmak suretiyle idamına hüküm verilerek, sivil idareye teslim edildi. Sivil idareyi temsil edenler ise, İngilizler'den başkası değildi.

JEANNE D'ARC'IN İDAMI...

Jeanne d'Arc hakkındaki diri diri yakılma cezası, 1432 yılı baharının mayıs ayının otuzunda Rounen'in eski pazar meydanında infaz edildi. Günün erken saatlerinden itibaren, meydanın çevresini kalabalık bir halk kitlesi doldurmuştu. Biraz sonra geçecek olan dramın bütün aksesuarı erkenden hazırlanmış bulunuyordu.

Meydanın ortasında, suçlunun üzerinde yakılacağı sehpa ve odun yığınları yer alıyordu. Meydana nâzır suçlu sehpasının karşısında da, infazı izleyecek kumandan, hâkim ve diğer ilerigelen kişiler için yüksekçe, balkonumsu bir yer inşa edilmişti. Biraz sonra, hükmü veren mahkemenin başkanı Beauvais, piskoposu ve maiyeti ile İngiliz idare adamları, kendilerine ayrılmış mahalde yerlerini aldılar.

Jeanne, idam olunacağı yere, dinsizlerin infaza götürülürken başlarına giydirilmesi âdet olan kâğıttan taç başında olduğu hâlde getirildi. Taçın üzerine «tekrar dalâlete sapan dinsiz» ibaresi okunuyordu. Bir rahibin vaaz yollu okuduğu uzun bir nutuktan sonra, Jeanne d'Arc'ın o sabah hücresinden çıkarken, «Senin yüzünden öldürülüyorum. Allah huzurunda senden dâvâcı olacağım» dediği, hâkim Cauchon, yüksek sesle Jeanne'ı mahkûm eden mahkeme ilâmını okudu.

Jeanne ise, dua etmekle meşguldu. Meydanı dolduran halkın heyecanı son haddini bulmuştu. Mahkeme heyetinde bulunanların bir kısmı da dahil, çok kimse gözyaşı döküyordu. Cellâtların, odun yığınları ile çevrili sehpaya çıkardıkları Jeanne, metânetinden birşey kaybetmiş görünmüyordu. Bir haç istedi. Bir asker, iki değnekten yaptığı haçı ona uzattı. Jeanne, bunu hürmetle göğsüne bastırdı. Ölünceye kadar nazarlarını ayırmayacağı bir haçın da karşısına dikilmesini istedi. Civardaki bir kilise mihrabından getirilen bir haç, karşısına dikilerek arzusu yerine getirildi.

Jeanne, nazarları, karşısındaki haça dikilmiş olduğu halde:

— Hayır... duyduğum sesler beni aldatmış değildir... Bana görevim, Allah tarafından verilmiştir, dediği duyuldu. Bu sözler, odun yığınlarının ateşe verilmesiyle hayatı sönmeden onun duyulan son sözleri oldu. İngiltere kralının kâtiplerinden biri olan Jean Thiessart: «Yazıklar olsun... bir azîzeyi yaktık» demekten kendini alıkoyamadı.

İngilizler, Jeanne d'Arc'ın hayatına son verirken, bütün Fransa'yı etkisi altında bırakmış bir kahramanın sahtekâr bir dinsiz olduğunu milleti önünde ispatlamış olacaklarını sanmışlardı. Halbuki Jeanne d'Arc'a revâ görülen acı âkıbet, onu, milletinin nazarında bir şehid, bir azîze mertebesine yükseltmekle sonuçlandı. Jeanne d'Arc, Fransız birliğinin, Fransız millî şuurunun bir bayrağı oldu. Jeanne d'Arc'ın yakılarak, küllerinin Seine nehrine savrulmasından bir süre sonra, VII. Charles'ın emri ile kurulan bir mahkeme, onun hakkında verilmiş idam kararının, delilsiz olarak, yalan ve iftiralar sonucu verildiği hükmüne varıyor, Jeanne d'Arc'ın mâsumiyetini ilân ediyordu...

Abdülhak Hâmid'in Hayatı Boyunca Oturduğu Evler: 2

Abdülhak Hâmid Tarhan.

Yazan: **FEHAM ÜLGEN**

ABDÜLHAK Hâmid, 1883'ün son aylarında Hindistan'a gider. Bombay Başşehbenderi Hâmid aile fertleri ile birlikte vapurla 20.X.1883'te hareketle 14.XI.1883' de Bombay'a ulaşırlar. Bombay'da İspelanat otelinde üç gün kalırlar.

«Gelerek Bombay'a ondan encâm
Otuz üç sinnimi ettim itmâm.»

Bombay'da kaldıkları sıralarda mevsimlere göre:

Mahim,
Malabarhil (dağlıkta)
Birickendi (kıyıda)
Mathiran (Dağlıkta - Belde-i tuyûr)
Pona (Yeşil ülke)

adlı şehir ve mevkilerde oturmuşlardır.

Bu devrede Hindistan ilhamlarından meydana gelen şiirleri daha sonra «Bunlar Odur» adı ile bir kitapta toplamış ve bastırmıştır.

Fatma Hanım'ın hastalığının, kesinlikle üçüncü devre verem olduğu teşhis edilince, Istanbul'a dönme izni almış, vapurla ancak Beyrut'a kadar gelebilmişlerdir.

(Hâmid, bu arada Hindistan'ın Haydarâbad nizamını, Racor nevvâbını, Ağra'yı, Delhi'yi ve başka yerleri gezmek üzere Hindistan'da bir seyahat icrası iktiza ettiğinden: Baroda'dan Çipor şehrine, Allahâbâd'a geçmiş, Ağra ve Delhi; Rampor Nevvâbını ziyaretle, Rampor'dan Haydârâbâd'a, sonunda da Bombay'a dönmüştür).

BEYRUT (21.IV.1885)

Istanbul'a dönüş için, izinli olarak Bombay'dan vapurla ayrıldıktan sonra, vapurda geçen 20 gün içinde hasta ölüme yaklaştıkça gülüyor ve her gün daha da güzelleşiyor. Hâmid diyor ki:

— Vapurdaki hekim, hastanız yolda vefat edeceğinden, cenaze denize atılacaktır, diyordu.

Refikam bunu hissetmiş veyahut işitmiş miydi ki? Kendisi:

«Kaldım mı demişti yolda bir gün,
Hindistan'ın denizlerinde».

Öyle bir şey olursa, denize atılmamasını, hekimden çok rica etmiş, güçlükle muvafık bir vaad almıştım.

Fatma Hanım, Beyrut'a sağ olarak yetişebilmiştir.

Beyrut'ta vâli olan ağabeyi Nasuhî Bey'in konağına inilmiş, mülhakatını, devr-i teftişten dönen Nasuhî Bey'i görmüş ve görüşmüşlerdir. Fatma Hanım:

— Istanbul'dakilerin hepsine bedel olarak sizi görüyorum, diye ilâhî bir beşaşetle elini öpmüş; kısa bir müddet sonra da vefat etmiştir.

Hâmid:

— Bu haileden sonra, zavallı kadını acele ile toprağa, beni de bîhûş bir hâlde dağa götürdüler, işte o kadar; kırk gün sanki onunla hemcivar ve hemhâl olmak için yer katında bir odada Makber'i yazmaya başladım, diyor. Her gün de, Makbere'yi ziyaret eder.

Makber'de:

«Eyvah ne yer, ne yâr kaldı.
Gönlüm dolu ah-ü zâr kaldı.
Şimdi buradaydı gitti elden,
Gitti ebede gelip ezelden.
Ben gittim, O, hâk-sâr kaldı.
Bir kûşede târümâr kaldı.
Bâkî o enîs-i dilden eyvâh,
Beyrût'da bir mezar kaldı.».

parçası ile başlar.

Fatma Hanım, Beyrut'un «Basta» mezarlığına defnedilmiştir: (Salı, Beyrut 6 recep, 1302).

BÜYÜKÇAMLICA KÖŞKÜNDE (1885)

Hâmid, öksüz kalan iki çocuğu ile beraber, Istanbul'a Büyükçamlıca köşkünde bulunan annesi Münteha Hanım'ın yanına döner. Hâtırâtında: ««Beyrut'ta mânen intihar etmiştim. Fakat Çamlıca'da sebeb-i vücudumu görünce, tekrar dünyaya gelmiş gibi oldum» der.

LONDRA (6.XII.1885)

Hâmid, Londra sefareti başkâtipliğine tayin edildiğinden, Londra'ya gönderilmişti. Çocukları, annesi ve küçük hemşiresi Mihrünnisa Hanım, Istanbul'da, enistesi Sâhib Molla Bey'in yanında kalmışlardır.

Londra'daki ikametgâhları:

— Londra sefaret binasındaki odada;

— Kordelis sokağındaki bir pansiyonda,

— Holandpark mahallesindeki Klarendon Road'daki evde,

— Monte Questreet'teki evde,

— Sefarethaneye yakın bir apartmanın alt dairesinde,

— Piccadilly'deki apartmanda,

— Drayton Kardönis'deki 30 numarada.

(Hâmid, tuttuğu hususî ruznâmesinde 11.VI.1904 bölümünde «Ben bu Londra'da kaç adres değiştirdimse, hepsi de birer fakirhâne idi» der).

İKİNCİ EVLENMESİ

Hâmid, bir hafta tatilini geçirdiği «Nilberi» otelinde tesadüfün yardımıyle tanıştıkları bir İngiliz kızı olan Nelly Hanım'la evlendi.

Hâmid, hâtırâtında «Nilberi»de taaşşuktan sonra «Luvr-u Holin»de tezevvüç ve Londra'ya avdetle Holandpark denilen mahallede kâin Clarendon Road'daki eve yerleştiler (Bu Nelly Hanım'la 22 yıl beraber yaşamışlardır. Fakat sonunda o da veremden ölmüştür. Londra yakınında Honslod mezarlığına gömülmüştür). İzdişaçlarından bir yıl sonra balayı seyahati olarak Istanbul'a gelirler.

AYASOFYA CİVARINDAKİ KONAKTA

Ayasorya yakınında bir konakta oturan annesi ile çocuklarının yanına indiler. Bu ikinci eşi Nelly Hanım, İngiliz asıllı olmasına rağmen, ailece pek sevilmiş ve beğenilmiştir.

LONDRA'DA, SEFARETHANEYE YAKIN BİR APARTMANDA:

Istanbul'dan Londra'ya dönüşlerinde, sefarethaneye yakın bir apartmanın birinci katındaki iki odalı bir daireye yerleşmişler.

ISTANBUL'A GELİŞ, İNCİRLİKÖYÜ'NDE

Annesinin yanında bulunan Hüseyin isimli oğlunun hastalığı dolayısıyle Istanbul'a gelmesi aile tarafından istenilince, izinle Istanbul'a gelmiş, enistesi Sahib Molla'nın İncirköyü'ndeki yalısında bulu-

nan annesinin yanına inmiştir. Oğlu Hüseyin Bey'i de hem tedavi, hem tıp tahsil ettirmek için götürmesi irâde olunduğundan, 25 lira talebe maaşı tahsis edilmiş, zevcesi Nelly ve oğlu ile Londra'ya dönmüşlerdir.

Londra'ya dönüşte Picadilly'deki apartmanda otururlar.

LAHEY SEFARETİNE TÂYİN

Istanbul'da kaldığı müddetçe, İncirköyü'nde oturdu. Lahey sefaretine tâyin edilince, oraya gidiyor, orada Otel Dozent'e iner. Sefarethane binası tedarik edilince, Nelly Hanım'ı ailesi nezdine muvakkaten bırakmak; Londra sefaretinde kâtip olan oğlu Hüseyin Bey'i görmek üzere Londra'ya gider.

LONDRA SEFARETİ MÜSTEŞARLIĞINA TÂYİN

Lahey'de bulunduğu sırada Istanbul'a çağrılan Hâmid, Istanbul'da Gedikpaşa'da — kendi deyişiyle — «bir harabede sakin iken» Londra sefareti müsteşarlığına tayin edildiğinden, sevinerek Londra'ya gitti. Sefarete yakın Monte Questrik'te bir ev kiraladı. Eşi Nelly Hanım'ı, annesinin yanından alıp buraya nakletti.

ISTANBUL'DA LONDRA OTELİ'NDE

İzinli olarak, metresi Misis Aşili ile Istanbul'a geldiği zaman, beş, altı hafta Tepebaşı'ndaki Londra Oteli'nde misafir kaldı.

Londra'daki ikinci eşi Nelly Hanım da hastalandığından doktorca hava tebdili tavsiye edildiği için, yakın kıyı şehirlerinden West Clif'e, daha sonra İsviçre dağ şehirlerinden Davas'a geçtiler.

ÇAMLICA'DAKİ NASUHÎ BEY'İN KÖŞKÜNDE

Nelly Hanım'ın, tedavisi maksadıyle gittiği İsviçre'de bir şifâ bulamayışı sebebiyle, Madrit sefaretine tâyini sırasında birlikte Istanbul'a gelip, ağabeyinin Çamlıca'daki köşkünde kaldılar.

MADRİD SEFARETİNİN, BRÜKSEL SEFARETİ İLE DEĞİŞTİRİLMESİ

1908 Meşrutiyet ilânı, Istanbul'da izinli bulunduğu sırada oldu.

Madrit'ten, Brüksel'e, tahvili sebebi; «Târık» gibi bir eser yazdığından, İspanya ile aramızda hoş olmayan bir duruma yol açabilir düşüncesine dayanıyor.

Hâmid, ikinci zevcesi Nelly Hanım'ı İskoçya mülhakatından Vankodi köy sanatoryomuna yatırdı. Kendisi, Londra'da Savoy Oteli'nde kaldı, her sabah Aiselwort sanatoryomuna gidip, akşamları döndü. Sonunda Nelly Hanım, bu sanatoryomda öldü. Nelly Hanım İslâm olduğundan, İslâmî kurallarla Honzlowt mezarlığına defnedildi. Hâmid, mezarını yaptırdıktan sonra, Brüksel'e döndü.

BRÜKSEL'DE

Brüksel'de sefarethanede yatamadığından, bir otele indi. Bu devrede, İngiltere kralının taç giyme töreni için Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi ile seyahate katıldı. Istanbul'a döndü.

ISTANBUL'DA REYNO OTELİ'NDE

Bu gelişinde, hiçbir akrabasının evine inmeyerek, Tokatlıyan Oteli karşısında Reyno Oteli'ne indi. Orada münzeviyâne ve aynı zamanda havaperestâne, daha açık söylemekte beis görmeyerek, zenhâhâne bir ömür sürdü.

TEKRAR BRÜKSEL'DE

Yeniden Brüksel'e dönen Hâmid, burada altı, yedi aydan fazla sürmeyen bu devrede sık sık Londra'ya gitti. Bazen metresi Misis Aşil ile Brüksel'e döndü.

ÜÇÜNCÜ EVLENMESİ

Brüksel'e gitmeden evvel, ağabeyinin hatırı için bir sıhrî münasebet sonucu Cemile Hanım'la evlenmiş fakat, bir takım sebeplerle bu evlilik devam edememiştir.

DÖRDÜNCÜ EVLENME

Istanbul'da her iki merhumenin yerini tutacak evsafta kimseyi bulamayan Hâmid, 1912 yılı mayıs ayında Brüksel'de Lüsyen Hanım'la izdivaç etmiştir (6.V. 1912).

Bu sıralarda ağabeyi Nasûhî Bey'le eniştesi Sâhib Molla'nın vefatları vukubulmuştur.

LÜSYEN'LE BİRLİKTE LONDRA'DA İLK OTURDUKLARI YER

Lüsyen Hanım hâtırâtında: «Abdülhak Hâmid beni Londra'da Piccadilly'nin he-

men köşesinde «Clargess - street»deki apartmanına götürdü. Pencerelerinden o güzel Green Parkı'nı görüyorduk. Hârikalı ağaçlarını, sardunyaları, al renkleri ile çeviren çimenlerinin yeşil kadifeleri... Karşımızda, Turf-Club vardı... Saat on birden bire kadar şık ve güzel insanlar girip çıkarlardı. Evimizde vakur odalar, hârikulâde Chinz, basmaların gülümseyişine rağmen, ciddî eşyası, kurumlu şömineler, yukarıdan inecek tarzda yapılmış pencereleri, zaman geçince kıymetini kaybetmiş banyo odası, azametli uşaklar, Virjinya tütünü ve katran kutuları...» diyor.

ISTANBUL'A DÖNÜŞ

Hâmid, Balkan Harbi sırasında memuriyetinden azledildiğinden, Istanbul'a döndü.

TOKATLIYAN OTELİ'NDE (1913)

Brüksel sefaretinden azledilip Istanbul'a dönüşünde, Lüsiyen Hanım'la beraber Tokatlıyan Oteli'nin İstiklâl Caddesine sapan sokağın köşesindeki dairede yerleşmişlerdir.

BEBEK'TE

Tokatlıyan Oteli'nde iken, her vakit ziyarete gelen dost aileler, otel hayatının huzursuzluğu bakımından hâllerine acıyarak Bebek'e nakletmelerini temin etmişlerdir. Bebek'te, akrabalarından eski saray teşrifat nâzırı merhum İbrahim Paşa'nın haremi Hadice Hanımefendi, kendi kâşânesine bitişik bir köşkü döşeterek, Hâmid'lere tahsis ve davet etmiştir. Hâmid'ler, Londra'dan gelen eşyaları ile birlikte bu köşke yerleşmişlerdir.

YUHANİDESLER'İN EVİNDE

Lüsyen Hanım hâtırâtında diyor ki:

«Harp, nakil vasıtalarının felce uğraması, adamsızlık ve daha az mâkûl olmayan öteki sebepler, bizi Bebek'ten hicrete mecbur etti. Abdülhak Hâmid, şehirde yerleşmek istedi. Ev aramaya başladık. Buluncaya kadar, ihtiyaten evden çıkmamak lâzım gelmez miydi? Hayır. Bu pek basit, yahut o kadar «Hâmidâne» olmayan bir şey... Karar vermek, Abdülhak Hâmid'in nazarında derhal tatbika konmak demekti. Nasıl becerdi? Bilmem, hiç bilemeyeceğim bunu, yeni ev temin etmeden evvel, o tarzda yaptı ki, pılıyı pırtıyı toplayıp, Mektep Sokağı'nda (Tokatlıyan Oteli arkasında, şimdiki Galatasaray Polis Merkezi) Yuhanidisler'in evine taşındık. Kalfaoğlu Yanko Bey tarafından bezenmiş bulunan bu güzel konak, mükellef bir şekilde bina edilmişti. Kendimizi orada, evimizde biliyorduk. Ev sahipleri yazı Boğaz'da geçiriyorlardı. Ya biz? Biz, yazımızı neden feda ediyorduk? Kimse hakikî sebebi bilemiyecek. Belki böyle bir sebep de yoktu. İki şey muhakkaktı ki:

«1) Abdülhak Hâmid, sayfiyede oturmak istemiyordu artık.

«2) Şehirde kalmak istiyordu.

«Sonbahara kadar sabredebilirdi. Gayet iyi biliyorum.»

KÂHYAOĞLU APARTMANI'NDA

Yohanidesler'in evinden, kışın oturmak üzere, Sıraserviler'deki eve taşınmalar, hayatlarında yeni bir devir açar. O zamana kadar, alaturka tarzda yaşamışlardı. Bundan sonra Garp atmosferine göre yaşayacaklardı.

(Bu dairenin iki senelik kirası, o devrin Harbiye Nâzırı olan Enver Paşa tarafından Harbiye bütçesinden verdirilmiştir).

Sıraserviler'deki apartmanda oturdukları ve ikinci defa Berlin'e gidecekleri zaman, apartmanı muvakkaten bir diğerine devir niyetinde bulundukları için, Mustafa Kemal'le, bu apartmanı görmeye geldiği zaman tanıştılar.

Sıraserviler'deki bu apartmanda otururlarken, yaz aylarında, vakit vakit Çamlıca'daki köşkte geçirmişlerdir.

«Yabancı Dostlar, İlhâm-ı vatan, Yadigâr-ı harp, İlhan, Turhan, Tayflar Geçidi, Ruhlar, Arzîler, Cünûn-ı Aşk, hep burada vücude getirildi».

ARNAVUTKÖYÜ'NDE

Abdülhak Hâmid'in sakin oldukları dairenin tahliyesi, lüzumu üzerine, Kemal-zâde Ali Ekrem Beyefendi tarafından vâki rica ve iltiması kabûl ile, Arnavutköy'de kâin devlethanelerine naklettiler.

ÇEMBERLİTAŞ CİVARINDA

Hâmidler, Viyana'dan dönüşte, bir müddet Pera Palas Oteli'nde kalmışlardır.

Daha sonra, küçük kız kardeşi Mihrünnisâ Hanımefendi'nin oğlu, Keçeci-zâde Nâzım Bey'in Çenberlitaş civarındaki evinde oturmuşlardır (1922).

DOLMABAHÇE SARAYI'NDAKİ DAİREDE

Veliahd-i saltanat Abdülmecid Efendi, halîfe olunca, Hâmid'e, Dolmabahçe Sarayı'nda bir dairede üç oda tahsis ve bazı eşya hediye edilmiştir.

PERA PALAS'TA (1924)

Hilâfetin kaldırılması ve halîfenin yurt dışına çıkarılması üzerine, eski halîfe tarafından Dolmabahçe Sarayı'nda kendisine ayrılan bir dairede oturan Hâmid, sonradan, hükümet tarafından Pera Palas Oteli'nde meccânen tahsis edilen bir daireye taşınmıştır.

15.11.1924 tarihli Tevhîd-i Efkâr Gazetesi).

MAÇKA PALAS'TA

Hâmid, Maçka Palas'ın Küçükçiftlik vâdisine bakan cephesindeki daireye nakledilmiştir (Tevhîd-i Efkâr, 5.11.1925).

Halîfenin hediye ettiği eserler ve eşya, o zaman Istanbul Valisi bulunan Haydar Bey'in himmetleriyle yeni ikametgâhına gönderilmiştir (Hâmid'in hâtırâtı).

Maçka Palas'ta, bodrum katındaki dairenin kirası, Istanbul Belediyesi tarafından karşılanmıştır (Vakit, 14.11.1925).

YENİKÖY'DE KARATODORİ YALISI

1935 yılında, Hâmidler, yazı, Yeniköy'de Karatodori yalısında geçirmişlerdi.

HÂMİD'İN ÖLDÜĞÜ YER (1937)

Hâmid, 1925'den beri ikamet etmekte olduğu Maçka Palas'ın bodrum katındaki dairede 12/13.IV.1937'de sabaha karşı, uykuda vefat eylemişti.

ANKARA'DA

Hâmid, teşrîî göreve başladığı 1929'dan ölünceye kadar, vakit vakit gittiği Ankara'da Ankara Palas'ta kalmıştır.

Hâmid, mebusluğu sırasında: Dördüncü devre / Fevkalâde içtimâında Reîs-i sin olarak, Büyük Millet Meclisi'ni açmış ve burada küçük bir hitâbede bulunmuştur.

HÂMİD'İN EBEDÎ MEKÂNI

Hâmid'in aile mezarlığı, Sultan Mahmud türbesinin hazîresindedir.

Büyükbabası Hekimbaşı Abdülhak Molla, Sultan Mecid'in irâdesiyle oraya defnedilmişti. Babası Hayrullah Efendi, İran'da vefat ettiği için, buraya getirilemedi. Fakat ağabeyi Abdülhâlik Nasûhî Bey, burada, dedesinin yanına defnedildi. Ölümü ertesinde, Hâmid'in de buraya defni düşünüldüyse de, şehir içi mezarlıklar yasaklanmış olduğundan, şehir dışında ilk asrî mezarlığın Zincirlikuyu çiftliği arazisinde kurulması ile açılan ilk medfene, Hâmid tevdi edilmiştir.

Bu münasebetle, Lüsyen Nasib Betül Hanım, Istanbul'a geldikleri sıradaki ilk hâtırasını şöyle nakleder:

.....

«... Şehirde ilk çıkışımız bizi Zincirlikuyu'ya, şimdi, erkek muallim mektebi olan, o zaman Veliahd Yusuf İzzeddin'in köşküne götürmüştü. Yusuf İzzeddin, Abdülhak Hâmid'in iyi dostu idi.

«Veliahdi ziyareti sırasında, ben yolda faytonda kalmıştım. Tam köşkün kapısında duran arabacıya, beni yolun ilerdeki dönemecine kadar götürmesi emri verildi. O sırada sırtlar güzel bir manzara hâlinde açılarak yükseliyordu. Canlandırıcı bir rüzgâr ile Asya yakasındaki dağlara çöken Boğaziçi'nin kıvrımları gömülüyordu. Tatlı bahar güneşinin altında, ziyaretin neticesini bekledim. Çok sürmedi, bir çeyrek sonra Abdülhak Hâmid bana yetişti. Burasını ne kadar güzel bulduğumu anlattım. Bilhassa havası iyi gelmişti. Bol bol dağ kokuları ile dolu şerbet bir hava... Tam karşımıza düşen Çamlıca'yı gösterdi. Ve yakında beni oraya götüreceğini söyledi.

«— Buradan güzel mi sanki?

«— Çok daha güzel.

«— Havası da böyle iyi mi?

«— Daha bile âlâ...

«— Ve ben bu temiz havayı bol bol koklayarak, o sarhoşluk içinde, Beyoğlu'ndan ve kokularından çoktan yorgun:

«— Burada ne kadar isterdim bir evim olsa... dedim.

«— Hay hay... Burada bir evin olacaktır.

«— Ne zaman?

«— Günün birinde...

Şâir-i âzam'ın bir fotoğrafı.

«— İçinde hep ikimiz olacağız değil mi?

«— Elbette.

«— Daima beraber oturacağız ya!

«— Tabiî.

«Sadece beni memnun etmek için, gönlümü almak için yapılan ve her zamanki gibi o çok tatlı söylemek alışkanlığı içinde yaptığı vaadden ötürü, pek mesut olmuştum.

«Benim şu otel odasında ne derece kendimi kaybetmiş hissettiğimi biliyordu. Biliyordu ki aslı aranırsa, bir yuva susuzluğu hissetmekliğim pek haklı idi. Heyhat. Her zaman o yüzden ıztırap çektiğimi tekrarladığı gibi yine biliyordu. Bana ne bugün, ne yarın, ne yakında, ne günün birinde istediğim evi verebilecekti. Bununla beraber, o yuvayı bana verdi. Orada vaad ettiği yerde hem de vaktiyle arabanın durduğu yerde; şimdi asrî mezarlık olan o sahada... Ve orası evimiz oldu. Daima, beraber oturacağımız. Bir tesadüfler ikliminde yaşamış olan benden başka herkese garip görünebilecek bir isabetle bu, benim ilk ve onun son dileği imiş. Allah'ın inâyeti ile bir gün yerine getirilmiş olacak...»

Bu konuşmanın geçtiği tarih, 1913 yılı ilkbaharı. Hâmid'in ölümü, 1937 ilkbaharıdır (14.IV.1937). Aradan yirmi dört yıl gibi bir müddet geçiyor. Siyasî ve içtimaî hâdiseler birbirini kovalıyor. Koca Istanbul'a, mevcut mezarlıklar dar geliyor. Yeni yeni kabristan alanları aranıyor. İşte hânedân-ı Osmanî'den millete intikal eden «Zincirlikuyu» çiftliği bu vazifeyi sinesine çekiyor. Bu asrî mezarlığa ilk defnedilen fânî de Abdülhak Hâmid oluyor.

ABDÜLHAK HÂMİD'İN YEGÂNE VASİYETİ

Cumhuriyet gazetesinin 14.IV.1937 günlü nüshasının 6. sayfasında Kandemir, (Büyük Şâirin Kızı Anlatıyordu) diye başladığı röportajının:

— Son arzusu, vasiyeti? Sorusuna:

— Vasiyetnâme bıraktığını zannetmiyoruz. Yalnız, muhtelif vesilelerle fânîliğine inanmadığı ruhun, cisimden ayrı ve yalnız başına lâyemut kalmasına bir türlü akıl erdiremediğini söyler ve: «Lüsyen'i yanıma gömsünler; eğer Cennet yoksa ve orada buluşmak kaabil olmayacaksa, hiç olmazsa maddelerimiz yanyana bulunsun» derdi. Ölümünden sonra, gençliğin, eserleri ile alâkadar olmasını; cenazesinin kalabalık olmasını ve mezarının refikası Lüsyen'le münferit kalmasını isterdi».

.....

cevabını aldığını kaydetmektedir.

■

Bu vasiyet münasebetiyle şu kadarını kaydedelim ki:

1) Hâmid'in birinci zevcesi, Fatma Hanım, İslâm ve Türk'tü. Beyrut'ta öldü ve orada gömüldü.

2) İkinci zevcesi Nelly Hanım aslen İngiliz'di, ihtidâ ederek İslâm olmuştu. İngiltere'de öldü ve orada gömüldü.

3) Üçüncü zevcesi Cemile Hanım Türk ve İslâm'dı. Evlilikleri pek kısa sürdü.

4) Dördüncü zevcesi Lüsyen Hanım'ın anası Belçikalı, babası Fransız'dı. İslâm olmuş, «Nasip Betül» ismini almıştı.

Lüsyen - Nasip Betül Hanım, Hâmid'den 29 yıl sonra, 73 yaşında olduğu hâlde, Sıraserviler, 67 numaralı apartmanın en üst katında, 20.VII.1966'da geceleyin öldü.

Lüsyen Hanım'ın, Hâmid'in vasiyeti gereğince yanına mı gömüldüğü, yoksa Refi Cevad Ulunay'ın bir fıkrasında belirttiğine göre, İslâm olmasına rağmen, meçhul tesirler altında başka yere mi defnedildiği karanlıktır. Bu konuyu da incelemeye devam etmekteyiz.

Padişahın huzurunda yapılan bir cirit gösterisi.

Enderûn-ı Hümâyûn'da Spor Hareketleri

Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar

AVRUPALILAR'IN «Türk gibi kuvvetli» diye cedlerimiz için söyledikleri bir söz vardır. Bu söz, zamanla atasözlerimiz arasına da girmiştir. Spor hareketleri arasında ne gibileri bulunuyordu? Bunlardan biri olan güreş, bu gün de yaptığımız millî bir spordur. Fakat, diğerleri bırakılmış ve hemen hepsi tarihe karışmıştır.

Padişahların zannedildiği kadar rahat bir hayatları yoktu. Saltanatlarının sürdürülmesini memleketin varlığıyle bir tutan padişahlar, orduyu benimsedikleri gibi, gençleri ve entellektüel sınıfı kendilerine bağlamak için bir eğitim merkezi olmak üzere «enderûn»u kurmuşlardı.

BAMYACI VE LAHANACILAR

Osmanlı devletinin kuruluşunda, padişahın yanında bulunanların ok atma, bini-

cilik, kılıç, pala sallama, mızrak ve her cins silâh kullanmayı başarmaları gerekirdi.

Biniciliğe en fazla önem veren, Çelebî Sultan Mehmed olmuştur. Timurleng'in ordumuzu yenmesinde, süvari üstünlüğünün rolü olduğu anlaşılmış bulunuyordu. Merzifon'a çekilerek idareyi Amasya'da bulunan şehzâdesi Murad'a bırakan Çelebî Sultan Mehmed, Merzifon ve Amasya'dan iki fırka binici tertip etmiş, bunların birine Lahanacı, diğerine Bamyacı isimlerini vermişti. Bu iki fırka, Merzifon ve Amasya arasındaki ovada birbirlerine hücum tâlimi yaparak binicilikteki bilgilerini arttırmaya çalışırlardı. Biniciliğe hevesi olanlar bu iki fırkadan birine yazılır, fırkada bir üstâdın şâkirdi olurlardı.

Üstadın elini öptükten sonra binici olanlar, çevikliği, biniciliği, kılıç ve pala kullanmasını öğrenirlerdi. Bir buçuk zira' uzunluğunda, üç parmak kalınlığında ucu sivri «timurlu» denilen demiri üç, beş defadan başlayarak iki yüze kadar yere saplarlardı. Her defasında yanlarında bulundurdukları «külâhlı» denilen hizmetkâr, bu demiri çıkarır, ağasına verirdi. Bütün bu sporları lâyıkıyle yapan ağa üstâdlarının tasdikıyle acemilikten kurtulur, keskinler diye anılan üstad binicilerden olurlardı.

ESKİ SPORLARIN BAŞLICALARI

Cirit, tomak, yaş selvi ağacına cirit saplama, kar keçesini kesme, top oyunları, güreş, ok atmak, at üzerinde yapılan oyunlar spor çeşitlerinin başlıcaları idi.

CİRİT

Cirid - bâzî diye de anılırdı. Bir değnek olan ve «kalemli» diye de anılan ciritin fırlatılan tarafı altı köşeli yuvarlak üst kısmı kalem şeklinde kesilmiş bulunurdu.

Cirit, iki grup atlı arasında oynanırdı. Harem ve iç ağalarının ayrı takımları vardı. Bu takımlar çok iddialı olarak birbirlerine karşı oynarlardı. Bazan da karma takımlar hâlinde karşılaşırlardı.

Cirit oyunu saltanat binişlerinde, yani padişahın seyre çıktığında oynanırdı. Bazan sefirler de çağırılırdı.

1227 cemâziyelâhırının üçüncü günü Büyükdere'ye yapılan bir saltanat binişinde enderûn-ı hümâyûn ağalarından seksen atlı, iki takım hâlinde karşılaşmışlardı. Takımın birinin adı Bamyacı, diğerinin Lahanacı idi. Evvelâ «Mısır oyunu»na başlamışlardı. Ellerindeki lobotu bir, iki minare boyu havaya fırlatarak Mısır oyunu gösterisi yapıyorlardı. Daha sonra, çavuş ağalarından Mehmed Ağa ile beraber huzura girmişlerdi. Yerleri öperek huzurdan ayrılıyorlardı.

Mehter takımının çalmaya başlamasıyle, takım başlarından ayrılarak birbirinin önünden cirit atmadan geçiyorlardı. Bir zaman dolaşıldıktan sonra Bamya alayından ciritler süzülmeye başlamıştı. Lahana alayına hücuma geçerek, onları kendi tâbirleriyle muma çevirmişlerdi.

Lahanacılar, atılan ciritleri, ellerindeki «çokan» dedikleri sopalara çarptırarak uzaklaştırıyorlardı. Onlar da hücuma geçerek bamyacılara ateş püskürtüyorlardı. Cesur olanlar at değiştirerek tekrar meydana çıkıyorlardı.

Bir diğer cirit oyunu, haremağalarıyle içağalarının ayrı ayrı teşkil ettikleri takımlarla Beşiktaş Sarayı'nda Çinili Meydanı'nda oynanmıştı. Haremağaları çok iddialı idiler. Sahaya kara bulut gibi çıkmışlar, iç ağalarına değnek göstererek onları kızdırmaya çalışmışlardı. Oyun başladığı zaman, her iki takımın birbirlerinin vücutlarının üst kısmına kıyasıya fırlattıkları görülüyordu. Öyle bir an olmuştu ki, seyirciler de heyecanlanmış, tehlikeyi sezdiklerinden, oyunun bir an evvel bitmesini istemeye başlamışlardı. Bu vaziyet karşısında, bir saat süren oyuna, son verildi. Sultan Mahmud'un «yüz aklığı iç ağalarında kalacak» diye lâtife etmesi, en başta kızlar ağasını çok üzmüştü.

CİRİT OYUNUNUN KALDIRILMASI

Haremağalarının çok sevdiği cirit oyunu oldukça tehlikeli bir oyundu. Her ne kadar savaşlara iştirak edenler için bir faydası oluyor idiyse de, iyiliğinden çok zararı dokunuyordu. Yeniçerilerin kaldırılması ile beraber bu oyun da yasak edildi.

MENZİL CİRİDİ

Cirit atmak suretiyle yapılan müsabakaya «menzil ciridi »denirdi. En uzağa kim atarsa, o, müsabakayı kazanırdı.

1228 rebîülâhırın beşinci salı günü

Gülhane kasrının önünden İshakiye kasrının önüne kadar menzil ciridi atmak için enderûnlular müsabakaya girişmişlerdi. Hazine kovuşundan Kato Hasan Ağa'nın ciridi, en uzak mesafeye eriştiğinden müsabakayı kazanmıştı. Gülhane meydanındaki müsabakada kilerli İsmail Ağa'nın ciridi, isabeti icab eden yere ulaşmış ve ağa kazanmıştı.

Ortaya konmuş olan donatılmış atlar, müsabakalarda başarı gösterenlere veriliyordu.

Ciritle yapılan bir diğer müsabaka daha vardır. Bu oyun, minare boyu gerilen bir ipten lobutu aşırmak suretiyle oynanırdı. Dolu dizgin koşturulan atın çiftesine uyulur, bu esnada lobut, ipin hizasından kavislendirilip, ipin ötesine aşırılırdı.

Güç olan bu müsabakayı, kiler koğuşundan cündî İsmail Ağa başarmış, eyer takımıyle beraber, güzel bir Arap atını kazanmıştı. Bu atın ortaya konmasına koşi-i hümâyûn denilirdi. Sultan Mahmud aynı zamanda ipi aşan lobutun yaldızlattırılarak ağaların teneffüs yeri olan Çeşmemeydanı'ndaki peykelerin tâkına asılmasını irâde etmiş ve bu irâde yerine getirilmiştir.

SPORCU PADİŞAHLAR

Sporcu padişahların başında, IV. Sultan Murad gelmektedir. Avcı Sultan Mehmed, avcılığa, II. Sultan Mahmud tüfekle nişancılığa ehemmiyet vermişlerdir.

Topkapı Sarayı'nda «Üçüncü yer» denilen meydanın bir köşesinde IV. Sultan Murad'ın oturduğu mermerden bir kürsü vardır. Buradan cirit ve silâhşorluğu ilgilendiren tâlimleri ve tomak oyunlarını izlerdi. Kürsünün üst kısmında bulunan kitâbe, spor tarihimiz bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Kitâbe on mısralıdır. En önemli kısımları şu mısralardır:

Hicretin bin kırk altısında
der mah-ı siyam
Esb-i tâzîye süvar olup şeh-i âlî nişan
Hem mübârek destine bir meşelü
lobutu alup
At sürüp bu taştan ol taşa varınca
bîkesân
Püşt ile öyle zerk etdi ki ol lobut
«Sa'd»ü «vakkas» oku gibi kaybolup
nîce zemân
Cüst-ü cû edüp arayıp buldular hem
ölçdüler
Geldi yüz on beş zira' bina hesabınca
ayân

Bu mısralardan anlaşıldığına göre, Sultan Murad atına binerek, atını bir menzilden diğerine doludizgin koşturuyor ve ikinci taşın yanına geldiği zaman, meşe lobutu yere vurarak fırlatıyor. Lobut, aranıp bulunuyor. Yüz on beş zira' uzağa fırlatıldığı görülüyor.

Keskin cirit atanlar, yaş selvi ağacına ciritlerini saplarlardı. Bu ağalara mühre-i cündiyân derlerdi.

KEÇEYİ KESME MÜSABAKASI

At üzerinde yapılan bir müsabaka idi. Buna «keskin cündîlik» denirdi. Beş, ondan başlanarak otuz kadar tel kat kat kar keçesiyle sarılır ve ıslatılırdı. Müsabakaya giren, atının hareketini elindeki kılıcına uydururdu. Evvelâ «nahil» denilen yavaş yürüyüşü yapardı. Keçeye yaklaşırken atını dörtnala koşturur, keçenin yanından geçerken, kılıcını sallayarak, kar keçesini ikiye bölerdi. Bu hareketinden sonra dizginlerini çekerek, atını bir anda durdurması gerekirdi.

Atâ tarihinde ve İlyas Efendi'nin Letâif-i Enderûn'unda, cirit müsabakalarında başarı gösterenlerin isimleri ve hüviyetleri yazılıdır.

Anadolu'nun Erzincan, Van, Erzurum gibi bazı illerinde küçük ölçüde atla cirit oynanmaktadır. Atletizm müsabakalarında cirit atılmakta ve rekor kırmak için çalışılmaktadır.

TOMAK OYUNU

Tarihî tomak oyunu, tomak topuyla oynanırdı. Bu oyuna «tomakbâzî» denirdi. Takım hâlinde karşılıklı vuruşularak oynanırdı. Tomak topu, içi kar keçesiyle doldurulmuş, bir tarafından kamçı gibi meşinden ince ince kesilmiş ve saç gibi örülmüş kısmı bulunan, yassı bir toptan ibaretti.

Bu oyun, saltanat binişlerinde, mesire yerlerine gidildiği zaman, saray çevresindeki Günhane, İncili, Çinili, Mustafa Paşa köşklerinin önündeki meydanlarda oynanırdı.

Tomak oynanmasına vüku-ı luab-ı to-

Bir Enderûn içoğlanı kıyafeti.

mak veya vuku-ı tomakbâzî denirdi.

Bu oyunu oynayacak cündî ağalar sıraya dizilirlerdi. Başlarında, boynunda tomak toplarının bulunduğu çuhadan kapaklı çantasıyle «çavuş» bulunurdu. Padişahın irâdesi üzerine Silâhdârağa, başçavuşa işaret ederek, çavuşun çantasındaki topları ağalara vermesini emrederdi. Her takıma birer top verilirdi.

İki takım hâlinde karşılıklı oynanırdı. Topu alan hemen karşısındakinin arkasına vurmaya ve karşısındaki de koluyla karşı koyarak vurdurmamaya çalışırdı. Her vuruşa «hamle» etmek denirdi. Sıra ile ağalar birbirlerine hamle ederlerdi. Hüner, tez davranıp, kendine vurdurmamaktan ibaretti. Vurduranlar, müsabaka dışı kalırlardı. Oyun, başçavuşun «çek» demesiyle sona ererdi. Bu oyunu başarı ile oynayanlara «tomakcı» denirdi.

Sultan Mahmud, bahçe içindeki köşklerden «İncili» önündeki meydanda 1228 Hicrî yılında ezanî saat altı raddelerinde — o zamanın sözüyle,— tomak ısmarlamıştı. Ağalar, köşkün önüne gelerek yerleri öpmek suretiyle padişahı selâmlamışlar ve oyuna başlamışlardı. Oyun bir saat sürmüştü. Başarı gösterenlere mükâfatları verilmiş, ağalar da yerden temennâ ederek meydandan ayrılmışlardı.

Aynı senenin cemâziyelevvelinde, aynı yerde yine tomak ısmarlanmıştı. Bu defa ağalar serbest bırakılmıştı. İsterlerse oyunun kurallarına uyacaklar, istemezlerse, bildikleri gibi oynayabileceklerdi. Takımların vuruşması bir saat sürmüştü. İlyas Efendi hâtırâtında, bu oyundan bahsederken, «mucib-i dehşet» oldu diye yazmaktadır.

Sultan Mahmud devrinin en iyi oyuncusu Cündî Hüseyin Efendi idi. Gülhane kasrının önünde kendi gibi kurnaz beş, on tomakçının vuruşması ilgi ile izlenmişti. Bunların oyunu, diğerlerinden farklıydı. Birbirlerine kelle kulak girişmişler, etrafa dehşet saçmışlardı. Seyredenler birbirlerine kıyasıya vurmalarını cahilliklerine veriyorlardı ama, padişahın altınları onları sevindiriyor, bütün acılarını unutturuyordu.

TOP OYUNU

Buna alay topu oynanması denilirdi. Dört yüz kadar ağa, ikiye bölünerek karşılıklı oynarlardı. Birbirlerine topu atarlar, karşı taraf tutamazsa, o tarafla şarkı veya mâni söylenerek alay edilirdi. Bu esnada sağda olanlar sola, solda olanlar sağa geçer ve böylece oyun devam ederdi. Sonunda padişahın armağanı olan altınlar oynayanlara dağıtılırdı. Bu oyun cündî ağalara mahsus değildi. İsteyen her ağa, oyuna dahil olabilirdi.

GALATASARAY'DA SPOR

Enderûn-ı hümâyûnun bir kısmı olan Galatasaray'da ağalar tomak, top çop oynarlar, kemankeşlik öğrenirlerdi. Kemankeş olmak isteyenler, içlerinden bir üstadın elini öperler, «kepade» denilen gevşek kabzalı kolay «çileli» gevşek yayı hergün beş, ondan başlıyarak iki yüze kadar çekerlerdi. Pazuları kuvvetlendirdikten sonra gevşek yayla kıl torbaya nişan alırlardı.

IV. Sultan Murad'ın tomak oyunlarını takib ettiği kürsü ve bir cirit atışını anlatan kitâbe.

TÜFEK TÂLİMİ

Saltanat binişlerinin ekserisinde bir nevi tüfek olan «şişhane» ile seyir yerlerinde nişan tâlimi yapılırdı.

Sarayın tüfekcibaşısı ve yanında kiler, seferli, hazine ağalarından seçilen yirmi, otuz kadar «tüfekçi yamağı» bulunurdu.

Padişaha mahsus tüfekler, seyir yerine «avadan bostancıları» tarafından götürülürdü. Tüfekci yamakları, tüfeklerini «külâhlı» veya «sofalı» lara taşıtırlardı. Tüfekcibaşı, padişah nişan alacağı zaman doldurur, hasodalıya verir, o da padişaha verirdi. Haseki ağalarının vazifesi, nişan alınacak, içinde su bulunan testiyi yerine koymaktı.

Çubuklu mesiresine saltanat binişinde tüfekçi yamakları sehpaların önüne gelerek hedefe atış yapardı. Haydar Ağa'nın destiyi kırması takdir edilmişti. Sultan Mahmud da o gün atışa iştirak ediyor. Ancak üçüncü atışta hedefe isabet ettirebiliyordu. Daha sonra Alibeyköyü, Bahariye, Dolmabahçe kasrı önünde de atışlar yapılmış ve başarı gösterenlere armağanları olan altınlar verilmişti. Hunkâr iskelesine yapılan saltanat binişinde, kilerli Selim Bey, hazineden İbrahim Ağa, bir atışta testiyi kırmışlardı. Sultan Mahmud da coşarak atışa katılmış, o da, dört defa arka arkaya atış yaparak, hepsinde de testiyi kırmıştı.

KEMANKEŞLİK

Enderûn ağaları arasında yay çekip, ok atan ve kemankeşlik sırrını çok iyi bilenler vardı.

Yıldız Kasrı'nda yapılan saltanat binişine, kemankeşler arasında isim yapmış Okmeydanı Tekkesi şeyhi Binyüzcü Hâfız Efendi, bekçi Kara Molla, Astarcı İbrahim Ağa, Silâhşor Behcet Bey de çağırılmışlardı. Kendilerine mahsus tarzda tozkoparanî üzere yay çekip, ok atmaları, padişah Sultan Mahmud tarafından takib ediliyordu. Bilhassa pek sert yayla küşatları çok beğeniliyordu. O gün enderûnda tîr-endazlık fenninde tanınmış birçok endedûnlular da yedişer kere ok atmışlar, yaylarına basmışlardı.

Kemankeşliğe önem veren padişahlar arasında IV. Sultan Murad, III. Selim, II. Mahmud vardır. Sultan Mahmud'a 1233 zilkadesinin on birinci günü Okmeydanı şeyhi Binyüzcü Hâfız Efendi, kaidesi üzere «kabza» vermişti. Padişah'tan sonra enderûnlu yirmi beş tîr-endâz kabzadan istifade ediyorlardı. Bunların cümlesi kemankeşlik sırrını bilenlerdi. Dokuz yüz adıma atmayı başarıyorlardı.

Sultan Mahmud, kabza almak için bir sene kadar çalışmış ve ok atanların müsabakalarında bulunarak, kemankeşliğin sırlarını öğrenmişti.

Okmeydanı'ndaki ziyafeti hazırlamaya mutbak emîni Osman Ağa ayrılmıştı. Ziyafet çok mükellef olmuş, bundan memnun olan padişah, kendisine mücevherli bir bıçak ihsan etmişti. Bu ziyafete kemankeşler de çağırılmış ve derecelerine göre bohçalar ve atıyyeler verilmişti.

Sarayda bir de okçubaşı vardı. Bunlardan biri olan Okçubaşı Mûsâ Ağa, Şişhane Yokuşu'ndaki camiyi yaptırmıştır.

Okçuluğa dair birçok eser yazılmıştır. Topkapı Sarayı'nda «Bağdad Köşkü ve Hazine» kitapları arasında bulunanlar şunlardır: Risâle-i Tîr-endâzân 247, 248, Tezkire-i Tîr-endâzân 618, Ok Risâlesi 628, Oknâme (Türkçe'dir) 630.

Okçular Çarşısı Çenberlitaş'ta bulunuyordu. Kemankeşler'in en ünlüsü Okmeydanı'nda mezarı bulunan Tozkoparan Ahmed Ağa'dır. Mezar taşında: «Sahibil menzil fil-meydan ellezî ismuhû Tozkoparan» yazılıdır.

GÜREŞ

Güreş, sarayda en ön planda tutulan bir spor dalı idi. Yağlı güreşilirdi. Binişlerde güreş müsabakaları da yapılırdı.

1227 recebinin dördüncü cuma günü Yahyâefendi Camii'nde selâmlıktan sonra Yıldız Köşkü'ne gidilmişti. Enderûn ağaları arasında bulunan pehlivanlar güreşmişler, fakat yenişememişlerdi.

Bir ay sonra Hunkâr iskelesinden kurulan otağ-ı hümâyûnun önünde güreş ismarlanmıştı.

Şabanın beşinci günü Sultaniye Çayırı'nda da otağ-ı hümâyûn kurulmuştu. Sadece nâra ile zurna çalınarak yapılan güreşi II. Sultan Mahmud da izlemişti. Çifter çifter meydana çıkan güreşçiler, yenişememişlerdi.

Beşiktaş'ta Çinili Kasrı meydanı kimsenin sırtını yere getiremediği İkiz pehlivanı yenecek olana çok şey vaad edilmişti. O gün Softa Ali isminde şişman bir pehlivan, İkiz'e meydan okuyarak ortaya çıkmışsa da, onu yenememişti. İkizin bu üstünlüğü üzerine kendisine Zeytinyağcılar kethudâlığı, kaydı hayat şartıyle verildiği gibi, üç oğlu da enderûna alınmışlardı.

Arnavutköyü'nde İzzet Mehmed Paşa köşküne yapılan bir saltanat binişinde İkiz ile Haliloğlu, Balyalı ile Dobrucalı, Sofuoğlu ile Hâfız Pehlivan güreşmişler, fakat akşama kadar yenişememişlerdi.

Güreşe meraklı son padişah, Sultan Abdülaziz (1861 - 1876)'dir. Onun teşvikıyle bugün isimleri efsaneleşmiş dev güreşçiler yetişmiştir.

Çeşitli Yönleriyle

Ünlü tahta atı, Truva önlerinde temsil eden bir tablo.

TRUVA

Yazan: Mehmed İ. Tunay

TRUVA, Çanakkale şehrine 32 km. mesafede, Anadolu'nun en eski şehirlerinden biridir.

Homeros'un İlyada'sında mitoloji ve tarih olarak geçer.

Truva'nın ismine ilk defa bir güzellik yarışması sırasında rastlanır. Yarışmayı şöyle anlatırlar:

«Dünyanın ilk güzellik yarışması bugünkü Kazdağı'nda günümüzden 4 bin yıl önce yapılmıştır. Yalnız, günümüzdekinin aksine ilk güzellik yarışması Tanrı ve Tanrıçalar arasında olmuştur.

Argos gemisi Çanakkale Boğazı'ndan geçerek, Marmara Denizi'ne girer. Gemi, Şâir Orfe'nin müziği ile yol alırken, Marmara denizinde yaşayan deniz perilerinin dikkatini çeker. Bütün periler, su yüzüne çıkmaları yasak olmasına rağmen, bellerinden yukarıları su dışında gemiyi takibe başlarlar. Bu sırada gemidekilerden Pele, deniz tanrıçası Thetis'i görür ve âşık olur. Hemen evlenmeye karar verirler. Pele ile Thetis'in düğününe tanrılar, yarı tanrılar ve insanlar davet edilir. Bu düğüne yalnız kıskançlık tanrıçası Eris çağrılmaz.

Düğünün ilerlediği saatlerde Eris ansızın ortaya çıkar ve masalardan birine altın bir elma atar. Elmanın üzerinde «En Güzel'e» yazılıdır. Bütün kadınlar ellerini elmaya uzatırlar. Ortalık bir anda karışır ve en güzeli seçmek, elmayı ona vermek için bir jüri kurulur. Jüri, üç finalist'i seçer. Bunlar; Zeus'un karısı tanrıça Hera, kızları tanrıça Athena ve tanrıça Afrodit'tir.

Bu üç finalistten birini, yani en güzelini seçmek en zor iş olduğundan jüri gelir, tanrılar babası Zeus'dan bu işi tatlıya bağlamasını ister. Fakat, Zeus büyük olayların çıkmasından korktuğu için bu işe karışmaz. Yalnız, jüriye en güzeli ancak Truva Kralı Priamos'un oğlu Paris'in seçebileceğini söyler.

Paris, yarışmanın olduğu günlerde, bir falcının Paris'in babası Priamos'a «Senin oğlun Paris, sana en büyük kötülüğü yapan insan olacaktır» demesi üzerine, Truva dışında bir yerde yaşamaya zorlanmıştı. Paris aranır, bulunur. Üç güzelin bulunduğu yere getirilir. Kendisine üç güzelden en güzeline altın elmayı vermesi söylenir. Her güzel Paris'e seçildiği tak-

Güzel Helen ile Paris bir arada.

dirde neler vereceklerini söylerler.

Hera: Asya ve Avrupa kıt'alarının sahipliğini,

Athena: Truvalılar'ı, Akalar üzerinde galip getirmeyi,

Afrodit ise: Eş olarak dünyanın en güzel kadınını — kendisinden sonra — hediye etmeyi, vaad ederler.

Final günü gelir...

Tanrıça Hera, bir eliyle sert, kabarık ve sivri göğsünü, öteki eliyle de şâhâne örtüsünü kalçaları hizasında tutarak Paris'in önünden geçer.

Tanrıça Athena, güzellik yarışmasına katılmış olmasına rağmen, sert karakterine uygun bir kılıkla Paris'e görünür.

Tanrıça Afrodit ise, altın rengi saçlarını dalgalandıran kıvrık yürüyüşüyle Paris'in yanına gelir. Üzerinde sadece nefis bir kuşak vardır. Bu kuşak bütün erkeklerin dikkatini çekmekte, hattâ onları çıldırtmaktadır. Hera, kuşağın Afrodit'te olmasından dolayı, onun seçilebileceğini söyleyerek, itiraz eder. Afrodit kızar ve kuşağı çıkarır. Hera'ya verir. Hera kuşağı beline takar. Fakat Afrodit de anadan doğma kalır. Altın rengi saçları ve nefis vücudu ile Paris'i büyüler. Delikanlı daha fazla dayanamaz. Hera ve Athena'nın kıskanç bakışları arasında altın elmayı yavaş yavaş Afrodit'e uzatır. Böylece, dünyanın ilk güzellik yarışmasının kraliçesi de Afrodit olur.

Afrodit, Paris'e verdiği sözü tutar. Dünyanın en güzel kadınlarından birisi olan Isparta Kralı Menelaos'un karısı Güzel Helen'i, Paris'e kaçırttırır. Kaçırma işinde Paris'e yardım eder. Güzel seçilmedikleri için kıskançlıklarından deliye dönen Hera ve Athena, Helen'in eski eşine, Afrodit de Paris'e yardım eder».

Bir güzellik yarışmasının arkasından, dünyanın en eski ve en büyük savaşlarından biri olur.

TRUVA SAVAŞI

Paris'in, güzel Helen'i Truva'ya kaçırması üzerine, bütün Yunan devletçikleri

Paris üç güzel arasındaki seçimini yapıyor.

Truva'ya karşı birleşir. Truva'dan öç almak ve Helen'i kurtarmak için, büyük hazırlıklardan sonra Truva şehrine gelirler. Şehir çok iyi tahkim edilmiştir. Yunan ordusundaki Aşil ve Odise gibi kahramanların bütün gayretlerine rağmen Truva alınamaz. Kuşatma on yıla yakın bir zaman sürer.

Tanrı Apollon'u teskin etmek için Aşil'in elinden câriyesi alınır. Buna kızan Aşil, Isparta Kralı Menelaos'un kardeşi olan Yunan ordusu başkomutanı Agamemnon'a darılarak çadırına çekilir.

Aşil'in savaşa girmemesi, Yunanlılar'ın cesaretini büsbütün kırar. Bir felâketi önlemek isteyen Aşil'in en iyi dostlarından Patroklos, onun zırhını giyerek Truvalılar'a karşı çıkar. Düşman püskürtülür. Fakat Patroklos, Truvalılar'ın en büyük kahramanı Hektor tarafından öldürülür. Dostunun öldürülmesi üzerine gazaba gelen Aşil, altı aydır kapandığı çadırından çıkar. Çok büyük bir vuruşma olur. Aşil, Hektor'u öldürür. Cesedini Truvalılar'ın gözleri önünde surlar boyunca sürükler. İhtiyar Truva Kralı Priamos'un yalvarması üzerine Hektor'un cesedi kendisine verilir. Bütün Truva matem içindedir. Yunanlılar ise, Patroklos'un mezarı başında bu büyük başarılarını kutlarlar. Bununla beraber Truva kuşatması uzayıp gider. Şehir, Yunanlılar'ın eline düşecek gibi değildir.

Truva, ancak Aşil'in hilesi ile ele geçer. Aşil, tahtadan çok büyük bir at yaptırarak, şehir surlarının önüne bırakır. Yunan ordusunu da geri çekip, kuşatmanın kaldırıldığı hissini verir. Buna aldanan Truvalılar, atı içeri alırlar. Bu olayı çılgınca kutlamaya başlarlar. Bütün şehir halkı sarhoş ve uyur vaziyetteyken, atın içinde saklı olan Yunanlılar dışarı çıkar, şehir kapılarını açıp, orduyu içeri alırlar. Truva fethedilir.

BİRAZ DA ARKEOLOJİ

Truva şehri birçok kereler kurulmuştur. Tesbit edilebildiği kadarı ile bu ku-

rulma işinin 9 kere olduğu anlaşılmıştır. Kazılar, Homeros'un Truva'dan bahseden kitabından ilhâm alınarak yapılmıştır. 1500 - 1200 yıllarına rastlayan bu devreden sonra, şehirde bir süre Aka'lar görülür. Büyük İskender, Asya seferine çıkmadan önce buraya uğramıştır. Ölümünden sonra burası, generallerinden Lizimahos'a kalmıştır. M.Ö. 189 yılında Romalılar eline geçen eski şehir, yavaş yavaş önemini kaybetmeye başlamıştır. Truva'da M.Ö. I. yüzyılda Sezar'ın hâkimiyeti görülür. Bu devrede bir Roma şehri hâline gelmiştir. Athena tapınağının restorasyonu da yine bu devreye rastlar. Burası, I. yüzyılda, artık en çok ziyaret edilen yerlerden biridir. Bizanslılar'ın zamanında ise, tamamen önemini kaybetmiş, XIV. yüzyılda şehir terkedilmiştir.

Homeros'ta geçen Truva'nın neresi olduğu, 1870 yılına kadar bilinmiyordu. Bu yılda Schliemann isimli bir maceraperest burasını keşfetti. 1890 yılına kadar kazılar yaptı. Üzülerek söylemek lâzım gelirse, Truva'yı berbat bir şekilde kazdı. Bulduğu bütün eserleri başta altın ve gümüş olmak üzere, yurdumuzdan Atina'ya kaçırdı. O zamanlar İstanbul'da müze müdürü olan Dr. Dethier, Atina hükümetini eserlerin iadesi için dâva etti. Mahkeme lehimize dönecekken, alınan az bir para ve birkaç parça eser kâfi görülerek Schliemann'ın peşi bırakıldı.

Hazineyi daha sonra Schliemann'ın karısı Sofia'nın boynunda görmekteyiz. Eserler, II. Dünya Harbi'ne kadar Berlin Müzesi'nde teşhir edilmekteydi. Fakat savaş yıllarında Rus askerleri tarafından yağma edildiği söylenir. Bugün ise nerede oldukları bilinmemektedir. Yabancı Müze Müdürü Dr. Dethier'nin yurdumuza iade ettirmeye muvaffak olduğu bir grup İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin üst kat salonlarından Hazine'de teşhir edilmektedir.

Schliemann'ın tipik define kazısı yaptığı ve köstebek yuvasına döndürdüğü Truva'yı, Dorfeld ve Blegen bir dereceye kadar düzeltebilmişlerdir.

TRUVA'NIN KATLARI

I. Kat: Ana toprağın üzerindedir. 3200 - 2600 yılları arasına rastlar. Bu katta, Ege dünyasındaki Megaron tipli evler görülmektedir.

II. Kat: 2600 - 2300 yılları arasına rastlar. Bu katta da Megaron tipindeki evlerden vardır. Ayrıca, buluntular arasında bakır, bronz, gümüş ve altın eşya bulunmaktadır. Schliemann bu kat için «Priamos'un meşhur Truva'sıdır» der.

III. Kat: 2300 - 2200, IV. Kat: 2200 - 2050, V. Kat: 2050 - 1900 yılları arasındadır.

VI. Kat: 1900 - 1300 yıllarına rastlar. Evler Doğu stili ve eski Megaron karışımından meydana gelen bir plana sahiptir. Binalar: Miken ve Tirins'dekilerine benzer. Bu kat, yer sarsıntısı ile tahrip olmuştur. Dörfeld, bu kat için, «Esas Priamos'un Truva'sıdır» der.

VII. Kat: 1300 - 900 yılları arasındadır. Homeros'ta geçen Truva savaşlarının cereyan ettiği kattır. Yapılar, IV. katın devamıdır.

VIII. Kat: 900 - 350 yılları arasındadır. Geometrik tezyinatlı çanak - çömlek bulunmuştur.

IX. Kat: M.Ö. 350 - M.S. 500 yılları arasındadır. Yunan, Roma ve Bizans devirlerine ait kalıntılar vardır.

TRUVA MÜZESİ

Müze; tarihî Truva şehrinin yanındadır. Truva kazısını yapan Cincinnati heyeti 1932 yılında Truva'ya geldiği zaman depo, restorasyon salonu ve diğer çalışma yerleri için irili ufaklı odalardan ibaret bir bina inşa etmişlerdi. Kazı bittikten sonra binalar olduğu gibi bırakılmıştır. Zamanla harap hâle gelen bu binalar, devrin Çanakkale Valisi Cemal Tarlan'ın ilgisi ile yeniden tamir edilmiş ve 1955 yılından itibaren de içinde eserlerin saklandığı bir yer hâline gelmiştir. Buraya ilk getirilen eserler arasında 1868 yıllarında Çanakkale'de konsolosluk yapan Amerikalı Kalvert'in kolleksiyonu vardır. 1970 yılında da millî eğitim bakanlığının emriyle İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki Truva eserleri, Truva müzesine taşınmıştır.

Teşhirdeki eserlerin büyük bir kısmı çanak - çömlektir. Bunun yanında cam, maden, mermer eserlerle, sikkeler de bulunmaktadır.

Eserler, vitrinlere yapı katlarından çıkışlarına göre numaralanarak kronolojik bir sıra dahilinde konulmuşlardır.

TARİHE AKAN BİR AY

Ağustos 1972

3 AĞUSTOS

Liman işçilerinin grevi üzerine İngiltere'de fevkalâde hâl ilân edildi.

5 AĞUSTOS

Güneşteki patlamaların meydana getirdiği elektromanyetik fırtına, pusulalarda sapmaya yol açtı.

● Şiddetli yağışlardan İstanbul'un birçok semtini su bastı.

6 AĞUSTOS

31. Balkan Atletizm Şampiyonası'nda, maratonu Hüseyin Aktaş kazandı.

9 AĞUSTOS

I. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı, bir tebliğ yayınlayarak Kültür Sarayı ile Marmara yolcu gemisi yangını ve Eminönü araba vapurunun batırılmasının sabotaj eseri olduğunu açıklandı, bu sabotajları düzenleyen yeraltı teşkilâtına mensup hâinlerin yakalandığını bildirdi. Sıkıyönetimin tebliğinde, bu sabotajların yurt dışındaki bir merkezden idare edildiği de belirtiliyor.

● Eski rektörlerden S. Sami Onar, 75 yaşında olduğu hâlde öldü.

10 AĞUSTOS

Birleşik Amerika, satın alınacak 40 Fantom uçağı için gerekli anlaşma imzalandı. Uçakların Türkiye'ye teslimi 1976 yılında tamamlanacak.

12 AĞUSTOS

Yüksek Askerî Şûra çalışmalarını tamamladı.

14 AĞUSTOS

Holanda'da kira alacağı yüzünden Türk işçileriyle Holandalılar arasında hâdiseler çıktı. 15'i Türk olmak üzere 45 kişi tevkif edildi.

● Bir Rus balıkçı gemisi, mürettebatı tarafından ele geçirilmiş ve Boğazlar'dan geçerek, iltica etmek üzere Yunanistan'a gitmiştir.

● Doğu Almanya'da düşen bir İlyuşin uçağındaki 148 kişi öldü.

15 AĞUSTOS

Ordu yüksek kademelerinde yeni tayinler yapıldı. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Genelkurmay Başkanlığına, 2. Ordu ve Ankara Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral İlhami Sancar da Kara Kuvvetleri Komutanlığına getirildi. Donanma Kumandanı Oramiral Kemal Kayacan ise Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na getirildi.

● Fransa'da geçirdiği tatilden dönen Fas Kralı II. Hasan'ın uçağı, bir kısım ihtilâlci tarafından havada düşürülmek istendiyse de, kral kurtuldu. İhtilâle teşebbüs edenler yakalandı.

19 AĞUSTOS

Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, emekliliğini istedi.

20 AĞUSTOS

Emlâk Vergisi beyanname verme süresi, ekim sonuna kadar uzatıldı.

● 41. Milletlerarası İzmir Fuarı, Ticaret Bakanının bir konuşmasıyla açıldı.

22 AĞUSTOS

Türk edebiyatının ünlü simalarından Orhan Seyfi Orhon, bir kalp krizi neticesinde vefat etti. 82 yaşındaydı.

● Ay'a yapılacak son uçuş olan Apollo 17 uçuşunun 7 aralıkta başlayacak.

23 AĞUSTOS

Cumhuriyetçi Parti, Birleşik Devletler cumhurbaşkanlığına yine Nixon'u aday gösterdi.

25 AĞUSTOS

23 milyon lira sarfıyle tanzim edilen Eyüp meydanı törenle açıldı.

26 AĞUSTOS

Büyük Zafer'in ellinci yıldönümünün kutlanmasına Afyon'da başlandı.

30 AĞUSTOS

Büyük Zafer'in ellinci yıldönümü yurtta müstesna törenlerle kutlandı.

Deniz Tarihimizde

Bilinmeyen Bir Yaprak

HASAN MURAD KAPTAN

ve

GÖREV DUYGUSU

Yazan: Emrullah Nutku

BİRİNCİ Cihan Savaşı'nda, Çanakkale'ye olduğu gibi, Karadeniz Boğazı'na da mayın dökülmüştü. Bu mayınlar Boğaz'ın dışına, on mil kadar açığa yerleştirilmişti. Düşman mayın tarayıcı gemilerinin bunları geceleyin toplamaması için, bu sahada gözetleme görevi yapan karakol gemilerimiz nöbetleşe devriye gezerlerdi.

1915 yılının aralık ayı başında bu devriye nöbeti «Nilüfer» adındaki karakol gemimize rastlamıştı. Nilüfer bir tenezzüh yatı gibi narin, zarif bir gemiydi. Savaş sırasında donanma emrine alınmış, silâhlandırılmış ve deniz subayları emrinde asker tayfayla donatılmıştı. Geminin komutanı Yüzbaşı Hasan Murad (1) idi.

Hasan Murad Kaptan, tecrübeli, cesur bir denizciydi. Torpido süvariliğinde bulunmuş, Türk - İtalyan Harbi'nde, düşman donanması arasından Akdeniz'i aşarak, Libya'ya seferler yapmış, silâh ve askerî malzeme taşımıştı.

---

1) Rauf Orbay'ın büyük kardeşi olup, 36 yaşında şehid oldu.

Nilüfer, bu kış günü öğle vakti, Büyükdere'den kalkıp da Karadeniz'e çıkınca, sert bir karayel havasıyle karşılaştı. Kuzey ufku dumanlı bir karartı içindeydi. Rüzgârın korkunç uğultularıyle oranlı olarak ayaklanan beyaz köpüklü dalgalar küçük tekneye saldırmaya başlamıştı.

Murad Kaptan yürekli, kendine güvenli bir duruşla, çevresine baktı, korkunç dalgaların arasından dört tarafa sallanan teknesinin büyük dalgalarla çarpışınca inler gibi gacırdadığını duyuyordu. Fırtınanın uğultularına cevap vermek, ondan korkmadığını anlatmak ister gibi, başının üstündeki ipi çekti. Canavar düdüğüyle üç defa hem sahil fenerini, hem de fırtınayı selâmladı. Minimini gemi batıyor, çıkıyor, düşüyor, kalkıyor ama, yoluna devam ediyordu. Kıç direğinin gizindeki alev renkli bayrağı yırtılacakmış gibi yapraklanıyordu. Gök gürültüleri kulakları yırtacakmış gibi korkunç şamatalarla sürüp gidiyordu. Bu bulutlar eğer yağmur getirirse, denizin azgınlığı duracak, dalgaların gücü gevşeyecekti. Hortum şeklinde döne döne kümelenen su yığınları gökten bulutları kapacakmış gibi yükseliyor, sonra yağmur sağnağı hâlinde geminin üstüne düşüyordu ama, bu bekledikleri yağmur değildi.

Hasan Murad Kaptan, köprü üstünde bir heykel gibi duruyor, endişeli gözlerle ona bakan, ondan medet uman tayfasına sabır ve dayanıklılık örneği olmaya uğraşıyordu. Bu hengâmede «Nilüfer» yoluna devam ediyor, görevini başarmaya uğraşıyordu. Bu zarif isimli, çiçek yapılı narin teknenin böyle korkunç bir tayfun alanında ne işi vardı, bu düpedüz ölüme gidiş değil miydi? Fırtınanın kanadında doğan, dalgaların beşiğinde büyüyen martılar bile, kıyıya doğru kaçıp gitmişlerdi. Geminin genç ve uzun boylu kaptanı, yanında çarkçıbaşı ve ikinci kaptan olduğu hâlde, köprü üstünde birer puntele sarılmış, tutunarak duruyorlar, arasıra sudan dışarı çıkarak hızla dönen pervanenin seğirdiminin gürültüsünü dinliyorlardı. Çarkçıbaşı, zaten bunun için kaptanın yanına gelmiş, bu seğirdimin makineye zarar vermesinden korktuğunu, ayrıca da kazan dairesindeki ateşçilerin sallantıdan çalışamadıklarını anlatmak istemişti. Onun düşüncesine göre geri dönmekten başka çare yoktu.

Kaptanın parlak gözleri kâh dalgalara, kâh boğazın dik yarlar ve kayalarla çevrili, çatık kaşlı sahillerine çevriliyordu. Onlar burada kutsal bir görev uğrunda, ölümle pençeleşirken, boğaz istihkâmlarındaki nöbetçi subay ve erleri, teleskop ve dürbünleriyle gemisini gözlüyorlardı. Bu zayıf, ince yapılı geminin, bu müthiş kıyâmet içinde daha fazla barınamıyacağını, bu dalgalara dayanamıyacağını görüyorlar, anlıyorlardı. Onlar için yapılacak iş kolaydı. Bunca vatan evlâdının hayatını korumak ve kurtarmak amacıyle gemiye «Geri dön» emrini vermek!

Yüzbaşı Hasan Murad kaptan, bu emrin her an verileceği ümidiyle ara sıra boynundaki dürbünü gözlerine götürerek, boğazın en yüksek tepesinde, dumanlar içinde farkedilen işaret gönderine bakıyor, «Dönünüz, Geliniz» emrini veren birkaç bayrak arıyor, bekliyordu. O da artık dönmenin gerekli olduğuna karar vermişti ama, emirsiz dönmek, cepheden kaçmak gibi ağır bir suçtu.

Güvertede muşamba ceketlerini giymiş, her dakika komutanın vereceği emri bekleyen deniz erlerini, vardiya nöbetçilerini acıyarak seyrediyordu. Bu kahramanlar da artık gözlerini köprü üstüne dikip, mukadderatlarını, ümitlerini bağladıkları adamın kendilerine: «Ölüm geliyor, artık dönelim» demesini bekliyorlardı.

Böylece saatler geçti. Dönüş ümidini verecek hiçbir hareket olmadı. Zaten gecenin karanlığında artık bu işaret emri verilse de görülemezdi. Sabahı beklemekten başka yapacak iş kalmamıştı. Yarıda bırakamıyacakları bu gece nöbetini, denizlerle boğuşarak savuşturacaklardı. Böy-

le bir havada düşmanın da gelip, mayınları tarayıp toplamaya kalkışmayacağını bildikleri hâlde, nöbet mahallini terketmenin ağır utancını duymaktansa, ölüme katlanmayı yeğ sayıyorlardı.

Bir an geldi ki kaptan da artık ölüm tehlikesinin çok yaklaştığını anladı. Dalgalar büsbütün korkunç bir hâl almıştı. Bir, iki dakika sonra geminin pruva direği güverteye devrildi. Tekne, tabiata yenildiğini, pes dediğini ilân ediyordu. Bütün tayfa da güverteye fırlamıştı. Bu kadar kişinin ve yüzlerce nüfusluk ailelerinin âhının günahını yüklenmeyi göze alamayan kaptan, geri dönmek istediğini üstlerine bildirmeye karar verdi. Geminin Grandi direğine birkaç renkli bayrak çekildi. Bu işaretin mânâsı şuydu: «Bu gemi artık bu fırtınaya dayanamaz, dönelim mi?»

Bu alaca karanlıkta bu işaretin karadan görülebilmesi de bir meseleydi. Mors lambasıyla da dikkat çekmeye çalışıldı. Son bir ümitle bekleştiler ama, karadan, üst makamdan bir cevap gelmiyordu. Kaptan, canavar düdüğünü uzun uzun öttürerek kıyıdakileri uyarmak istedi. Bu düdüklerin uzunca çalınması, alarm ve tehlike işaretiydi. Geminin çığlıklarını duyan bile yoktu. Geminin düdük seslerine, çığlıklarına yalnız rüzgâr uğultularla, dalgalar saldırılarla cevap veriyorlardı. Gittikçe korkunçlaşan dalgalar, gemicilere sanki: «Nafile çabalamayın, siz bizimsiniz!» der gibi bağırıyorlardı.

Kaptan, kendi ihtiyarıyla emirsiz dönmek istemiyor, emir ise, verilmiyordu. Yahut da, ayakları karada olanlar, denizdeki kıyâmetin dehşetini kavrayamıyorlardı. Nilüfer, defalarca, boşuna imdat istedi, düdük çaldı. Bu arada, hava da o derece kararmıştı ki, zaten dönseler de bu havada boğazı bulamazlardı, boğazdan içeri giremezlerdi. Gemi dayanabilirse sabaha kadar orsalayacaklar, yahut fırtına dinerse, 24 saatlik nöbetlerini bitirip, öğle vakti döneceklerdi. Ümit ve hayatın kapısı bu gece onların yüzüne kapanmıştı.

Ama bir türlü sabah olmuyordu. Denizciler bu ıssız ve korkunç gecede ölümle uğraşırlarken, biraz uzakta, hemen iki saatlik mesafede, yüz binlerce insanın türlü şekilde vakit geçirip kendilerini unutmuş olduklarını acı acı hatırladılar. Kimisi ihtiyar ana ve babalarını, kimisi de gül yüzlü çocuklarını, vefalı eşlerini yataklarında uyurken veya buhranlar geçirirken görür gibi oldular. Sıcak ve zevkli salonların kahkahalarını, müzik seslerini duyar gibi oldular. Bu arada kaptan da, genç karısının, kucağında mini mini yavrusuyla, endişe içinde uykusundan uyanmış, fırtınanın hırçın sesleri arasında onun selâmetle dönmesi için Allah'a dua eden temiz yüzünün hayaline dalmışken, çok acı bir sesle irkildi:

— Kaptan baba, batıyoruz! Kazan dairesinde su!

Yüzbaşı Hasan Murad telâşlanmadı. Makineye:

— «Ağıryol!» kumandasını verirken, bir yandan da geminin bütün ışıklarını yaktırdı.

Canavar düdüğü artık daha acı, daha korkunç çığlıklar atıyordu. Kaptan kısa kısa emirler vermeye başladı:

— Terk-i sefine!... Can filikasını mayna etmeye hazırol!

Bu arada bağrışmalar, çığlıklar, fırtınanın sesi, dalgaların uğultusu birbirine karışıyordu. Canavar düdüğü ve kampana sesleri bir anda sustu. Derin bir sessizlik çöktü ortalığa...

Ertesi sabah, Karadeniz Boğazı'nın enginlere bakan Rumeli kıyısında nöbetçiler bir deniz erinin donmuş cesedini buldular. Göğsünde sarılı cankurtaran yeleğinde kırmızı bir yazı okunuyordu: «Nilüfer».

O kahraman gemiden, o vatan fedailerinden Türk milletine gelen son haber, son selâm işte bu oldu.

Cesetleri, enginlerdeki mezarsız dedelerine, ruhları Allah'ın rahmetine kavuştu.

PEARL BUCK

BİR EVLİLİĞİN ROMANI

ZEVKLE, MERAKLA, HEYECANLA OKUDUĞUNUZ DİZİNİN YENİ KİTABINI SUNAR!

Bir Evliliğin Romanı

Bütün ihtiraslarıyla bir erkeğin, bütün sevgileriyle bir kadının heyecan dolu hayat hikâyesi!

- Vicki Baum **BİR ZAMANLAR VİYANA'DA**
- Cronin **BİR GECE YOLCUSU**
- W. Deeping **NİCE YILLARDAN SONRA**
- A. Demaison **GİDENE GÖZYAŞLARI**
- Elinor Glyn **AŞK, ALEV, KAN**

NEŞRİYAT ANONİM ŞİRKETİ GENEL DAĞITIM: BATEŞ

100 Yıl Önceki

Ülkeler ve İnsanlar

SENEGAL

Senegal, bundan bir asır önce Fransız sömürgesiydi. 1959 yılında bağımsızlığına kavuştu. Bugün Fransız Birliği'ne dahil bir cumhuriyettir. Nüfusu 3 milyona yakındır.

Yüz yıl önceki Senegal'in Gorée kasabasında bir sokak.

Eski Senegal'de bir zenci köyü ve zenci kabile reisi.

Yukarı Senegal yerlilerinden bir grup

Gorée'deki hükümet meydanının bir asır önceki hâli.

Aşağı Senegal yerlilerinden bir grup.

Seneral yerlilerinin sineklerden korunmak için başvurdukları çare.

Senegal'in eski başkenti Saint - Louis yakınlarındaki Richard Toll kalesi.

Karikatür

60 Yıl Önceki Çizgiler

Türkiye'deki manevraların Bulgaristan'dan görünüşü:
— Aman, ne müthiş kâbus!...

— Alçak, kızımı aldatmışsın!... Çocuğu tanıyacak mısın bari?
— Nasıl tanıyabilirim efendim? Daha görmedim ki.

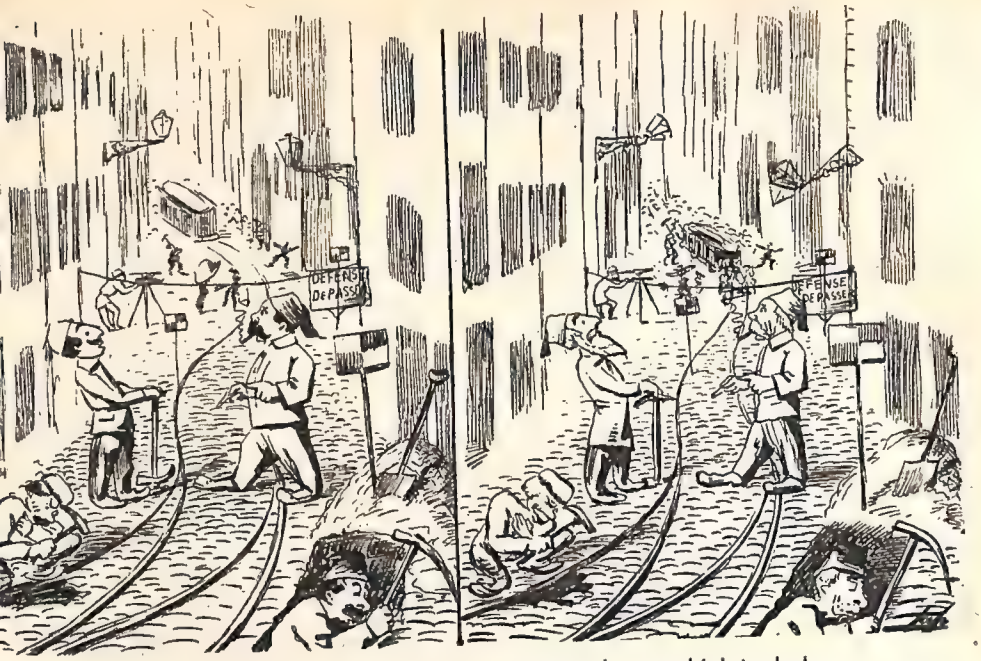

Hâl-i hazırdaki Istanbul... Yirmi yıl sonraki Istanbul.

Ecnebî kadın: «Affedersiniz efendim, babanız da hadım mıydı?»

— Üç ay önce kocası ölen Madam X baloya gelmiş... Olur şey değil.
— Niçin öyle düşünüyorsunuz?
Unutmayın ki bu, bir hayırseverler balosu.

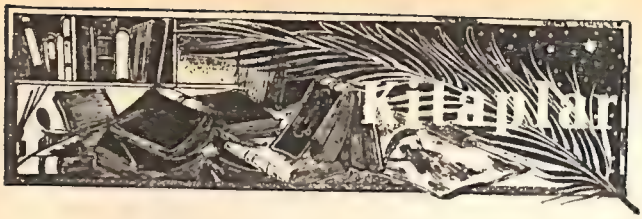

Arasında

Türkçe'nin Sırları

Nihad Sâmi Banarlı

Nihad Sâmi BANARLI, **Türkçe'nin Sırları,** Istanbul Fetih Cemiyeti Yayını, Istanbul, 1972, 330 sayfa, 30 TL.

Türk edebiyatı tarihinin dünyada yaşayan en büyük otoritesi olan Nihad Sâmi Banarlı, tabiatıyle Türk dilinin de pek büyük bir âlimidir. Onun Türkçe, Türk dili ve edebiyatı hakkındaki fikirleri muhakkak ve mutlaka irşâd edicidir. Elimizdeki son kitabı, böyle bir eserdir. Nefis bir baskı ve titiz bir imlâ ile basılmış olan kitap, müellifin, son çeyrek asır içinde Türkçe hakkında yazdığı makalelerinden bir seçmedir. Bu 43 makaleyi, her Türk aydınının okuması şarttır.

«Şarttır» şeklinde kuvvetli bir kelime kullanıyorum, çünkü gerçek Türkçe, elden gitmek üzeredir. Bu da Türk edebiyatı, kültürü, sanatı ve tefekkürünün elden gitmesi demektir. Bugünkü yol, Türk dili ve kültürünü ya yamyamlarınki derekesine indirmekle veya Türk'e hiç benzemeyen, Türk'e aykırı ve Türk'e düşman bir dil ve kültür zavallılığına erişmekle neticelenir. Şer mihrakları ile akılsız ve bilgisiz gafillerin maksadı da herhalde budur. Bugünkü gidişin başkaca bir neticeye ulaşacağını tahmin etmek imkânsızdır, akıl ve ilim dışıdır. Bugün Türkçe'yi asla dünya ülkelerinde bir anadilin öğrenileceği derecede öğrenememiş, Türkçe'yi az ve yanlış bilen, basit kelimeleri doğru telâffuz edemeyen bir genç profesörler nesli yetişmiştir.

Türkçe, dünyanın en eski, en güzel, en işlenmiş ve en büyük dillerinden biridir. Gerçek bir imparatorluk dili (lingua franca) olmuştur. Asrımızın şu yıllarına kadar gerçek büyüklüklerini henüz tahlil edemediğimiz, tanımadığımız ve tanıtamadığımız dâhîler yetiştirmiştir.

Türkçe, Istanbul'da en büyük zaferini kazanmış, güzelliğin şâhikasına erişmiştir. 1930 yıllarının şiir ve nesir, hattâ ilim dili, konuşulan dil olarak Türkçesi, herhalde dilimizin en büyük zafer safhasıdır.

Sonra, dilde menfur bir ırkçılık safhası başlamış, Türk köylüsünün on asırdan beri kullandığı kelimelere bile musallat olunmuştur. Yabancı tesir almayan bir dilin, bir kültürün, bir sanatın, dünyanın en iptidaî dil, kültür ve sanatı olduğundan gaflet edilmiştir. Esasen dünyada saf ol-

duğu sanılan tek dil, Tasmanca, geçen asrın son yıllarında konuşanı kalmıyarak ortadan kalkmıştır. En büyük modern dillerde, Fransızca'da, İngilizce'de, Almanca'da, yabancı menşeli kelimelerin nisbeti daima yüzde ellinin üzerindedir. Klasik dillerde, Arapça, Yunanca ve Lâtince'de de bu nisbet son derece yüksektir.

Sayın Banarlı'nın bu son kitabı da, dil ve Türkçe üzerinde birçok gerçeklerin bilinmediği toplumumuzda, hayırlı tesirleri olacak bir eserdir. Diğer taraftan müellifin, Türk dilinde XX. asırda yazılmış en mühim birkaç eserden biri olan **Türk Edebiyatı Tarihi** de, Millî Eğitim Bakanlığı (şimdi Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı) tarafınadn, fasiküller hâlinde neşredilmektedir.

Bir Semtini Sevmek

Yusuf Mardin

Yusuf MARDİN, **Bir Semtini Sevmek**, Ankara, 1972, Ajans-Türk Matbaası, 82 sayfa, 10 TL.

Arûz ile şiirler. 1972 yılında, baştan başa Arûz vezni ile yazılmış modern şiirleri içine alan bir kitap. Eski milletvekili ve diplomatlardan, hâlen Başbakanlık Basın - Yayın Genel Müdür Muavini olan Yusuf Mardin'in şiirleri.

Yusuf Mardin, ilk şiir kitabını («Bir Ad Bulamadım»), 1934'te çok genç yaşta yayınlamış. Zaten sanata çok genç yaşta başlanır; bu şaşırtıcı bir şey değil. Mardin, 1935'te de 15 yıl çıkan bir edebî mecmuayı, Yücel'i kurmuş. Son şiir kitabı, sanatın ve Türkçe'nin piçleştirilmek istendiği bir dönemde çıkıyor. Güzel şiirler. Güzel Türkçe. Pek az uydurma kelime kullanılmış («Umut, evren, giz, elgin, özlem, değre, anlam, deprem, erinç», hepsi bu kadar, demek bütün şiirlerde 9 uydurma kelime). İşte Türk mâşerî zevkının yıllardan beri hasret kaldığı feilâtün feilâtün feilün'ün gün görmüş debdebesi ile «Masal İnsanı»:

Birgün artık son umutlar kırılır,
Dökülür yerlere ölgün gonca;
Asmalardan son üzüm kaldırılır,
Vurulur dağda kalan son karaca...

Bir fısıltıyla o akşam birden
Bir masal insanı olmuş gibi ben,
Gizlenir kaybolurum gözlerden,
Girerim belki şu dilsiz tunca...

İşte «Çeşme»:
Yaklaşan akşamın belirsiz ipek
Tenli esmerliğinde; çepçevre
Gül, karanfil nakışlı bir çeşme
Eski bir mâcerâyı söyliyerek
Susamış rûhumun derinliğinde
Bir hüzün damlatır serin, titrek...

Y. Ö.

duğu sanılan tek dil, Tasmanca, geçen asrın son yıllarında konuşanı kalmıyarak ortadan kalkmıştır. En büyük modern dillerde, Fransızca'da, İngilizce'de, Almanca'da, yabancı menşeli kelimelerin nisbeti daima yüzde ellinin üzerindedir. Klasik dillerde, Arapça, Yunanca ve Lâtince'de de bu nisbet son derece yüksektir.

Sayın Banarlı'nın bu son kitabı da, dil ve Türkçe üzerinde birçok gerçeklerin bilinmediği toplumumuzda, hayırlı tesirleri olacak bir eserdir. Diğer taraftan müellifin, Türk dilinde XX. asırda yazılmış en mühim birkaç eserden biri olan **Türk Edebiyatı Tarihi** de, Millî Eğitim Bakanlığı (şimdi Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı) tarafınadn, fasiküller hâlinde neşredilmektedir.

Bir Semtini Sevmek

Yusuf Mardin

Yusuf MARDİN, **Bir Semtini Sevmek,** Ankara, 1972, Ajans-Türk Matbaası, 82 sayfa, 10 TL.

Arûz ile şiirler. 1972 yılında, baştan başa Arûz vezni ile yazılmış modern şiirleri içine alan bir kitap. Eski milletvekili ve diplomatlardan, hâlen Başbakanlık Basın - Yayın Genel Müdür Muavini olan Yusuf Mardin'in şiirleri.

Yusuf Mardin, ilk şiir kitabını («Bir Ad Bulamadım»), 1934'te çok genç yaşta yayınlamış. Zaten sanata çok genç yaşta başlanır; bu şaşırtıcı bir şey değil. Mardin, 1935'te de 15 yıl çıkan bir edebî mecmuayı, Yücel'i kurmuş. Son şiir kitabı, sanatın ve Türkçe'nin piçleştirilmek istendiği bir dönemde çıkıyor. Güzel şiirler. Güzel Türkçe. Pek az uydurma kelime kullanılmış («Umut, evren, giz, elgin, özlem, değre, anlam, deprem, erinç», hepsi bu kadar, demek bütün şiirlerde 9 uydurma kelime). İşte Türk mâşerî zevkının yıllardan beri hasret kaldığı feilâtün feilâtün feilün'ün gün görmüş debdebesi ile «Masal İnsanı»:

Birgün artık son umutlar kırılır,
Dökülür yerlere ölgün gonca;
Asmalardan son üzüm kaldırılır,
Vurulur dağda kalan son karaca...

Bir fısıltıyla o akşam birden
Bir masal insanı olmuş gibi ben,
Gizlenir kaybolurum gözlerden,
Girerim belki şu dilsiz tunca...

İşte «Çeşme»:
Yaklaşan akşamın belirsiz ipek
Tenli esmerliğinde; çepçevre
Gül, karanfil nakışlı bir çeşme
Eski bir mâcerâyı söyliyerek
Susamış rûhumun derinliğinde
Bir hüzün damlatır serin, titrek...

Y. Ö.

Tarih Postası

OKUYUCULARIMIZIN TARİHLE İLGİLİ SORULARI, BU SAYFALARDA CEVAPLANDIRILMAKTADIR.

Ahmet Riyaz (Cihangir - Istanbul)

Bahriye nâzırı Bozcaadalı Hasan Râmi Paşa hakkında bir makale neşrettiniz. Bu zat, bahriye müşiri (büyük-amiral) rütbesiyle uzun müddet bahriye nâzırlığı yaptı. 93 (1877 - 78) Türk-Rus harbinde Karadeniz filosu kumandanı olarak bu denize hâkim oldu ve Rus limanlarını abluka altında tuttu. Ama meziyetleri kadar kusurları da vardı. Gerçi babası zengindi. Ama ölümünde 100.000 altın nakit ve 120.000 altınlık emlâk bıraktı. Bu rakamlar, babasının zenginliği ile dahi kabil-i izah değildir. Yalısında âdetâ bir saray debdebesi hüküm sürerdi. Hakkında bir çok tenkitler vardır. Yayınladığınız makalede bu zat hakkında verilen hükümler mübalâğalı ve çok lehtedir.

Şahıslar üzerinde değer hükümleri yazardan yazara değişebilmektedir. Nitekim bahis mevzuu bahriye nâzırı hakkında ve aleyhte bir yazıyı da yayınlamış bulunuyoruz. Paşa'nın servetine gelince, belki baba mirası ile izahı zordur, fakat Sultan Hamid devri vezîri olmasıyle izahı mümkündür. Sizin yakından bileceğiniz gibi, Sultan Abdülhamid, bazı vezirlerine, maaşları dışında, kendi hazinesinden aylık bağlamıştır ve bu aylıklar, bazı vezirleri zengin edecek derecede şâhâne idi.

Derviş Değerli (Adana)

Şubat 1972 sayınızın ilâvesinin 22. sayfasındaki «Çerkes Edhem»in tabiatiyle «Çerkes Hasan» olması icab eder.

Çok haklısınız. Özür dileyerek düzeltiriz. Diğer işaret ettiğiniz hususlar, Mehmed Ârif Bey'in hâtıralarında olduğu gibi aynen alınmıştır.

Selma Çavunt (Göztepe - Istanbul)

Trabzon'da Kestel'deki şato hakkında bilgi verebilir misiniz?

Bu mimarî eserin tarihi hakkında elimizde bilgi yoktur.

Şemsettin Arkan (Kavaklıdere - Ankara)

Kara Mürsel hakkında son öğrendiklerimi faydalanırsınız ümidiyle size gönderiyorum.

Teşekkür ederiz.

M. Şükrü Öğüt (Altınova - Ayvalık - Balıkesir)

Meskûkât (sikkeler) hakkında hangi kitaplarda bilgi bulabilirim?

Bu mevzudaki bibliyografya çok zengindir. *İslâm Ansiklopedisi*'nin «Sikke» maddesini görünüz. Orada bibliyografya vardır. Bu kitapların çoğunu umumî kütüphanelerde bulabilirsiniz. Satın almak için, son defa Millî Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı «Istanbul Arkeoloji Müzesi Teşhirdeki Sikkeler Katalogu»nu edinebilirsiniz. — Yayınlarımız taksitle satılmamaktadır.

Semih Büyükakın (Doğanşehir - Malatya)

Kopyasını gönderdiğim bir sikke (madenî para) hakkında bilgi verebilir misiniz?

Elinizdeki sikkedeki yazı, 1277 (1860 - 61) yılında Istanbul'da basıldığını göstermektedir. Sultan Abdülmecid'in gümüş mecîdiyye'si olduğunu sanıyoruz (madeni hakkında bir şey söylemiyorsunuz). — Hoca Ali Rızâ Bey hakkındaki bütün bilgiyi, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in bu isimdeki kitabında bulabilirsiniz.

Bilâl Karaalioğlu (Samsun)

Hazret-i İsâ'nın ölüm şekli hakkındaki yazılarınız Kur'ân'a aykırıdır.

Mecmuamız bir din mecmuası değildir ve bu hususta münakaşaya girmeyi istemeyiz. Mektubunuzda kullandığınız aşırı ithamlar olmasaydı, kısaltılarak yayınlanması da mümkündü. Ancak bize «kâfir» diyor, «Türk ve Müslüman» olduğumuzdan şüpheniz olduğunu söylüyorsunuz. Bir Müslüman'ın îmânından şüphe etmenin dinimizde nasıl bir dalâlet sayıldığını bilmiyor musunuz? Türk'lüğümüzün derecesi ise, Hayat Tarih Mecmuası'nın 8 yıllık mündericatından açıkça ortaya çıkar. Türkiye'de itham edecek başka mevkute bulamadınız mı? 4 sayfalık mektubunuzda takdir ettiğimiz tek taraf, inancınızı savunmada gösterdiğiniz azimdir.

Gülsüm Başar (Şişli - Istanbul)

Eski kütüphaneler hakkında yayınladığımız bir makaleden üniversite öğrencileri olarak çok faydalandık.

Teşekkür ederiz.

Metin Bulut (Emirgân - Istanbul)

Dedemin doğum tarihini tam olarak bilmiyoruz. Ancak elimizde bazı karîneler var. Acaba tam tarihi, bu harînelerle tesbit etmek mümkün mü?

Verdiğiniz ip uçlarından dedenizin 27 aralık 1900 günü doğduğu anlaşılıyor ki, Hicrî 5 ramazan 1318'e rastlar ve Rûmî tarihle 1316 yılıdır.

Bekir Harmancı (Bozdoğan - Aydın)

Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi yayınlarını nasıl bulabilirim? Eşref Kuşcubaşı, neden 150'lik listeye alındı?

Harb Tarihi Dairesi yayınları maalesef hiçbir kitapçıda satılmıyor. Bu, eldeki eski bir mevzuattan ileri geliyor sanıyoruz. Bu mevzuatı mutlaka değiştirmek ve askerî yayınları umumun istifadesine sunmak lâzımdır. Nasıl elde edilebileceği hakkında ilgili daireye yazınız. — Bahsettiğiniz kitap, saçma sapan şeylerin derlenmesinden ibaret ticarî bir neşriyattır. Size yalan yanlış şeyler öğretmekten ileri bir faydası olamaz. — Eşref Kuşçubaşı'nın mâlûm listeye, eylemci bir İttihatçı olduğu için alındığını sanıyoruz. Tabiî listeyi düzenleyenlerin her şahıs için ayrı ayrı fikrini bilmediğimiz için kesin bir şey söyliyemeyiz. O listeye girmemesi icabeden kişilerin olduğu hakkında haklısınız. Girmesi icab eden bazı kişiler de dışında bırakılmıştır. Yüzellilikler bir müddet sonra affa uğradığı için bu mesele kapanmıştır.

Muzaffer Görktan (Afyon)

Faydalanırsınız ümidiyle bazı yazı ve resimler gönderiyorum.

Teşekkür ederiz. Ancak, gönderdiğiniz fotoğrafların arkasına kurşun kalemle konularını yazınız. Bir yazınızı neşretmeyi düşünüyoruz.

Kemal Koçak (Dikmen - Ankara)

Türkçe, Farsça ve Arapça tamlamalarda doğru imlâ kullanmıyorsunuz.

Bu ne dehşetli itham Kemal Bey? İddianızı isbat etmek için şu misalleri veriyorsunuz: Biz «bâdısabâ» yazmışız. Bir makalemizde IV. Murad'ın atlarından birinin adını da «Celâlî Yağızı» yazmışız. Halbuki yayınladığımız diğer bir yazıda bu atın adı — bitişik şekilde — «Celâlîyağızı» diye çıkmış. Bunlar tenkid değildir. Siz daha «bâd-ı sabâ»nın Arapça mı, Farsça mı olduğunu bilmediğinizi, ancak Farsça ise «bâd-ı sabâ» yazılması icab edeceğini, istersek, bize Türkçe, Arapça ve Farsça tamlamalar hakkında bir yazı göndereceğinizi, buna göre doğru imlâyı bulabileceğimizi ilâve ediyorsunuz. Acaba zât-ı âlînizin bir tek yazısı yayınlanmış mıdır? Sanmıyoruz. «Bâd» kelimesini Arapça sanabilmek ve terkîbin Arapça mı, Farsça mı olduğunda tereddüt göstermek, sizin Türkçe ve Osmanlıca hakkında en ilkel bilginiz olmadığını gösteriyor. Terkip — farz-ı muhal — Arapça olsaydı «bâdu's-sabâ» şeklinden başka olamıyacağını bilmiyorsunuz. Ama «bâd-ı sabâ» imlâsında haklısınız. Biz bir defa bunu «bâdısabâ» yazmışız. Hiçbir şey okumuyor musunuz? Bütün terkiplerin, en ilmî yayınlarda bile çok yanlış çıktığını, mecmuamızda çok dikkat edildiğini temyiz edemiyorsunuz. «Reîsü'l-küttâb» ve «Dâru's-Sa'âde» doğru imlâlardır. Ancak, biz bunu çok defa «reîsülküttâb» ve «dârüssaâde» şeklinde yazıyoruz. Pek çok yayındaki gibi «reisülküttap» şekline sokmuyoruz. Mutedil bir şekil bulmaya, doğru ve güzel Türkçe kullanmıya çalışıyoruz. Türkçe ve Osmanlıca'yı da en mükemmel şekilde biliyoruz. Mecmuamıza giren yazıların mevzularından da şikâyetiniz var. Biz okuyucularımızın arzularını dengelemeye çalışıyoruz ve bu istikamette mevzularımızı seçiyoruz. Sizin hangi mevzuları merak ettiğinizi de bilmiyoruz, yazmıyorsunuz. Böyle bir dengeleme yapmazsak, Türkiye'nin mukayesesiz şekilde en yüksek tirajlı kültür mecmuası olmak vasfını kaybedebiliriz. Hâsılı, imlâ ve Türkçe fıkdanının hüküm sürdüğü şu devirde, bula bula bu hususlara en çok ehemmiyet veren mecmuamızı bulmanızı ve gazabınızı bize tevcih buyurmanızı garipsedik.

Tarih Bilmecesi

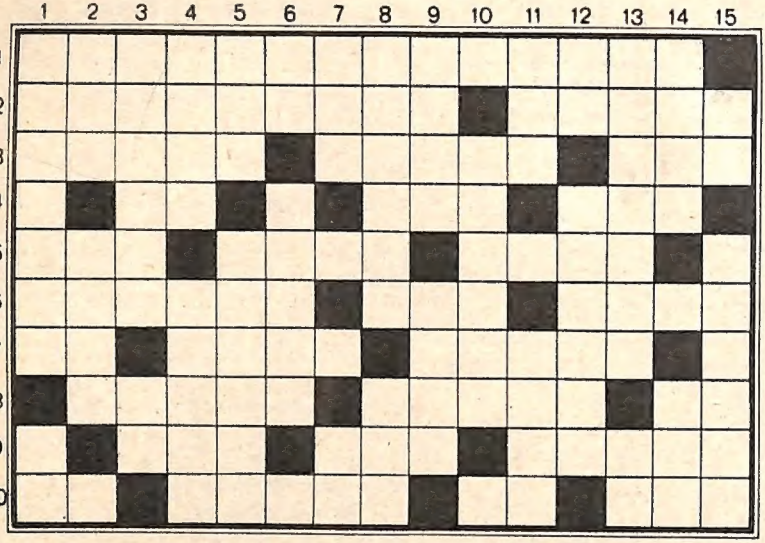

SOLDAN SAĞA: 1: Eskiden Osmanlı imparatorluğu topraklarına verilen isim. 2: Yeniçeri ağasının dairesi — Kansızlık. 3: Bebekleri içinde salladıkları araç — Üzüm suyu — Çıngırak. 4: Akıl — İçkili eğlence lokali — Şehir. 5: Tutuştur emri — Hamile — Öküzün eşi. 6: Dinî vazife — Atın yavrusu — Menteşe. 7: Bir soru — Tasdik ve kabul sözü — Arttırma ile satış. 8: Bir parazit böcek — Tren dizisi — Kuzu sesi. 9: Gramerde beşinci şahıs zamiri — Şafak — Yaprak rengi. 10: Bir hayvan — Malının kırkta birini fakirlere verme — Bir nota — Mükemmel.

YUKARIDAN AŞAĞIYA: 1: Padişahın yakınlarında bulunup buyruklarını gerekililere ileten özel daire — Bir nota. 2: İnce törpü — Boş ve münasebetsiz. 3: Sevilen kadın — Duman kiri. 4: Yankı — Derya. 5: Göl — Çenesi düşük. 6: Sicim — Arıların yapıp içine bal doldurdukları kap. 7: Karlı mevsim — Uzak işareti. 8: Hedefe değme — Evin üstüste gelen bir bölümü. 9: Taze üzüm suyu — Bir ünlem. 10: İğreti. 11: Yutulan kaşe — Kayıp. 12: Kısa zaman — Kıvılcım. 13: Naziklik — Tersi yemek. 14: Buyruk. — Uzaklık ölçüsü birimi. 15: Vilâyet — Örnek olarak.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	M	E	Ş	A	L	E	L	E	R	S	A	V	A	Ş	I
2	İ	T	İ	N	A	■	A	R	■	A	S	A	B	İ	■
3	N	E	V	A	■	A	V	■	E	S	E	R	■	K	İ
4	E	N	E	M	E	K	■	A	D	A	N	A	■	A	Ş
5	R	■	K	U	L	A	K	■	A	N	A	K	A	R	A
6	A	Y	Â	R	■	M	A	A	N	İ	■	A	L	■	R
7	L	E	R	■	M	E	R	S	İ	Y	E	■	Â	L	E
8	O	N	■	T	A	T	İ	L	■	A	Z	İ	M	E	T
9	J	İ	L	E	T	■	H	A	İ	N	■	K	E	K	■
10	İ	K	İ	Z	■	B	A	N	T	■	S	İ	T	E	M

Geçen sayının halli:

Bu sıcak sevgi ile yardımlarınızı yarınlara ulaştırmak için...

Yarın da arayacak çocuğunuz bol sevgi ile yardımlarınızı. Gelecekte onu desteksiz bırakmamanın yollarını bugünden araştırmalısınız. Doğan Sigorta, bu amaçla sizi «Yatırım Sigortası» yapmıya davet ediyor.

YATIRIM SİGORTASI

Günde 10 liralık bir yatırımla
25 Yıl Sonra
209.800 Lira
veya Ömür Boyunca Yılda
19.017 Lira gelir.

Ayrıca
Her hayat poliçesinin gerektirdiği kaza, vefat veya borç alma gibi ek teminat

DOĞAN SİGORTA
Sizin Sigortanız

2521

Yılın En Önemli Kitabı

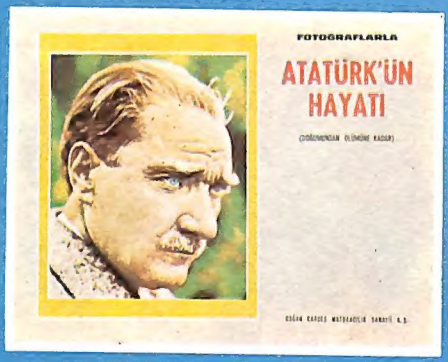

Fotoğraflarla

ATATÜRK'ÜN HAYATI

(Doğumundan Ölümüne Kadar)

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 16.2.1972 tarih ve 10487 sayılı kararı ile ilgililere tavsiye edilmiştir.

Bu kitapta Atatürk'ün hayatını bir foto roman gibi takip edebilir ve hayatının her safhasına ait resimlere bir anda sahip olabilirsiniz. İlkokullara, ortaokullara, derneklere, müesseselere hediye edilebilecek en güzel kitap.

Hayat mecmuasının zengin Atatürk arşivinden
528 resim, 384 sayfa, renkli, sağlam bir cilt içinde.

Doğan Kardeş Yayınları Fiyatı 50 Lira Tevzi Yeri: Bateş